

VIGILIA

2019 / 6

A történeti Jézus

KOCSIS IMRE: Jézus tevékenységének kulturális és vallási háttere

MARTOS LEVENTE BALÁZS: Jézus nyelve és nyelvezete

VARGA GYÖNGYI: A Názáreti Jézus emberi kapcsolatai

SZATMÁRI GYÖRGYI: Az Ige teste – a test szava

DARVASI LÁSZLÓ: Henrik intéző úr neve (Kleist-átiratok)

Czifrik Balázs, Falcsik Mari, Géczi János,

Juhász Anikó, Makai Péter és Wirth Imre versei

HÁY JÁNOS: Vietnám (Teli bőrrönd, üres szív)

Beszélgetés Frédéric Mannsszal

84. évfolyam	VIGILIA	Június
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Isten békéje	401
A TÖRTÉNETI JÉZUS		
KOCSIS IMRE: MARTOS LEVENTE	Jézus tevékenységének kulturális és vallási háttere	402
BALÁZS: VARGA GYÖNGYI:	Jézus nyelve és nyelvezete az evangéliumi hagyományban A Názáreti Jézus emberi kapcsolatai	410 419
SZÉP/ÍRÁS		
GÉCZI JÁNOS:	Az obeliszkünk (<i>vers</i>)	429
MAKAI PÉTER:	Átváltozás; Pillanatnyi csend (<i>versek</i>)	430
WIRTH IMRE:	Kis székén ülve; Egyszer majd úgy; Kinn a teraszon; Minden mindenható; Mi lesz, ha nincs (<i>versek</i>)	431
DARVASI LÁSZLÓ:	Henrik intező úr neve (Kleist-átiratok) (<i>novella</i>)	433
FALCSIK MARI:	nyírfák ideje; nyár van; ez a macska (<i>versek</i>)	438
JUHÁSZ ANIKÓ:	Kérdőjelek a parkban (<i>vers</i>)	440
CZIFRIK BALÁZS:	Szépség; Frissen vasalt ing; Járatlan utak (<i>versek</i>)	441
HÁY JÁNOS:	Vietnám (Részlet a <i>Teli bőrönd, üres szív</i> című esszéből)	444
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
SZABÓ MIKLÓS XAVÉR:	Frédéric Mannsszal	452
MAI MEDITÁCIÓK		
SZATMÁRI GYÖRGYI:	Az Ige teste – a test szava	458
EGYHÁZ A VILÁGBAN		
NYÚL M. FIDELIS ISKOLANŐVÉR:	Vágyam a misszióra	464
SZÉP/MŰVÉSZET		
PROHÁSZKA LÁSZLÓ:	Jálics Ernő egyházművészeti alkotásai	467
KRITIKA		
HIDAS ZOLTÁN:	A kereszténység és az iszlám metszetei. Klaus von Stosch: <i>Az iszlám mint kihívás. Keresztény megközelítések</i>	472
SZEMLE		
	(részletes tartalom a hátsó borítón)	474

Isten békéje

A középkor derekán terjedt el francia földön a „Treuga Dei” mozgalom, amely próbálta megfékezni a feudális nagyurak, helyi kiskirályok fegyveres összecsapásait, kegyetlenkedéseit, az általánossá lett erőszakoskodást, rablást, fosztogatást. Püspökök, helyi és regionális zsinatok nyilvánították háborúmentes övezetnek eleinte az egyházi ünnepeket, épületeket, személyeket, liturgikus időket — később azonban oltalmukba vették a szegényeket, az önvédelemre képtelen rétegeket is. Sok helyütt az egész adventi-karácsonyi, illetve nagyböjti-húsvéti időt az általános béke idejévé nyilvánították: vessenek véget az erőszaknak, legyen végre béke már.

Napjainkban mintha ismétlődne a történelem. Folytatódik, immár világméretben, kontinenseken átívelően a „szemet szemért...” folytonos csatározása, a kölcsönös bosszúállás véget nem érő erőszakcsapdája. Védtelen embereket gyilkolnak le a világ egyik részén, megtorlásul ugyancsak védtelen embereket ölnek halomra a világ másik pontján. Mecsetekben, templomokban, zsinagógákban istentiszteletre összegyűlt, imádkozó hívőket. A szent helyeket és az istentiszteleteket sem kíméli az erőszak, sőt éppen (tudatos önámítással vagy öntudatlanul) — hamisan — a vallásra hivatkoznak egyes szélsőséges fanatikusok.

Ferenc pápa közben a béke követeként fáradhatatlanul járja a világot, tudatosan kilépve a katolikus egyház intézményes keretei közül. Előszóval keres föl olyan országokat, amelyekben alig vannak katolikusok (sőt egyáltalán: keresztények), amelyekben politikai-vallási konfliktusok akadályozzák a megbékélést törzsek és népcsoportok, nemzetek és vallások között. Marokkó után májusban Bulgáriába utazott, ahol a lakosság többsége ortodox keresztény, de jelentős a muszlim kisebbség is. Békéltető zarándokútjának következő állomása Románia, ahol találkozik az állami és az ortodox egyházi vezetőkkel, de a főváros mellett ellátogat a Székelyföld szívébe, majd boldoggá avatja a soká betiltott görög katolikus egyház hét vértanú püspökét. A vallások, etnikumok és nyelvek sokfélesége jellemzi ezt a tájat, a történelmet pedig sok harc árnyékolta be — máig ható sokféle, egymásnak nemegyszer ellentmondó értelmezéssel. Ellentmondások és megosztó vélemények kelesztésében érkezik a pápa Csíksomlyóra is. Lehet-e remélni a pünkösdi Lélekáradástól, hogy a kiengesztelődés vágya megérinti azokat, akik a Hármashalom oltár körül összegyűlve részt vesznek a pápa szentmiséjén? És legalább néhány órára feltámad a Treuga Dei, „Isten békéje, amely minden értelmet meghalad”, csillapítva sokak emlékeiben a fájdalmat, gyógyítva történelmi sebeket, felszámolva a vallási-nemzeti-nyelvi különbségek ál-árkait.

Jézus tevékenységének kulturális és vallási háttere

KOCSIS IMRE

1957-ben született. Katolikus pap, teológus, a PPKE HTK Újszövetségi Szentírástudományi Tanszék tanszékvezető professzora. Legutóbbi írását 2019. 1. számunkban közöltük.

Jézus korában Palesztina sem etnikailag, sem közigazgatásilag nem volt egységes. Igaz, az egész terület a rómaiak fennhatósága alatt állt, de csak Júdea és Szamaria volt kifejezetten római provincia. Galileát Heródes Antipász negyedes fejedelem kormányozta. Etnikailag a zsidók alkották a többséget, de csak délen (Júdeában) és északon (Galileában) voltak jelen. A középső területen (Szamariában) a zsidóságtól különvált szamaritánusok laktak. Persze arról sem szabad megfeledkezni, hogy a déli és az északi tartomány sem kizárólag zsidó lakosokból állt. Ebben nagy szerepet játszott az a tény, hogy a hellenista kultúra hatása a Kr. e. 3. századtól kezdve egyre meghatározóbbá vált, s a rómaiak, illetve a velük szövetséges helyi uralkodók (Nagy Heródes és utódaik) szintén a hellenista civilizáció megerősítésére törekedtek. Mindenesetre a hellenizmus térhódítása Júdea területén kevésbé volt sikeres, s igazában csak a tengerparti Cezárea lett hellenista város pogány többségű lakossággal. Galileában ellenben nagyobb létszámban voltak jelen nem-zsidók. A falvakat továbbra is izraeliták lakták, a nagyobb városok népessége viszont már összetett volt.

Jól tudjuk, hogy Jézus tevékenysége főképp Galileához kötődött. Joggal merül fel a kérdés, hogyan viszonyult ő zsidókhoz és nem-zsidókhoz, illetve milyen hatást gyakorolt rá a zsidó és a hellenista kultúra. Jelen értekezésünkben erről a témáról kívánunk áttekintést adni.

Jézus és a zsidóság világa

**Neveltetés Názáretben,
zsidó környezetben**

Az evangéliumok alapján nyilvánvaló, hogy Jézus az életének nagy részét (majdnem három évtizedet) egy kizárólag zsidók lakta településen, Názáretben töltötte. Ezt követően kezdte meg nyilvános tevékenységét. Az erről szóló evangéliumi szövegek komoly képzettségről tesznek tanúbizonyságot: Jézus jól ismerte az ószövetségi iratokat, s a zsinagógai istentiszteleteken esetenként maga is olvasásra jelentkezett (vö. Lk 4,16–22). Emellett a farizeusok sajátos hagyományairól és gyakorlatairól is tudomása volt (vö. Mk 7). Hatalommal és tekintéllyel párosuló tanítói tevékenysége csodálkozást váltott ki a hallgatóság körében (vö. Mk 1,22; 6,2).

Arról, hogy hogyan is tett szert ilyen képzettségre, csak általános jellegű megállapításokat tehetünk, mert a gyermekkorral kapcsolatos

¹Újabb kutatások szerint a lakosságnak alig több mint 10 százaléka volt járatos a betűvetésben.

Vö. Stephen Hultgren: *Die Bildung und Sprache Jesu*. In Jens Schröter – Christine Jacobi (szerk.): *Jesus Handbuch*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2017, 219–227, 222.

²Vö. John P. Meier: *A Marginal Jew. Rethinking the Historical Jesus I*. Doubleday, New York, 1991, 272; Stephen Hultgren: i. m. 222.

Az „ács fia”

³Vö. John P. Meier: i. m. 281; Willibald Bösen: *Galliläa. Lebensraum und Wirkungsfeld Jesu*. Herder, Freiburg – Basel – Wien, 1998, 125.

⁴Vö. Stephen Hultgren: i. m. 225.

evangéliumi részek (Mt 1–2; Lk 1–2) a názáreti évekről kevés konkrétumot tartalmaznak. Azt biztosan állíthatjuk, hogy Jézus családi körben sajátította el az alapismereteket. Az ószövetségi törvény határozottan kötelezi a szülőket arra, hogy a Törvény parancsait és Izrael történetét megismertessék gyermekeikkel (vö. MTörv 6,7; 11,19). A bölcsességi irodalomban is nagyon hangsúlyos a gyermekek megfelelő nevelésének és oktatásának a kívánalma (vö. Péld 1,8; 13,24; Sir 30,1–3). Persze a Törvény elsajátítása többnyire hallomás és ismétlés útján történt. Írni és olvasni viszonylag kevesen tudtak.¹

A gyermekek és fiatalok oktatására iskolákat is létrehoztak — erre a Sir 51,23-ban találjuk a legrégebbi utalást —, ám kérdéses, hogy a Kr. u. 1. században létezett-e már jól kiépített iskolarendszer. A későbbi rabbinista iratok egyértelműen különbséget tesznek az általános iskolai alapoktatás (a Tóra olvasásának gyakorlása) és egy némileg magasabb szintű képzés között. Ezenkívül léteztek írástudóképző iskolák is, amelyek a „felsőoktatás” szintjén az Írás és a Hagyomány magyarázatának módszereire és jogi oktatásra összpontosítottak.² Bár a rabbinista időszak gyakorlatát nem szabad fenntartás nélkül az 1. századra visszavetíteni, egyáltalán nem kizárt, hogy egyfajta alapoktatás már ekkor is létezett. Az viszont nyilvánvaló, hogy írástudóvá ebben az időben is csak megfelelő képzés után válhatott valaki. Jézus biztosan nem részesült ilyen írástudói képzésben (vö. Mk 6,3; Jn 7,14–15). Hogy az írás-olvasás gyakorlatát családi körben vagy külön iskolai oktatás keretében sajátította-e el, azt nem tudjuk teljes bizonyossággal megállapítani. Mindenesetre vannak olyan jelek, hogy a zsinagógákban rendszeresen oktatták a Törvényt, ám ez még nem szükségképpen azt jelenti, hogy az oktatás jól szervezett program szerint történt.

Külön említést érdemel az a tény, hogy Názáret lakossága Jézust ácsként, illetve ács fiaként tartotta számon (Vö. Mk 6,3; Mt 13,55). Az evangéliumok görög szövegében a *tektón* főnév szerepel, amely olyan mesterembert jelöl, aki követ és fát egyaránt megmunkál: házat épít és szerszámokat készít.³ A szakmai ismeretet Jézus nyilván a törvény szerinti apától és családfőtől, Józseftől sajátította el. Az egyik zsidó bölcs, Ben Szira értékelése (Sir 38,32–34) jól mutatja, hogy a kézműves tevékenység szükségességét és hasznát elismerték ugyan, de úgy látták, hogy a kemény fizikai munka nem teszi lehetővé az igazi műveltséget. Nyitott kérdés, hogy Jézus ácsként való ténykedése Názáretre szorítkozott-e, vagy esetleg a környező falvakra is kiterjedt.

A neveltetéssel a Jézus által beszélt nyelv, illetve nyelvek kérdése is összefügg. Bár az evangéliumok görögül íródtak, néhány helyen sémi szavakat is tartalmaznak. Ezek többnyire arám kifejezések: *talitha kum* (kislány, kelj föl; Mk 5,14); *effata* (nyúlj meg; Mk 7,34); *abba* (édesapa; Mk 14,36); *raka* (ostoba, Mt 5,22) stb. Ez a tény azt mutatja, hogy Jézus főképp arámul beszélt és tanított. Az arám egyébként abban az időben a zsidó lakosság többségének anyanyelve volt. Mindazonáltal az a régebben elterjedt felfogás, miszerint az arám nyelv abszolút elsőséget élvezett, és a héber nyelv csak a vallási elit (papok, írástudók) szűk körében volt ismert, ma már túlhaladottnak számít.⁴

A héber a köznép körében is beszélt nyelv volt, de használata alulmaradt az arámmal szemben. Ennek tudatában nem lehet kizárni annak a lehetőségét, hogy Jézus nemcsak olvasni tudott héberül, hanem beszélni is, s az írástudókkal folytatott vitái héberül folytak. Ezt persze csupán mint megfontolandó eshetőséget említjük, hiszen a héber ismeretek szintjét illetően teljes bizonyosságra nem tudunk jutni.

**Nyilvános működés
Galileában, zsidó
környezetben**

Jézus nyilvános működéséről némileg eltérő módon számolnak be az evangéliumok. A szinoptikusok szerint Jézus nagyrészt Galileában tevékenykedett — bár kisebb körút során pogány területeken is megfordult —, s csak a nyilvános működés végén ment fel Jeruzsálembe, ahol rövid időn belül elfogták és halálra ítélték. Bár a galileai tevékenység János evangéliumában is hangsúlyos, ám ebben az iratban Jézus többszöri jeruzsálemi útjáról is szó esik. Mindazonáltal ezek az utak ünnepekkel kapcsolatosak, s így viszonylag rövid jeruzsálemi tartózkodásra utalnak. Kimondható tehát, hogy Jézus nyilvános működésének fő színtere Galilea volt.

Figyelemre méltó, hogy az evangéliumok csak olyan helységeket említenek, amelyek lakói majdnem kizárólag zsidók voltak: Betsaida, Kafarnaum, Kána, Korozain, Naim. Úgy tűnik, hogy Jézus tudatosan a zsidók lakta településekre összpontosított. Ezek közül kiemelkedik Kafarnaum, hiszen — a többi településsel szemben, amelyekről csak ritkán esik szó — ez a város mind a négy evangéliumban úgy jelenik meg, mint Jézus tevékenységének kedvelt helye.⁵ Máté evangélista a Jézus „saját városa” megnevezéssel illeti (Mt 4,13; 9,1). Kafarnaum a Genézreti-tó északnyugati partján feküdt, a Jordán torkolatától 3–4 kilométer távolságra. Határvárosi mivoltából következőleg katonai helyőrség is tartózkodott benne. Így válik érthetővé, hogy a városban Jézus egy pogány származású katonatiszttel is találkozott (vö. Mt 8,5).

A zsidó környezet hatása jól megmutatkozik Jézus tanításában. Példabeszédeiben Jézus többnyire a mindennapi élet valamelyik ismert helyzetéből indul ki. A magvetőről szóló példabeszéd (Mk 4,1–9 és párh.) például a gabonavetés akkori palesztinai gyakorlatát tükrözi: először szétszórta a magot a kijelölt területre, s csak utána következett a szántás. Szintén a korabeli zsidó gyakorlatnak felel meg a munkásokról szóló példabeszéd (Mt 20,1–16). Azok, akiknek nem volt állandó foglalkozásuk, idénymunkából tartották fel magukat és családjukat. A piacon várakoztak annak reményében, hogy valamelyik gazda felfogadja őket. A kortörténet szempontjából persze egyéb példabeszédek is nagyon tanulságosak. A gonosz szőlőművesek (Mk 12,1–12 és párh.), valamint a hűtlen intéző (Lk 16,1–8) példázatai olyan helyzetet tárnak elénk, amelyben az idegen származású, gazdag földbirtokos Galilea területén kívül él. A tékozló fiú története (Lk 15,11–32) a kivándorlás jelenségére, a szüzekről szóló példabeszéd (Mt 25,1–13) sajátos esküvői gyakorlatra utal. Az, hogy Jézus az adósokról szóló példabeszédekben (Mt 18,23–35; Lk 7,41–42) az adósság elengedésével szemlélteti a bűnök bocsánatát, az arám nyelv egyik sajátossága által válik igazán érthetővé: az arámban ugyanaz a szó (*tóba*) jelöli az adósságot és a bűnt.⁶

⁵Vö. Mk 1,21; 2,1; Mt 4,13; 8,5; Lk 4,23.31; 7,1; Jn 2,12; 6,17 stb.

⁶A Miatyánk ötödik kérésének szó szerinti fordítása ez lenne: „Engedd el adósságainkat, miképpen mi is elengedjük az adóssainknak.”

Természetesen nemcsak a példabeszédek, hanem egyéb mondások is összefüggésben állnak a Jézus tevékenységét alapvetően meghatározó zsidó világgal. Mivel a tanítványok egy része korábban a Genézreti-tó környékén halászzattal foglalkozott, ezért jövőbeli feladatukat halászzattal kapcsolatos kép szemlélteti: „Gyertek, kövessetek, és emberek halászává teszlek benneteket” (Mk 1,17). Amikor Jézus a testvérrel való kiengesztelődésre szólít fel, azt hangsúlyozva, hogy megbékélés nélkül nem lehet hiteles közösség az Istennel, a jeruzsálemi templomban szokásos áldozatbemutatásra utal: „Ha tehát ajándékot akarsz az oltáron felajánlani, és ott eszedbe jut, hogy embertársadnak valami panasza van ellened, hagyd ott ajándéodat az oltár előtt, s menj, előbb békülj ki embertársaddal, aztán térj vissza és ajándéld fel ajándéodat” (Mt 5,23–24). A megtorlásról való lemondás követelményének szemléltetéseként is korabeli példák szerepelnek: arcul ütés, zálogba vétel, rómaiak által kezdeményezett kényszermunka (Mt 5,36–42). Főképp a második példa érdemel külön figyelmet: „Aki perbe fog, hogy elvegye a ruhádat, annak add oda a köntösödet is!” (Mt 5,40). A hitelezőnek joga volt arra, hogy bírósági úton zálogot vegyen adósától. A jelen esetben a követelés az alsóruhára vonatkozik, s csakis arra vonatkozhat. A felsőruha (köpönyeg) folyamatos zálogba vételét ugyanis a Törvény tiltotta (vö. Kiv 22,25). Jézus viszont — nyilván kiélezett beszédmódot alkalmazva — arra buzdít, hogy a kiszolgáltatót fél szabadon mondjon le a Törvény által biztosított jogáról.⁷

⁷A buzdítás értelmezésével kapcsolatban vö. Kocsis Imre: *A hegyi beszéd*. Jel Kiadó, Budapest, 2005³, 102–107.

A zsidó világ hatása tanításának formájára

Arról is érdemes szólni, hogy a tanításnak nemcsak a tartalmát, hanem a formáját illetően is kimutatható a zsidó világ hatása. Érvelése során Jézus gyakorta alkalmaz olyan kifejezőeszközöket, amelyeket zsidó tanítók is használtak. Ezek közé tartozik például a kisebből a nagyobbra (*a minori ad maius*) történő következtetés: ha valami egy alacsonyabb szinten érvényes, akkor még inkább állítható egy magasabb szinten. Jó példa erre a Mt 7,11-ban olvasható mondás: „Ha tehát ti, bár gonoszak vagytok, tudtok jót adni gyermekeiteknek, akkor mennyivel inkább ad jót mennyei Atyátok azoknak, akik kérik.” Ugyancsak figyelemre méltó a vitabeszédekben megmutatókozó eljárás, amely az írástudók vitáira emlékeztet: a feltett kérdésre Jézus kérdéssel válaszol (vö. Mk 11,27–33 és párh.; 12,13–17 és párh.). Egyébként a hasonlatok, a példabeszédek és a képes beszéd más formái is jól ismertek a zsidó tanítók gyakorlatában. Persze a hasonlóság mellett a különbözőségekről sem szabad megfeledkezni. Az újszerű alkalmazás jól kimutatható az úgynevezett antitéziseknél (Mt 5,20–48), amelyekhez hasonlót a zsidó irodalomban is lehet találni. A rabbik a gyakorlati törvényértelmezéskor gyakran állították szembe saját magyarázatukat más tanítók nézetével. Az egyéni értelmezést az „én pedig mondom” (*va^ani omér*) formulával vezették be. Formailag tehát hasonlóság áll fenn a rabbik, illetve Jézus antitézisei között: Jézus is egy korábbi állításból indul ki („mondattott a régieknek: ne ölj” Mt 5,20), s ő is az „én pedig mondom” formulával vezeti be üzenetét. Ugyanakkor egy fontos különbségre is felfigyelhetünk. A rabbik antitézisei mindig más tanítók értelmezésére vonatkoznak, Jézus ellenben magára az Istentől adott Törvényre hivatkozva teszi ki-

A zsidó vallási gyakorlatok tiszteletben tartása

jelentéseit. Ebből következik, hogy nem két írástudó áll ugyanazon a szinten, hanem Isten és a Törvényt teljhatalommal értelmező Jézus.⁸

Jézusnak a zsidósághoz való tartozását jelzi az a tény is, hogy elismerte és tiszteletben tartotta a zsidóság kiváltságait és megkülönböztető jegeit, amelyek közül főleg a szent idők (a szombat és az ünnepek), a szent helyek (a templom és a zsinagógák) és a szent iratok emelhetők ki.

Bár az evangéliumok szerint a szombatot illetően Jézus komoly konfliktusba került korának vallási vezetőivel, nem lehet kétségünk afelől, hogy a vita nem a szombat szentségére, hanem a szombati nyugalom értelmezésére vonatkozott. Azt, hogy a szombat Istennek szentelt nap, amelyen a Törvény előírása szerint tartózkodni kell a szolgálai munkától, Jézus sohasem vonta kétségbe. Ám azt sem szabad elfelejteni, hogy a szombatra vonatkozó bibliai előírások (Kiv 20,8–11; 23,12; 31,12–17; Lev 23,3; MTörv 5,12–15) elég általánosak. Annak meghatározása, hogy konkrétan mi tiltott és mi megengedett szombati napon, már az értelmezés körébe tartozott, s a zsidóságon belül is vita tárgya volt. Mindenesetre a farizeusok elég szigorú irányvonalat követtek, s Jézus éppen ezt az irányvonalat kifogásolta. Az ő értelmezésében a szombat parancsa is az ember javát szolgálja — „A szombat van az emberért, nem az ember a szombatért” (Mk 2,27) —, s ezért olyan gyakorlat, amely az embert radikálisan gúzsba köti, nem felel meg Isten szándékának. Emellett Jézus arra is felhívta a figyelmet, hogy az Istenhez való különleges odafordulás, amit ez a nap megkíván, nem jelentheti azt, hogy az embertársakról teljesen megfeledkezünk. Hiszen, miként a főparancs (Mk 12,29–30 és párh.) világosan kifejezésre juttatja, nem lehet Istent igazán szeretni a felebarát szeretete nélkül. Ez minden napra, a szombatra és az ünnepnapokra is érvényes.

A szent helyeket illetően Jézus főleg a zsinagógákkal állt kapcsolatban, amelyek a szombati igeliturgiák, valamint a Törvény oktatásának és magyarázatának a helyei voltak. Minden olyan településen, ahol nagyobb számban éltek zsidók, épültek zsinagógák. Az evangéliumok egyhangúlag tanúsítják, hogy Jézus nemcsak részt vett a szombati zsinagógai istentiszteleteken, hanem azok keretében ő maga is tanított, változó sikerrel: Kafarnaumban kezdetben elismeréssel fogadták (Mk 1,22), Názáretben viszont azonnali hitetlenséggel kellett szembesülnie (Mk 6,5–6 és párh.).

A zsinagógák mellett a jeruzsálemi templom is fontos helyszíne volt Jézus tanítói tevékenységének. A templom hosszú történelmet tudhatott már maga mögött. Jelentőségét az adta, hogy törvényesen csak ott lehetett áldozatot bemutatni. Jézus azt a megújított formát ismerte, amely Nagy Heródes restauráló és újjáépítő tevékenységének eredménye volt.⁹ A templom belső, zsidók számára fenntartott részébe ő is csupán imádkozni mehetett be. Az áldozatbemutatást és egyéb kultikus cselekményeket csak a Lévi törzsből származó papok végezheték, akiket a kisebb feladatokat ellátó leviták segítettek. A templomépület külső része, az úgynevezett pogányok udvara és az oszlopcsarnokok mindenki számára nyitottak voltak. Jézus ezen a részen folytatott tanítói tevékeny-

⁹A jeruzsálemi templom történetéről és részeiről rövid áttekintést nyújt Kocsis Imre: *Bevezetés az Újszövetség kortörténetébe és irodalmába I.* Szent István Társulat, Budapest, 2010, 66–68.

séget, amely a szinoptikusok szerint Jézus nyilvános működésének végére korlátozódott. A negyedik evangélista ellenben többszöri jeruzsálemi tartózkodásról ír, amelyek során Jézus nemcsak részt vett a templomban folyó ünnepi szertartásokon, hanem tanított is (vö. Jn 7–8).

Jézusnak a templomi kereskedőkkel és pénzváltókkal szembeni kemény fellépéséről mindegyik evangélista beszámol. A kereskedők áldozati állatokat és más, áldozattal kapcsolatos cikkeket árultak; a pénzváltók pedig idegen pénzt templomi sékelre váltottak át, mivel templomadót és egyéb felajánlást csak ebben a pénznemben lehetett befizetni. Jézus tette nyilván nem a templom ellen, hanem a templom védelmében történt: határozott tiltakozás volt az ellen, hogy az Úr házáat „vásárcsarnokká” (Jn 2,16), illetve „rablók barlangjává” (Mk 11,17) alakították át. Egyúttal a templomi arisztokráciával szemben is kritikát foglalt magában, hiszen a templomi üzletelésből a főpapok is komoly hasznot húztak. A teljesség kedvéért arról is szót ejthetünk, hogy néhány ószövetségi szöveg fényében a templom megtisztítását messiási cselekményként is fel lehet fogni. A Zak 14,21 meghirdette, hogy a végső napon „nem lesznek többé kereskedők a seregek Urának templomában”. A Mal 3,1 pedig előre jelezte: „hamarosan belép szentélyébe az Úr”, hogy megtisztítsa a templomot és a papokat.

Jézus viszonya az Írásokhoz

Már az iménti megjegyzésekből is sejthető, hogy a zsidóság által szentnek tartott iratokat Jézus is szentnek és mérvadónak tartotta. Az Íráshoz való viszonyát, illetve az Írás használatát illetően persze több sajátosság kimutatható, amelyek részletes ismertetésétől — figyelembe véve tanulmányunk témakörét — eltekintünk. Egy szempontra mégis fontosnak tartjuk felhívni a figyelmet, és pedig arra, amit Gerhard Lohfink így jellemez: „Bibliájának végtelen gazdagságából, sok évszázad óta halmozódó tapasztalatából, felgyülemlett bölcsességi és történeti anyagából csodálatra méltó érzékenységgel és megkülönböztető képességgel bontotta ki Isten akaratának irányadó jelzéseit, a bibliai elbeszélés vörös fonalát.”¹⁰ Nagyon érdekes, hogy azokban a témákban, amelyekben — úgy tűnik — Jézus szembekerül az Írás betűjével, az Írásnak egy másik helye lehet a hivatkozási pont. A válás tiltásánál Jézus kifejezetten a teremtő Istennek a Ter 2,24-ben feltáruuló szándékára utal (vö. Mk 10,6–9 és párh.). Az étkezési előírásokkal kapcsolatos szabadabb hozzáállás (vö. Mk 7) háttérében szintén a teremtéstörténet állhat, hiszen a Ter 1,31 szerint Isten mindent jónak teremtett. Arról persze szó sincs, hogy Jézus következetesen, mintegy lázadva, szembement volna a zsidó kultikus és rituális gyakorlatokkal, amelyek a Biblián alapultak. Ugyanakkor azt sem lehet tagadni, hogy felfogásában a szeretet és az igazságosság abszolút elsőséget élvezett. Ám a zsidó tradícióban ennek is vannak előzményei, mégpedig a prófétáknál.

¹⁰Gerhard Lohfink:
A Názáreti Jézus.
Bencés Kiadó,
Pannonhalma,
2017, 224.

Jézus és a hellenista kultúra

Azután, hogy Nagy Sándor Kr. e. 322-ben meghódította Palesztina területét, a térség hellenista dinasztiai fennhatósága alá került. A zsi-

dóság közvetlenül megismerhette a görög és a hellenista kultúrát, amely sokakat kifejezetten vonzott. Az előkelő rétegek nyitottak voltak a hellenista szokások átvételére, ami a hagyományőrző körök ellenállását váltotta ki. Amikor az egyik szeleukida uralkodó, IV. Antiochosz Epiphanész a sajátos zsidó gyakorlatok betiltásával akarta érvényre juttatni a hellenista kultúrát, az ellenállás nyílt lázadássá vált. Ez az úgynevezett makkabeusi szabadságharc, amely nemcsak a vallásszabadság, hanem a politikai függetlenség visszaszerzéséhez is vezetett, s egyúttal a hellenista kultúra ideiglenes visszahúzóerőjét is maga után vont. Ám amikor a rómaiak Kr. e. 63-ban fennhatóságuk alá vonták a térséget, a hellenista hatás ismét megerősödött. Ebben nagy szerepe volt a rómaiak kegyét élvező és a Rómához hű helyi vezetőknek, azaz Nagy Heródesnek és utódainak. Ezek közül Heródes Antipász tevékenysége emelhető ki, hiszen ő éppen Galileának, vagyis annak a területnek volt negyedes fejedelme, amelyen Jézus tevékenykedett. Bár jó kapcsolatot igyekezett fenntartani a zsidó alattvalókkal, mégis alapvetően a hellenista kultúra elkötelezettje volt. Főleg az építkezései mondhatók figyelemre méltóknak. Több települést is létrehozott, amelyek közül Szepphorisz és Tibériás a legjelentősebbek. Ezek tipikusan hellenista jegyeket viselő városok voltak palotákkal, stadionokkal és színházakkal. Lakosságukat nagyrészt pogányok, azaz nem-zsidó származásúak alkották.¹¹ A zsidók Galileában inkább kisebb településeken, falvakban éltek.

¹¹Vö. Willibald Bösen: i. m. 154–160.

Korábban szó volt már arról, hogy Jézus galileai működésével kapcsolatban az evangélisták csak zsidók lakta településeket említenek. Annak, hogy Jézus a hellenizált galileai városokban, Szepphoriszban vagy Tibériásban járt volna, semmi nyoma sincs az evangéliumokban. Mivel Szepphorisz csak néhány kilométer (légvonalban 4–5 kilométer) távolságra fekszik Názárettől, a kutatók újra meg újra megfontolás tárgyává teszik, hogy fiatal korában Jézus könnyedén meglátogathatta a települést, sőt kézművesként részt vehetett a városban folytatott építkezésekben.¹² Bár nem zárkozhatunk el mereven ezektől a felvetésektől, azt is ki kell mondanunk, hogy nincs rájuk írott bizonyíték.

¹²Vö. Willibald Bösen: i. m. 69–75.

Jézus nyitott volt a pogányok felé

Azt mindenesetre az evangéliumok is tanúsítják, hogy Jézus nyitott volt a pogányok felé, és kész volt segíteni rajtuk: meggyógyította a kafarnaumi százados szolgáját (Mt 8,5–13 és párh.), valamint a kánaáni asszony leányát (Mk 7,24–30 és párh.). Esetenként — túllépve Palesztina határait — olyan területekre (Tírusz és Szidón, illetve Tízváros; Mk 7,24–8,26) is elment, ahol majdnem kizárólag nem-zsidók laktak. Ám ez inkább kivételnek tekinthető. Talán némi óvatosság is a háttérben állhat. A Lk 13,31–33 mutatja, hogy Jézus tevékenysége Heródes Antipász negyedes fejedelem nemtetszését is kiváltotta.

Bár az építészetet és a képzőművészetet illetően a hellenista kultúra csak Palesztina pogány településein volt igazán meghatározó tényező, a görög nyelv jelenléte a zsidók lakta vidékeken is kimutatható. A zsidók közül sokan — főleg a műveltebbek — értettek és beszéltek görögül. Jól tanúsítja ezt egy felirat, amelyet a Kr. u. 1. században Jeruzsálem egyik zsinagógájának falára helyeztek: egy bizonyos *Theo-*

¹³Vö. Jürgen K. Zangenberg: *Inschriften und Münzen*. In Jens Schröter – Christine Jacobi (szerk.): i. m. 176.

¹⁴Vö. Stephen Hultgren: i. m. 226.

¹⁵Főleg Lukács-evangéliumában mutatkozik meg ez az aktualizáló szándék. Vö. Kocsis Imre: *Bevezetés az Újszövetség kortörténetébe és irodalmába*, i. m. 243.

¹⁶Vö. Ulrich Luz: *Das Evangelium nach Matthäus (Mt 18–25)*. (EKK I/3), Patmos, Zürich – Neukirchen-Vluyn, 1997, 502.

dotosz emlékére készült, aki pap és zsinagóga-elöljáró volt, s aki a zsinagógát és a vele összefüggő fogadót építette. Nemcsak a felirat görög nyelve tanúságos, hanem a papi személy görög neve is.¹³

Galileában nemcsak a külső hatás — a görögnek mint birodalmi nyelvnek a nyomása — ösztönözhetett a görög valamilyen szintű elsajátítására, hanem az a tény is, hogy a terület lakosságának egy jelentős része csak ezen a nyelven beszélt. A velük való kapcsolattartás (árak vétele és eladása; kereskedés) miatt szükséges volt a közös nyelvezet, amely csakis a görög lehetett. Ezt figyelembe véve nagyon valószínűnek tartjuk, hogy maga Jézus is tudott görögül beszélni, s a pogány vidékeken való körútjai során görög nyelven társalgott a hozzá fordulókkal.¹⁴

Hogy a hellenista kultúra sajátos elemeiről mennyi ismerete lehetett Jézusnak, azt nehéz egyértelműen meghatározni. Az evangéliumokban felfedezhetők ugyan hellenista vonások, ám azzal az eshetőséggel is számolnunk kell, hogy ezek az evangélisták aktualizáló tendenciájából fakadnak.¹⁵ Két esetben viszont komolyan fennáll a lehetősége annak, hogy egy-egy hellenista mozzanatra való hivatkozás tényleg Jézustól származik. A kiosztott pénzről szóló példabeszédben a tulajdonos azért feddi meg egyik szolgáját, mert az a kapott pénzt nem helyezte el bankban, hogy kamatozzék (Mt 25,27). A kamatra való összpontosítás a hellenista világban volt igazán elfogadott gyakorlat. Az ószövetségi törvény (MTörv 23,20) ugyanis tiltja a kamat kiszabását, s ezt a tiltást a zsidóság körében tényleg komolyan vették.¹⁶ A kiengesztelődésre buzdító rövid példabeszédben (Lk 12,58–59; Mt 5,25–26) az a lehetőség is felvetődik, hogy az adósságot visszafizetni nem képes adóst a bíró börtönbüntetésre ítéli. Ilyen eljárásmodot a zsidóság jogrendszere nem tett lehetővé, a görög-római jog viszont igen.

Záró megfontolások

Végkövetkeztetésként kijelenthetjük: Jézus számára a zsidó világ és kultúra volt az igazán meghatározó tényező, a hellenista kultúra jóval kevesebb hatást gyakorolt rá. Ezt azonban semmiképpen sem egyfajta nemzeti bezárkózás megnyilvánulásaként kell értékelni, sokkal inkább annak jeleként, hogy Jézus elismerte a zsidóság üdvörténeti elsőségét. A Jn 4,22 mondata nagyon találóan juttatja ezt kifejezésre: „az üdvösség a zsidóktól ered”. Isten Izrael kiválasztásával indította el üdvösségtervének megvalósulását. Magától értetődő, hogy az üdvösségterv beteljesedésének is Izrael keretében kellett történnie. Az Ószövetség több helye (Ter 12,3; Zsolt 71,17; Iz 2,2–5; 60,1–6 stb.) is tanúsítja, hogy Izrael kiválasztása végső soron a többi nép üdvözítésére irányul. Jézus ehhez a szemlélethez igazodott. Ő minden nép üdvösségén munkálkodott, de Izraelen belül, Izrael lelki megújítása által. Ugyanakkor az a szabadság, amely a törvényértelmezésében és egész tevékenységében megmutatkozott, nem hagy kétséget afelől, hogy túl tudott lépni korlátokon, amely embereket, csoportokat és népeket elválasztott egymástól.

Jézus nyelve és nyelvezete az evangéliumi hagyományban

MARTOS LEVENTE
BALÁZS

1973-ban született Szombathelyen. Tanulmányait Budapesten, majd Rómában és Jeruzsálemben végezte. Katolikus pap, jelenleg a Brenner János Hittudományi Főiskola Szentírástudomány Tanszék vezetője. Legutóbbi írását 2018. 3. számunkban közöltük.

A *Commissio de Re Biblica* 1964-ben, a II. Vatikáni zsinat idején adta ki *Sancta Mater Ecclesia* kezdetű instrukcióját az evangéliumok történeti hitelességéről. A dokumentum fontos iránymutatást jelentett még a zsinati atyáknak is, olyannyira, hogy például a *Dei Verbum*, a zsinatnak az isteni kinyilatkoztatásról szóló dogmatikus konstitúciója szó szerint átvette néhány megfogalmazását. A *Sancta Mater Ecclesia* kezdetű dokumentum három időszakot különböztet meg az evangéliumok keletkezésében. Az első Jézus nyilvános működésének ideje, vagyis az az idő, amikor tanítványai és követői személyesen hallgatták szavait. A második az, amelyben ezek a tanítványok szóban továbbadták, aminek szem- és fültanúi voltak. Egy harmadik időszakban pedig, állítja a dokumentum, az említett tanítványok és az ő követőik immár írásban is megfogalmazták Jézus tanítását, illetve Jézus élettörténetét. Ebben a harmadik szakaszban azt a teljesebb megértést írták le, sajátos rendszerbe foglaltan, amellyel húsvét után és a már eltelt évtizedek fényében rendelkeztek. A négy kánoni evangélium ebben a harmadik időszakban keletkezett, ennek a gyümölcse.

¹Joseph A. Fitzmyer: *Did Jesus Speak Greek?* *Biblical Archaeology Review*, 18 (1992) 58–77.

Joseph Fitzmyer az említett három időszakot Jézus igehirdetésének és az evangéliumok keletkezésének nyelvi kérdéseivel is összekapcsolja.¹ Úgy tűnik, míg Jézus többnyire arámul beszélt és tanított, az evangéliumok szövege görög nyelven maradt ránk, és görög nyelven is íródott. Az evangéliumi hagyomány sajátos fejlődés eredménye, amelyre nemcsak az jellemző, hogy Jézus szavait és tetteit megváltozott helyzetben adja tovább, hanem az is, hogy új nyelven közvetíti azt, ami valaha megszólalt.

Ha elfogadjuk ezt az alapvető elképzelést, felmerül a kérdés, hogyan hatott ez a közvetítés az evangéliumokra, hogyan hat mindarra, amit Jézus szavaként tisztelünk és amit Jézusról tudunk. Érdemes röviden megvizsgálni és bemutatni Jézus korát nyelvi szempontból, hogy jobban megtaláljuk benne a Galileából Jeruzsálembé zarándokoló Mester szavainak és tanításának helyét. Az arám és görög nyelv problémája az első, amely foglalkoztat minket, de a Jézustól ránk maradt szövegek képrendszere, beszédmódja, stílusa további lehetőségeket is kínál, hogy megfigyeljük, a kultúra mely szögleiteit érintette, a világ és az emberiség milyen témáit szólította és szólaltatta meg a testté vált Ige.

²Vö. Ursula Schattner-Rieser: *Das Aramäische zur Zeit Jesu, „ABBA!“ und das Vater unser. Reflexionen zur Muttersprache Jesu anhand der Texte von Qumran und der frühen Targumim.* In Jörg Frey – Enno Edzard Popkes (szerk.): *Jesus, Paulus und die Texte von Qumran.* (WUNT 2), Mohr Siebeck, Tübingen, 2015, 81–144.

Jézus kora nyelvi szempontból

Palesztinában Jézus korában arám, héber és görög nyelven beszéltek.² A nyelvek sokfélesége a terület összetett történelmének, illetve a különböző népcsoportok gyakori mozgásának köszönhető. A perzsa uralkodók korától kezdve (Kr. e. 6. század) az úgynevezett birodalmi arám nyelv lett a Közel-Kelet általános érintkezési nyelve, amelyet a diplomácia és a kereskedelem mindenütt ismert és használt. Az arám nyelv használatára utal már a 2Kir 18,17–37 elbeszélése, ahol Hisztkija idején (Kr. e. 700 körül) a hivatalnokok azért akartak arámul beszélni, hogy az egyszerű emberek ne értsék meg őket. Nehemiás könyvéből kitétnik (vö. Neh 13,24), hogy a zsidó lakosság számottevő része már a fogás utáni kor kezdetén arámul beszélt. A Kr. u. 2. században a rabbik írásaiban érzékelhető egyfajta fenntartás az arám nyelvvel szemben: ezt még mindig közönségesnek, az egyszerű emberek nyelvének tartották, a tanítványaiknak inkább a hébert vagy a görögöt ajánlották. A bBabQam 82b–83a tanúsága szerint az egyik rabbi így inti vitázó társait: „Mit akartok az arámmal? Beszéljetek görögül vagy héberül!”

Az arám nyelvnek is megvoltak a maga dialektusai, amelyek közül legismertebb és legjelentősebb a Júdeát és Galileát elválasztó nyelvi különbség. Galileaiakat nem engedtek felolvasni a jeruzsálemi templomban, mert nem tartották megfelelőnek a kiejtésüket. Péter galileai kiejtése az evangéliumi beszámolók szerint is felismerhető volt (vö. Mt 26,73).

A héber nyelvet beszélő zsidóság közé már a Kr. e. 8. századi betelepítések során kerültek idegenek, akik saját honi nyelvüket hozták magukkal. A héber jelentőségét Jézus korában Palesztinában mindenesetre bizonyítják a qumráni leletek, ahol — igaz, elsősorban a bibliai szövegek nagy számának köszönhetően — mintegy 750 héber nyelvű dokumentumot, illetve dokumentumrészletet találunk. Jellemző, hogy emellett körülbelül 150 arám és 27 görög nyelvű dokumentum maradt fenn a qumráni iratok között. Héber nyelven maradt ránk néhány levél a Bar Kochba felkelés időszakából is (Kr. u. 132–135). A héber mint szent nyelv mindig megőrizte jelentőségét a zsidóság körében, de például a Makabeusok felkelésének idején egyfajta nemzeti önállósodásnak, patrióta lelkesedésnek köszönhetően egy időre meg is erősödött. A hét fiát vértanúságra biztató édesanya például „atyáik nyelvén” beszél a szívükre, de amikor a katonákhoz fordul, görögül szólal meg (2Makk 7,8.21.23; a kétnyelvűség további példái: 2Makk 12,37; 15,29).

A görög nyelv Nagy Sándor korától fogva, majd a Római Birodalom terjeszkedésével kialakuló sajátos kulturális, vallási, társadalmi és politikai összefüggés rendszerben tett szert egyre nagyobb jelentőségre. A Dekapolisz területén, a Nagy Heródes, majd Heródes Antipász által alapított városokban jelentős nem zsidó népesség lakott, amelynek beszélt nyelve valószínűleg a görög lehetett. A nagyobb, jelentősebb településeken, így mindenekelőtt Jeruzsálemben is jelentős görög ajkú népesség élhetett, így nemcsak a művelt rétegnek, hanem például a kereskedőknek és a kézműveseknek is érdemes volt görögül beszélniük legalább annyira, hogy munkájuk végzése közben megérthessék megrendelőiket, és viszont megértessék magukat.

Röviden jegyezzük meg, hogy természetesen a latin is jelen volt a Római Birodalomban, de a provinciákban jobbára csak a katonaság vagy a jogszolgáltatás terén. Az evangéliumok közül leginkább Márk görög szövegében találunk néhány olyan kifejezést, amelyek a latin hatását tükrözik (centúrió, pretórium stb.).

Elég néhány példát felidézni az evangéliumok világából, hogy rádöbbenjünk, mennyire jellemzi Jézus életét és élethelyzetét a nyelveknek ez a találkozása, amely ugyan nem mindenütt válik kifejezetté, ki nem mondottan azonban szinte mindenütt jelen van.

Nyelvek találkozása

Legszorgalmasabban Márk idézi Jézus egy-egy mondatát vagy imádságát arám szavakkal, hogy azután mindjárt le is fordítsa ezeket görögre („*Talita kumi*, ami annyit jelent, leányom, mondom neked, kelj fel” — Mk 5,41; „*Effata*, azaz, nyílj meg!” — Mk 7,34; „*Abba*, atyám!” — Mk 14,36). Márk szerint Jézus a halála előtt nem sokkal arámul imádkozik (Mk 15,34; vö. Zsolt 22,1). Márk itt is fordít („*Istenem, Istenem, miért hagytlát el engem?*”), Máté pedig a saját változatában siet viszatérni a héber formához (vö. Mt 27,46). Jn 19,20 szerint Pilátus feliratot készíttetett Jézus keresztfjére „héberül, latinul és görögül”. Hogy a „héber” ebben az esetben valóban héber vagy inkább arám nyelvre utal-e, nehéz eldönteni. A terület kettős örökségét jelzik a szereplők nevei, amelyek között egyszerre találunk egyértelműen görög eredetűeket, mint Péter, András, Fülöp, illetve arám vagy héber jellegűeket, mint Jézus, Mária, Jakab, Tamás, Bertalan, Máté stb.

³Vö. G. Scott Gleaves: *Did Jesus speak Greek? The Emerging Evidence of Greek Dominance in First Century Palestine*. Pickwick Publications, Eugene, OR, 2015.

⁴Vö. Hughson T. Ong: *The Language of the New Testament from a Sociolinguistic Perspective*. Journal of Greco-Roman Christianity and Judaism, 12 (2016) 163–190.

Bár a többségi vélemény szerint Jézus általában arámul beszélt és tanított, azért nem hiányoznak azok sem, akik inkább a görög jelentőségét hangsúlyozzák.³ Véleményük szerint nemcsak a galileai pogány lakosság, hanem a zsidóság jelentős része is inkább görögül beszélt. A fennmaradt feliratok és egyéb írásos emlékek nagyobb része értékelésük szerint görög nyelvű, így a korábbi „arám hipotézist” félreteszik, és „görög hipotézissel” váltják fel.⁴ A szociolingvisztika módszertanának megfelelően a népesség nyelvi kompetenciáját árnyaltabbnak látják, vagyis feltételezik, hogy egy adott népcsoport, ha különböző szinten és különböző tanulási úton is, de többféle nyelvet sajátított el, majd ezeket aszerint használta, hogy milyen helyzetben, kikkel, milyen témáról kellett értekeznie. Az általánosan használt nyelv helyébe ilyen esetekben előnyben vagy hátrányban részesített nyelvek lépnek. A Jézus korabeli Palesztinában véleményük szerint a görögöt és a latint illetve az a társadalmi elismerés és előny, amely miatt két idegen találkozásakor inkább ezek a nyelvek kerültek volna előtérbe.

A görög nyelv általános használata mellett érvelve azokat a találkozásokat emelik ki az evangéliumokból, amelyekben Jézus minden további nélkül érintkezésbe lép a pogány világ szereplőivel. A szírfóníciai asszonyt újra Márk evangéliuma „görögnek” hívja (vö. Mk 7,24–30), igaz, ezzel a kifejezéssel inkább vallását akarja megjelölni, azt, hogy pogány, és nem zsidó. A „görög” kifejezés tehát itt nem a nemzetiségét vagy nyelvét jelzi. Vajon elképzelhető, hogy Jézussal folytatott beszélgetése eredetileg is görög nyelven zajlott, ahogy az evangéliumban ránk maradt? És a századossal (Mt 8,5–13; Lk 7,1–10), János

evangélista szerint pedig (Jn 4,46-54) királyi tisztviselővel folytatott beszélgetés, amelyben Jézustól a fiú (illetve szolgálja) gyógyulását kérték, eredetileg szintén görögül zajlott volna? Hasonló kérdések merülnek fel Jézusnak a samariai asszonnyal vagy Pilátussal folytatott beszélgetését illetően (Jn 4; 18–19).

A görög nyelv általános használata mellett érvelők úgy látják, ha Jézus görögül beszélt és tanításának jelentős részét is görögül mondta el, akkor növekszik az evangéliumok történeti értéke. Nem csupán „ipsissima verba Jesu”, vagyis biztosan Jézustól közvetlenül származó szavakat különíthetünk el az evangéliumokban, hanem aszerint, hogy milyen helyzetet látunk és abban milyen szereplőket, megnő a közvetlenül Jézusra visszavezethető mondások száma.

A nyelvhasználat kérdése elgondolkodtató, de véleményem szerint még nem gyűlt össze elegendő érv amellett, hogy az arám nyelv elsőbbségét a görög javára visszavonjuk, illetve még nem látszik tisztán, megértjük-e az evangéliumokban elbeszélteket, ha más és más nyelvet feltételezünk a beszélgetések eredeti nyelveként. Az evangéliumokban az arám nyelv felől lépünk a görög vagy a latin felé, amikor Jézus szavait arámul idézik és görögre fordítják, amikor a főapostol arám eredetű nevét görögre cserélik, amikor előbb Saulként, majd latin névvel Pálként ismerjük meg a nemzetek apostolát. Az evangélisták többször hangsúlyozzák a továbbadás és fordítás helyzetét, és amikor Jézus eredeti és személyes jelenlétét kívánják hangsúlyozni, arámul idézik szavait. Ami számunkra elérhető, a görög nyelvű evangélium, amelynek nyelvi jellegzetességei egyrészt jól megmagyarázhatók a címzetek nyelvével és világával. Másrészt viszonylag nagy mennyiségben állnak rendelkezésre tartalmilag rokon tematikájú, sőt műfajú szövegek a rabbinikus iratokban, amelyek az „arám hipotézist” a mai napig a legvalószínűbb hipotézissé teszik.

Az „arám hipotézis”

Ez a modell továbbra is arra épít, hogy az evangéliumok irodalmi alkotások. Nem közvetlen tudósítások, de nem is fiktív művek. Szerzőik a maguk sajátos módján, ki több, ki kevesebb rutinnal a görög nyelv területén, de egységes görög szöveget hoztak létre, nem egyszerűen hagyományokat férceltek egymáshoz, és nem is tartották fontosnak, hogy az eltérő nyelvre utaljanak, még akkor sem, amikor ilyen valószínűsíthető. Márk evangéliumának 5. fejezetében Jézus egymás után beszélget egy megszállottságtól megszabadított helybélivel (vö. Mk 5,1–20), azután a zsinagóga elöljáró Jairussal, a körülötte tolakodó tömeggel és benne a vérfolyásos asszonnyal, végül Jairus leányával, akit arám nyelven szólít vissza az életbe (Mk 5,21–43). A fejezet sokak szerint Márk sajátos technikáját tükrözi, hogy egymástól eltérő, de részben egymásra utaló történeteket kapcsoljon össze. A megszállott Dekapoliszban él, könnyen elképzelhető, hogy a mindennapokban gyakran beszélt görögül. Jairus a (túlparti, valószínűleg kafarnaumi) zsinagóga elöljárója, ebben a szerepében biztosan olvasott héberül, beszélt a közösség többségi nyelvén, amely valószínűleg arám volt, elöljáróként pedig, a közösség hivatalos képviselőjeként, minden bizonnyal szüksége lehetett a görögre is. Az evangélista mégis arámul idézi Jé-

⁵Vö. Hughson T. Ong: *Can Linguistic Analysis in Historical Jesus Research Stand on its Own? A Sociolinguistic Analysis in Matthew 26,36–27,26.* Biblical and Ancient Greek Linguistics 2 (2013) 109–138, 113.

zus gyógyító, parancsoló szavát, az egész jelenetet pedig görögül mondja el. Az eredeti nyelv idézésének retorikai funkciója van, a gyógyítás, illetve halottfeltámasztás drámai pillanatát emeli ki. Az evangélista nem törekszik az esetleges nyelvi átmenetek leképezésére, valószínűleg azért, mert az evangéliumok és ezek olvasóinak nyelvi világa nem azonos a szereplők eredeti, életben tapasztalt nyelvi helyzetével.⁵

Márk úgy ismeri Jézust, és képét úgy rajzolja meg, hogy ő képes a különféle szereplőkkel egyforma közvetlenséggel szót érteni. Az evangélista a saját ismerete szerint, vagyis görög nyelven beszél el Jézus cselekedeteit és életét, elbeszélése ugyanakkor, mivel megvan mögötte és előtte a szóban közvetített hagyomány fázisa is, hordozza a kétnyelvűség nyomait, sőt, a kultúrák találkozásának emlékét. Az evangéliumok értékét nem csorbítja, ha irodalmi alkotásnak tartjuk őket, és számításba vesszük a nyelvi közvetítés lépéseit. A hagyomány egységben fejlődött, s ha Jézus egyes vonásait ki is emelte, nem törekedett arra, hogy megtagadjon valamit, ami fontos és értékes. Éppen Márkról gyakran elmondják, hogy görög nyelvezete szemitizmusokkal terhelt. Ugyanakkor jó megjegyeznünk, hogy árnyaltan fogalmaz és pontosan, például amikor megkülönbözteti a fekhelyet (*krabatton*), amelyen négy férfi hozza béna társát, és az ágyat (*kliné*), amelyen a tehetős síríföníciai asszony lánya fekszik (vö. Mk 2,1–12; 7,24–30). A Jézus életéről szóló elbeszélések nyelvezete árnyalt. Jól tükrözi azt a kort és társadalmat, amelyben a történet játszódik. Nem szakértők számára készült leírások például a halázzal kapcsolatos történetek, mégis háromféle háló nevét használják, amelyeket máig azonosíthatunk (*diktüion, szagené, amfiblestron*).

Óvatosan különbséget teszünk tehát az evangélista és eredeti szereplőinek nyelvi világa között, de nem tagadjuk a kettő összefüggését, sőt, bizonyíthatónak véljük, hogy az evangélista „irodalmi alkotása” nem független az elbeszélte események nyelvi helyzetétől, ahogy arra a megőrzött szavak, kifejezések és a bennük tükröződő élethelyzet utal.

A „Q forrás”

Az evangéliumok keletkezéséről alkotott mai képünk az, hogy a hagyomány előbb viszonylag rövid részleteket kapcsolt össze történetté, s ezek központi magva, kristályosodási pontja Jézus kereszthalála lehetett. A szájhagyomány könnyebben őrzött rövid mondásokat és példabeszédeket, mint hosszú és részletes történeteket vagy beszédeket. Formailag mindkettő, a rövid mondások és a példabeszédek is, a bölcsességi hagyományhoz köthető, és Jézus tanítói módszerét, tanítói szerepét is kiemeli. A Máténál és Lukácsnál közös, Márknál azonban hiányzó beszédanyag alapján rekonstruálják az úgynevezett „mondásgyűjteményt”, a híres „Q forrást”, amely minimális történeti kerettel mondásokban adta át Jézus tanítását. Azt látjuk, hogy az evangélisták még a rövid, jellegzetes mondásokat is kissé átdolgozzák, éppen azért, hogy hallgatóságuk számára érthető és világos tanítást adhassanak.

Erről tanúskodik például a jézusi boldogmondások sorozata, amelyeket Lukács boldog- és jajmondások formájában közöl, Máté pedig erkölcsi célzattal, belső logika szerint formál meg, a Hegyi beszéd kezdetén (Lk 6,20–26; Mt 5,3–12). Az evangéliumok egyes jelenetei mint-ha szánt szándékkal egy-egy mondáshoz érkeznének el, arra irányulnak,

hogy ezt továbbadják (például Mk 2,1–12; 2,23–28). Másutt azt látjuk, hogy egy-egy példabeszéd is válhat a magyarázat forrásává, sőt, egy egész fejezet felépítésének rendező elvévé. Például a magvetőről szóló példabeszédet más és más módon magyarázzák a szinoptikus evangéliumokban utána következő közvetlen magyarázatok, illetve azok a rövidebb, rokon témájú példázatok, amelyek Márknál és Máténál követik (vö. Mk 4,1–34; Mt 13,1–53). Az evangéliumok szerzői alakítanak Jézus szavain, de éppen azért, hogy címzetteik számára érthetőbbé tegyék őket.

Jézus példabeszédeinek tudományos kutatását és értelmezését so-
káig szinte teljes egészében meghatározta az a feltevés, hogy az evan-
gelisták nem jól értették, vagy legalábbis átértelmezték a példabeszédeit,
ezért, ha az eredeti, jézusi felfogáshoz akarunk eljutni, szükséges, hogy
a példabeszédeket megtisztítsuk ezektől a rájuk rakódott értelmezé-
sektől.⁶ Adolf Jülicher (1857–1938) neve merül fel elsőként, aki úgy vél-
te, Jézus valójában egyetemes igazságokat akart kimondani példa-
beszédeivel, és nem a vallásosság különféle helyzeteit és gyakorlatait
kívánta igazolni. Jülicher az allegorikus értelmezéssel szemben azt
hangsúlyozta, hogy Jézus példabeszédei konkrét, közvetlen, mindenki
számára érthető módon szólnak meg, s ezzel egyet is érthetünk: Jé-
zus képei markánsak, egyediek, jól megjegyezhetőek, mint például
gyöngy a disznók előtt, föld sója, világ világossága, orvos a betegek-
nek stb. Példabeszédeiben megjelenik a világ, amelyben élt. Férfiak
és nők, földművesek és kereskedők, halászok és pásztorok, apák és
fiúk, urak és szolgák mind megszólítva érezhették magukat. A pél-
dabeszédeknek valóban van egy-egy jellemző pontja, hasonlataik nem
akarnak minden szempontból érvényes üzenetet hordozók és érthe-
tők lenni — ugyanakkor mégsem tekinthetők pusztá didaktikának,
mélyebben és tartalmilag is elevenebben kapcsolódnak Jézus egész élet-
éhez és személyéhez, mint egy ilyen felfogás diktálná.

Charles Harold Dodd (1884–1973), majd Joachim Jeremias (1900–1979)
mutatott rá arra, hogy Jézus példabeszédeit mindenképpen kapcsolatba
kell hozni az ő üzenetének lényegével, Isten országának eljövételével.
Jézus szavai döntésre biztatnak az Isten országa, s ezzel valójában maga
Jézus mellett. Jézus nem egyetemes erkölcsi igazságokat akart kifejezni,
hanem mintegy a személye melletti apológiát. A kortárs Galileából vett
képeivel Jézus valójában a személye melletti döntésre akarta rávenni
hallgatóit. Joachim Jeremias használja az „ipsissima vox Jesu” kifeje-
zést, vagyis Jézus személyes hangjáról beszél. A példabeszédekből azt
tartja igazán hitelesnek, ami ebbe az eredetileg vitázó, apologetikus,
az Ország eljövételét bizonyító helyzetbe illeszkedik. Ez a helyzet, a
„Sitz im Leben”, a példabeszédek eredeti célja lenne a meghatározó,
amikor értelmezni akarjuk őket, s amikor Dodd meg Jeremias szerint
megint csak leválasztjuk őket az evangéliumok egészéről.

Itt újra utalnunk kell arra, amit korábban már megjegyeztünk: tény-
legesen csak az evangéliumokban olvasható példabeszédeket is-
merjük, ezekhez férünk hozzá. Amit a kutatók egymással állandó-
an vitatkozva „eredetinek” mondanak, elmélet és feltételezés. Az

⁶A példabeszédek
témájához lásd a Bibel
und Kirche 2008/2.
számának írásait, többek
között Thomas Söding,
Walter Kirchschräger,
Maria Neubrand tollából.

Jézus példabeszédeinek értelmezési kérdése

eszkatológia hangsúlya, a tény, hogy Jézus az Ország eljövetelét saját személyéhez és művéhez kapcsolta, mégis kétségtelen, és számos példabeszéd közvetlen értelmét is befolyásolja.

Paul Ricoeur (1913–2005), Eberhard Jüngel (1934–) és Hans Weder (1946–) Jézus példabeszédeit a metaforával, illetve a metaforák modern értelmezésével kapcsolja össze. A metafora, mondják, nem egyszerűen közvetít vagy kimond egy igazságot, hanem két világot köt össze, nyelvi szinten is megragadhatóvá teszi két, egyébként egymástól elválasztható valóság belső kapcsolatát. Jézus példabeszédei egyfelől olyan képeket használnak, amelyek Jézus hallgatóinak mindennapjaiból származnak. Másfelől éppen arról szólnak, hogy Isten országa már jelen van ezekben a mindennapi valóságokban. Isten országa, uralma, tetten érhető az elveszett drachmát kereső asszonyban, a szerencsétlent felkaroló szamaritánusban, vagy éppen ítélet után kiált a koldusban az ajtó előtt, akivel senki sem törődik. A példabeszédek műfaja olyan „beszédaktus”, olyan „performatív beszéd”, amely már önmagában is megvalósít valamit a mondandójából. Amikor Jézus kimondja az irgalmasságról vagy a növekvő vetésről szóló példabeszédet, már történik is az Isten országa, már belopózik azoknak az életébe, akik hallják, hallgatják.

Az előzőhöz kapcsolódik Wolfgang Harnisch (1934–) elgondolása is. Szerinte Jézus formailag összefűzi a metaforikus, képi beszédet az elbeszélések eszköztárával, s ezzel sajátos, drámai feszültséget hoz létre az olvasóban. A „valódi események” története Jézusnál a „lehetséges dolgok történetévé” válik. Pédabeszédeinek szereplői más logika szerint döntenek, mint amit a szokásos józan ész diktálna. Ezzel egyfelől Istenre utalnak, ahogy ő jelen van Jézus gondolkodásában, és Jézus szerint a világban, másfelől a hallgatóság számára is lehetővé tesznek egy másfajta gondolkodást.

A szőlősgazdáról szóló példabeszéd

Ebből a szempontból talán a szőlősgazdáról szóló példabeszéd a legkülönlegesebb, ahol az este érkező munkások ugyanannyit kapnak, mint a reggel óta fáradozók (vö. Mt 20,1–16). A mindennapi logika nem így döntene, s a zúgolódó munkások éppen ezt a megszokott logikát képviselik. A példabeszéd kérdés elé állít. Valóban: miért ne lehetne így gondolkozni, ahogy a történet szerint a gazda? Nincs joga azt tenni a sajátjával, amit akar? És ha nem is ez az általános szabály, vagyis nem kell ezt az egy példabeszédet minden helyzetre igaznak és alkalmazhatónak vélni, mégis rámutat nemcsak Isten bőkezűségére, hanem az embernek adott nagylelkű választás lehetőségére is. Hasonló „képtelenséget”, illetve belső feszültséget érezhetünk, amikor Jézus példabeszédeit olvassuk az „okos” szolgáról (Lk 16,1–8), a tékozló fiú irgalmas atyjáról (Lk 15,10–32), az elveszett századik juh után induló pásztorról (Lk 15,4–7), a menyegzőre mindenünnen behívott ismeretlenekről (vö. Lk 14,15–24) és így tovább. A józan ész mást diktálna, de Jézus Isten jelenlétének új erejére és új lehetőségeire mutat rá.

A szőlősgazdáról szóló példabeszéd már csak azért is érdekes példa, mert Máté evangélista egyébként abban a hírben áll, hogy nagyon is ragaszkodott a törvény betűjéhez (vö. Mt 5,17–19), Jézus szavai-

nak, mint új törvénynek megtartásához (vö. Mt 7,24-27). Ő az, aki szerint az Úr a menyegzős köntöst az ünnepi lakomán is elvárja a hirtelen jött vendégektől (Mt 22,1-10). Ami tehát a szőlősgazdát és munkásait illeti, Mátétól igazán nem várjuk, hogy tétlenségre biztat. Hagyománya éppen így, összetettségében hiteles, sok, különféle helyzetben megfogalmazva Jézus szándékát.

Jézus nyelvezetéhez tehát lényegileg hozzátartozik a példabeszéd műfaj, amely még rövid mondásainál is gazdagabban képes kifejezni Isten országának jelenlétét és új lehetőségeit. A példabeszédeket az evangélisták adták tovább, s ezzel megteremtették azt a legősibb irodalmi keretet, amelyben ezeket megérthetjük. A kutatás valódi feladata és lehetősége nem az, hogy leválassza és elidegenítse a jézusi hagyomány valamely részét Jézustól, hanem az, hogy olyan finom és összetett elméletet alkosson, amely megfelelően tudja megérteni ennek a hagyománynak, benne magának Jézusnak gazdagságát.

Bibliai előképek

Miközben a példabeszédekben tanító Jézust igyekszünk megérteni, meg kell említenünk két további szempontot. Az első, hogy Jézus nyelvezete nemcsak a mindennapokból merít, hanem bibliai előképekből is. Amikor kortársai Jézus tudásán vagy bölcsességén csodálkoznak (vö. Mk 6,1-6), csodálatuk tárgya valószínűleg egyszerre a tudás és a tekintély. Jézus sajátos tekintéllyel fogalmazza meg mondandóját, de ehhez mindig hozzátartozik az Írások ismerete, Jézus sajátos kapcsolata azzal az Istennel, aki népéhez az Írásokban szólt. Amikor az evangélisták úgy jelenítik meg Jézust, mint aki magára, az általa átélt helyzetre alkalmazza az ószövetségi Írásokat (vö. például Mk 11,17; 14,27; Lk 20,17), részben saját hitüket fogalmazzák meg. Részben azonban átélt emléküket adják át arról, ahogy Jézus merített az Írásokból, ahogy találkozott benne az Írás és az élet igazsága, a megígért és megérkezett jelen. Amikor az ősegyház az Írások beteljesedéseként értelmezi Jézus működését, valószínűleg támaszkodik magára Jézusra, aki szavaival, prófétai jeleivel, olykor provokáló kijelentéseivel (például Lk 4,25-27) felhívta magára a figyelmet, és értelmezte működését.

Röviden szólunk még János evangéliumáról is. Nyelvezete sajátos, részben eltér a szinoptikusoktól. Az eddig használt megközelítés azonban erre az evangéliumra is alkalmazható, lényege pedig az, hogy Jézus szavai és tettei jelentik a hagyomány alapját. Vajon hogyan mutatkozik meg a hagyomány szerepe, a képes beszéd ereje és az ószövetségi írásokra támaszkodó nyelvezet a negyedik evangéliumban?

János evangéliuma a három szinoptikusnál is világosabban állítja, hogy a tanítványok Jézus megdicsőülése és a Vigasztaló eljövetele után fognak eljutni „a teljes igazságra” (Jn 16,13). A tanúságtétel láncolata ebben az evangéliumban a leghangsúlyosabb (Jn 21,24; 20,31; 19,35). A negyedik evangélium szerzője egy közösség nevében szólal meg, amely Jézus tanítását és a Jézusra vonatkozó hiteles tanúságtételt közli. A közösség tudatában van saját szerepének a hagyomány folyamataiban, és annak, hogy erre Jézustól kapott felhatalmazást, illetve a Lélektől kap segítséget. Ezzel a felhatalmazással él, amikor Jézus ré-

széről hosszú beszédek közöl, mégpedig Galileában (Jn 6), de még gyakrabban Jeruzsálemben (Jn 5; 7–8; 10; 13–17).

A beszélgetések békés, vagy gyakrabban ellenséges hangulatúak (Nikodémussal – Jn 3; a samariai asszonnyal – Jn 4; a „zsidókkal” – Jn 5–10; a tanítványokkal – Jn 12–16; a mennyei Atyával – Jn 17). Az az apologetikus helyzet, amelyet Joachim Jeremias Jézus példabeszédeivel kapcsolatban feltételezett, János szövegében még kézzelfoghatóbb, mint a szinoptikusok világában. Jézus szinte kétségbeesetten igyekszik meggyőzni hallgatóit saját küldetéséről és méltóságáról. Miközben mind mélyebben feltárja saját személyét, mind keményebb ellenállásba ütközik. Az ellenállás mellett János evangéliumában a félreértés és kettős beszéd is jellemző (lásd például 4,31–34; 11,12–13; 11,49–52). Jézus szavainak és tetteinek valódi értelme az olvasó előtt gazdagabban bontakozik ki, mint amennyire ennek a történet szereplői tudatában voltak.

János evangéliuma

Amit Jézus képes beszéddel kifejez, leggyakrabban saját magának az üdvösség történetében betöltött szerepe. Nem példázatok sorozatát olvassuk, hanem egyfelől az úgynevezett „én vagyok-mondásokat” (Jn 6,35; 8,12; 10,7; 10,11; 11,25; 14,6; 15,1 stb.), másfelől Jézus beszédeit. Jézus cselekszik, majd vitában megmagyarázza és megvédi tetteinek értelmét, végül mindezt többször egy én vagyok-mondással foglalja össze. Ezek a mondások az élethez szükséges alapvető javakról, kenyérről, fényről, életről, útról és igazságról szólnak. Az emberiség alapvető szimbólumai elevenednek meg bennünk, s ezeken át közelítik meg Jézus üdvözítő jelenlétét. Másfelől a bibliai hagyományhoz kapcsolódnak, hiszen Isten mutatkozott be így Mózesnek: „Én vagyok, aki vagyok” (Kiv 3,14). Jézus szavaiban többször is felsejlik ez a titokzatos jelenlét (vö. Jn 4,25; 6,20; 8,24.28.58; 9,9; 13,19; 18,5.6.8; vö. Jn 21,7).

Amikor tehát János evangéliumát olvassuk, olyan érzésünk támad, mintha Jézus kiválasztotta volna legkedvesebb példabeszédeit, és csak azokra építve akart volna tanítani. Mintha minden tettét és szavát az a vágy hatná át, hogy Isten uralmát az emberi életbe beágyazza, Isten jelenlétét pedig, és benne saját életét elérhetőbbé és átélhetőbbé tegye. Az Ószövetség nagy narratívái, mint amilyenek a pusztai vándorlás (vö. Jn 6,30–51; 3,14–15), Ábrahám kiválasztása (Jn 8,33.39) és Isten nevének kinyilatkoztatása (Kiv 3,14; vö. Jn 1,18) Jézus útján keresztül (Jn 13,1–3; 17,1–5) a tanítványok „megvilágosodásának” útjává lesznek (vö. Jn 9 a vakon született meggyógyításáról).

János evangéliuma tehát folytatja a szinoptikus hagyományt: azt mutatja be, hogy Jézusban jelen van Isten, és Jézus tetteiben Isten cselekszik, illetve Isten tárja fel magát. Kibontja az Ószövetség értelmét, nem egyszerűen a beteljesedés értelmében, hanem az emberi élet egészében, világosságul az egész világnak. A szinoptikus evangéliumokban Jézus szavainak megőrzését, értelmezését és kifejtését látjuk. Ez a folyamat Jánosnál úgy jelenik meg, mint Jézus szavainak és életének elmélyült megértése, bizonyos értelemben leegyszerűsítetten, néhány alapvető fogalom köré szervezeten. Jézus szavai titokzatosan kibomlanak, majd újra leegyszerűsödnek és bezárulnak, mint a virág, ha gyümölcsöt terem.

A Názáreti Jézus emberi kapcsolatai

VARGA GYÖNGYI

A szerző evangélikus lelkész, az Evangélikus Hittudományi Egyetem Őszövetségi Teológia Tanszékének docense. Legutóbbi írását 2017. 6. számunkban közzöltük.

Az ember valójában kapcsolatai szövedéke: életünk eredendően és végérvényesen összetartozik másokéval. Vertikális és horizontális irányú viszonyulásaink határozzák meg azt, hogy kik is vagyunk valójában. Mi, „felvilágosult” emberek megpróbáljuk elhithetni magunkkal, hogy mások nélkül is egészen jól boldogulunk, és gyakran megesisik, hogy a másik embert csupán eszköznek tekintjük egyéni céljaink eléréséhez. A bibliai emberek azonban egyáltalán nem tudtak az *individualizmus*ról (a szó: „in-dividuum” megoszthatatlant jelent). Életüket egyértelműen a közösség nagy egységén belül, másokkal összekapcsolódva tudták csak elképzelni.

A bibliai időkben az egyén egyszerűen életképtelen volt egy adott közösségbe (család, klán, vallási csoport, törzs, nép) való *integráció*ja nélkül. Ugyanakkor azonban arra is bőven láthatunk példát, hogy egyeseket alig vagy egyáltalán nem fogadott be egy adott csoport (például faluközösség, nagycsalád, vallási közösség). A próféták: Isten emberei például nehezen találták meg helyüket kortársaik körében különös, „szabadúszó” életformájuk, valamint radikális üzenetük miatt. Értelenséggel, közönnyel kellett szembesülniük; kirekesztés, és ennek következtében elmagányosodás lett az osztályrészük.

Ebben a tanulmányban a történeti Jézus földi útjára fókuszálok, nem a krisztológiai kijelentésekre helyezem a hangsúlyt. Elsősorban az érdekel, hogy milyen viszonyrendszerekben élt, kikkel kapcsolódott össze a názáreti „emberfia” élete, amíg osztozott velünk a földi létben. Ki volt ő földi valójában, és milyen örökséget hagyott ránk az életével? A Názáreti Jézus Istenről és Isten országáról szóló tanúságtételeit a kortársaihoz fűződő kapcsolataiba ágyazom bele. Valójában Jézusnak ezek az érzékeny emberi viszonyulásai mutatnak rá teológiai üzenetének lényegére. „Ami a keresztyén hitet az emberi vallásosság minden más formájától megkülönbözteti, nem más, mint egy magányos, törékeny alak a történelemből. Nem más, mint ennek az egyszerű, názáreti embernek a személye, és az, amit egyszerű szavakkal mondott Galilea szegény és kizsákmányolt embereinek” — fogalmaz Jörg Zink Jézussal kapcsolatban *Szent erőforrás* című könyvében.¹

A Názáreti Jézus rövid földi élete egészen sűrű *kapcsolati hálót* mintáz. Ennek a „törékeny alaknak a történelemből” összeszövéődött az élete kortársaiéval: férfiakkal és nőekkel, szegényekkel és előkelőkkel, vezetőkkel és alárendeltekkel, különféle vallási, politikai csoportok tagjaival. Ugyanakkor azonban sorsközösséget vállalt azokkal az egykori prófétákkal is, akik Isten ügyéért vállalták annak

¹Jörg Zink:

Szent erőforrás.

Keresztyén hit a 21.

században. Kálvin Kiadó,

Budapest, 2003, 14.

kockázatát, hogy szociális hálójuk szétszakadozik, a környezetükben élők pedig elhatárolódnak tőlük.

Jézus sokrétű kapcsolati hálóját, illetve a környezetének vele való ambivalens viszonyát az evangéliumi hagyományok nagyon érzékeltesen és árnyaltan mutatják be. A tanulmány keretei nem teszik lehetővé, hogy e nagy témát minden részletre kiterjedően kifejthessem, ezért itt most a legfontosabb kérdéskörök vizsgálatára szorítkozom: Jézus kapcsolata a szegényekkel, nőkkel, tanítványaival, a különféle vallási csoportokkal, valamint az elit tagjaival és a kor vezetőivel.

Jézus kontextusát, kapcsolatait tekintve alapvetően két területet különböztethetünk meg: a *centrum* és a *periféria* (illetve a város és vidék) világát. Mondanunk sem kell: Jézus inkább a periférián, a határterületeken mozgott, és sokkal több időt töltött olyan emberek társaságában, akik nem a „felső tízezer” körébe tartoztak.² Ugyanakkor nem csupán az egyszerű emberek, hanem az előkelők körében is voltak olyanok, akik megértették üzenetét, és követői lettek.

²Lásd Gerd Theißen:

A Jézus-mozgalom.

Kálvin Kiadó, Budapest, 2006, 159–166.; Vermes

Géza: A zsidó Jézus.

Osiris, Budapest,

1995, 37–38.

Jézus kontextusa: az első századi mediterrán világ

Mielőtt a Názáreti Jézus kapcsolati hálózatának konkrét vizsgálatára rátérnénk, fontos néhány alapvető szempontra, korabeli felfogásra és követelményre figyelni, amelyek az első századi Palesztinában, a római megszállás alatt élők körében meghatározták a mindennapokat, a hatalomhoz és képviselőihez való viszonyulást, a társadalmi normákat, illetve az együttélési, viselkedési szabályokat.

Az ókori mediterrán világban az ember önértékét alapvetően a környezetének róla alkotott véleménye, ítélete határozta meg. Az adott személy embertársai jelzései, hozzá való viszonyulásai alapján tudta lemérni elfogadottságának mértékét, megbecsültségét. Ezért nevezik az embert *diádikus személyiségnek*.³ A legfontosabb kérdés mindenki számára ezért ez volt: „mit gondolk, mit mondanak rólam mások?”

A Kr. u. első évszázad mediterrán társadalmában — így Palesztina földjén is — alapvetően két pólusba rendeződött a társadalmi érintkezések, emberek közötti kapcsolatok alapvető értékrendje: ez a két, egymással ellentétes fogalom a *tisztesség* és a *szégyen*. Mind a nyilvánosság, mind pedig a privát élet szférájában az emberek közötti viszonyulásokat, játszmákat az határozta meg, hogy miként szerezhet valaki nagyobb tisztességet, nagyobb elismertséget, méltóságot, illetve miként tudja elfogadtatni magát a környezetével.

Jézus korában a Római Birodalom helytartói, az elnyomó hatalom képviselői és a helyi zsidó lakosság között egyre élesebb feszültség bontakozott ki.⁴ Ebben az időszakban az volt az uralkodó szemléletmód, hogy mind a gazdasági, mind pedig a szellemi, spirituális javak csupán korlátozottan állnak rendelkezésre. A *szűkösség* tapasztalata, létállapota alapvetően meghatározta a mindennapokat.

A patriarchális társadalmi viszonyok között csupán mások kárán lehetett boldogulnia annak a férfinak (akár zsidó, akár idegen volt),

³A „diádikus” kifejezés két ember közötti, illetve társas kapcsolatot, kommunikációt jelöl.

⁴Lásd Joachim Gnilka:

A Názáreti Jézus.

Szent István Társulat, Budapest, 2001, 36–54.;

Albert Nolan:

A kereszténység előtti

Jézus. Balassi Kiadó,

Budapest, 1996, 41–51.

⁵A *farizeusok* a Tóra-kegyesség képviselői voltak Jézus korában; azt a célt tűzték ki maguk elé, hogy a parancsolatok aprólékos megtartásával megvalósítsák, és kortársaik előtt képviseljék a szentség és tisztaság ethoszát. Jézus azért illette őket kritikával, mert nagyon gyakran csak a külsőségekkel törődtek, és vallásosságukban képmutatókká váltak. (Lásd például Mt 23; Mk 10,1–12; Lk 11,37–53.)

⁶Az *esszénusok* egy karizmatikus megtérési mozgalomból kialakult, a zsidó társadalomból kiváló, elkülönülő csoport. Kiválasztottságukra hivatkozva radikálisabb Tóra-kegyességet képviseltek a farizeusokkal szemben. Valószínűsíthető, hogy Qumránban egy esszénus közösség élt.

⁷Lásd Nolan: i. m. 49; Theißén: i. m. 127–134. A „szaduceusok” Cádók papi rendjéből származó elit tagjai, akik a megszálló római hatalommal jó viszonyt ápoltak, és nagy befolyással bírtak a szellemi, politikai vezetők körében.

aki előbbre akart jutni az életében: karrierre vágyott, jó megélhetést, tekintélyt kívánt szerezni magának, illetve a családjának. Ezért a *tisztesség növelésének társadalmi játszmái* nyomán az illető vagy akár az adott csoport csak egy másik személy vagy közösség „kárán” tudott érdemeket, illetve nagyobb tisztességet szerezni, így, a mérlegelv alapján, az egyik oldalon bekövetkező „érdemszerzés” a másik oldalon törvényszerűen együtt járt a hiánnyal. Ez pedig egyet jelentett a szegénnyel, amely az értékvesztés révén bekövetkezett állapot: a tisztesség ellenpólusa.

A *társadalom rétegződését* tekintve a legalsó és legszélesebb sávot a szegények, földnélküli napszámosok, adósrabszolgák csoportja jelentette: őket nevezik az evangéliumok „sokaságnak”. A kézművesek, iparosok, kereskedők, illetve a különböző vallási közösségek tanultabb tagjai (farizeusok,⁵ esszénusok⁶) a viszonylag szűk középrétegbe tartoztak. Még ennél is kevesebben voltak az elit tagjai, akik kezében az anyagi javak (földbirtokok, gazdasági vállalkozások) és a politikai, vallási hatalom összpontosult. Ebbe a körbe tartoztak a római hivatalnokok mellett a politikai, gazdasági előnyöket élvező zsidó elit tagjai: az adójövedelmekből élő „Heródesek” udvartartása, a papi és világi arisztokrácia, a „szaduceus-párt” tagjai.⁷

Jézus korában és világában a társadalmi szereplők szintén három kategóriába rendezhetők: a *patrónus*, a *kliens* és a *bróker*, aki a két fél közötti közvetítő szerepét tölti be. A patrónus az, aki egy magasabb társadalmi pozícióban élve, vagyona vagy hatalma révén kiemelkedik a többi embertársa közül. Ez a magasabb társadalmi státusz az ő tisztessége. Azon kell fáradoznia, hogy lehetőleg tovább növelje, vagy legalábbis megőrizze megbecsültségét, tekintélyét. Ehhez mindenképpen szüksége van a klienseire, akik számára pedig elengedhetetlenül fontos a patrónusuk.

A kliens a patrónustól kapott adományért, anyagi vagy „eszmei” támogatásért cserébe azzal tartozik, hogy lojalitásával, szolgálataival visszajelezze, tükrözze és a nyilvánosság előtt hirdesse jötevője cselekedeteit, ezzel növelve a rangban előtte álló tisztességét, társadalmi megbecsülését. A patrónus és kliens aszimmetrikus, reciprok kölcsönösségi viszonyban van egymással. Ez a közöttük fennálló konvenció lényegében egy üzlet, amely mindkét fél számára konkrét előnyökkel jár.

Amennyiben ez a patrónus–kliens viszony valamilyen oknál fogva közvetlenül nem valósulhat meg, akkor a bróker feladata, hogy közvetítsen a felek között, és létrehívja az egyezséget. Lényegében ő a katalizátor, rajta múlik, hogy végül megvalósul-e a nyertes-nyertes játszma. Az Ó- és Újszövetség világában — érdekes módon — a patrónus és kliens társadalmi viszonyrendszerét mint modellt alkalmazzák Isten és Izrael, illetve Isten és az egyes ember kapcsolatának kifejezésére. A közvetítő: a bróker státusza a próféta, király vagy pap szerepkörében ragadható meg leginkább.

Még egy fontos témakörre kell kitérnünk az ókori mediterrán társadalmi viszonyok kapcsán. Az első századi zsidóság egy olyan vallási hit- és gondolatrendszerben élt, amely a konvencionális zsidó bölcsességre alapozva az emberek világát jól körülhatárolható, egymással szembenálló csoportokra osztotta: tisztákra és tisztátalanokra, gazdagokra és szegényekre, igazakra és kirekesztettek, felebarátokra és ellenségekre. E kettősségek által mesterségesen is gerjesztett társadalmi feszültségek kihatottak a közösségi lét minden területére: a családi életre, a házasság, a szexualitás, az egészség-betegség kérdéseire, a munka világára, a vallási előírásokra, kultuszi gyakorlatokra, illetve a „hivatalos” vallás vezetőinek teológiai érvelési módjaira.

Jézus ebben a hasadtságban, az ellenségképek és intolerancia világában, a társadalmi rend korruptságában, illetve a vallás külsőséggé deformálódásában látta azt a nagy veszélyt, amely kortársait fenyegette, és egy társadalmi-nemzeti katasztrófát vetített előre.

El kell oszlatnunk azt a félreértést, hogy Jézus és kortársai között a konfliktus a judaizmus és a Tóra érvényességének kérdésében és az ebből következő etikai normákban állt volna. Sokkal inkább arról van szó, hogy két különböző látásmód állt egymással szemben az Isten által meghatározott, Isten színe előtt élő emberről. Mindkét irány a Tórában gyökerezett: az egyik azt az utat jelentette, amikor az emberek a *szentség politikája és ethosza* szerint élnek, a másik pedig, ha az *együttérzés politikája és ethosza* határozza meg őket.⁸

Jézus programja nem a kultuszi, a rituális tisztaságra épülő, erkölcs-alapú, exkluzív és elhatárolódó vallásosság, hanem az együttérzés, a korlátok nélküli szeretet volt, amely talán az irgalmas szamaritánus példázatában (Lk 10,25–37) mutatja meg legélesebben radikális vonásait. Jézus a megosztottságot is indikáló morál helyett felmutatja a megosztás útját: azt az alternatív valóságot, amelyben nem a különbségtételek, az elkülönítés mozzanatai határozzák meg az értékrendet, nem a szabályok, ítéletek és a szentség igénye diktál. Nem az embernek a vallásgyakorlatban nyújtott jó teljesítménye határozza meg az Abba, az Atya iránta való lojalitását. Isten szimpátiáját⁹ nem egy olyan vallásosság vívja ki magának, amely a bűn–bűnbánat–elég-tétel szüntelen ismétlődő mintázatába süpped bele. Jézus azt képviselte, hogy egyedül az együttérzés: a szeretet lojalitása adja a hiteles hit belső dinamikáját.

Jézus attitűdje átminősítette és transzformálta a tisztasági előírások hagyományos és szigorú rendjét, a kortársai körében bejáratott gyakorlatot egy minőségileg gazdagabb, életteljesebb tapasztalattá. Nyilvános működése során ez a „törékeny alak a történelemből” arra figyelmeztette kortársait, hogy az embert csakis az Istennel, embertársaival és önmagával való helyes viszonya teljesítheti ki, és ezért most van itt az ideje annak, hogy megváltozzon gondolkodásának és cselekvésének eddig megszokott irányára.¹⁰

⁸Nolan: i. m. 92–103.

⁹A görög „szünpateo” szó együttsszenvedést, részvétet, részvételt jelent eredetileg.

¹⁰Értékes, gondolatébresztő könyv ebben a témában Marcus J. Borg: *Jesus: A New Vision*. Society for Promoting Christian Knowledge, London, 1993.

Jézus és a szegények

A Lukács szerinti evangélium tanúsága szerint (Lk 4,14–30) Jézus a názáreti zsinagógában ezzel a profétai üzenettel lépett föl, amikor nyilvánosság előtt meghirdette Isten Országának eljövételét: „URamnak, az ÚRnak lelke nyugszik rajtam, mert felkent engem az ÚR. Elküldött, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek, bekötözöm a megtört szíveket, szabadulást hirdessek a foglyoknak, és szabadon bocsátást a megkötözötteknek” (Ézs 61,1). A Jézus által létrehívott mozgalom — Gerd Theißen szavával élve: „az értékek forradalma” — arra irányult, hogy esélyt adjon a szegényeknek, a periférián élő tízezreknek egy méltóbb emberi élethez. Ez a gyökeres változás Jézus meggyőződése szerint az Atya királyságának el-érkezésével köszönt majd be.¹¹

¹¹Gnilka: i. m. 166–185.

A názáreti ács fia azt a küldetést vállalta föl, hogy a szolidaritás és béketeremtés hangsúlyozásával mutasson kiutat abból a mély válságból, amely elsősorban az idegen elnyomásnak és a zsidóság belső *identitáskrizis*ének tapasztalatában gyökerezett. Ez utóbbi a Tóra-kegyesség kiüresedését, a tisztaság és szentség ethosának túlhangsúlyozását hozta magával, és így a bibliai szolidaritás-eszme háttérbe szorulásához vezetett.

A jézusi alternatíva az igaz emberség útja volt: következetes elkötelezettség Isten — az Atya — oldalán az emberért (férfiakért és nőkért, erősekért és gyengékért); egy új — valójában az eredendő — alapra helyezett közösség minden egyes tagjáért. Az egyiptomi szolgaságból való szabadulás emlékezete és Isten népének a közös jó felé való pusztai vándorlása volt az a két nagy teológiai témakör, amely Jézus igehirdetéseiben, tanításaiban és gyógyító szolgálatában is nagy hangsúlyt kapott. Ez a szegényeket fókuszba állító jézusi társadalmi küldetés a kortárs elit tagjai között meglehetősen nagy ellenérzést váltott ki.¹²

„Azokat, akik felé Jézus figyelme fordult, az evangéliumok sokféleképp nevezik: szegények, vakok, bénák, nyomorékok, leprások, éhezők, nyomorultak (akik sírnak), bűnösök, prostituáltak, vámszedők, (bűnös lelkek által) megszállottak, üldözöttek, elnyomottak, rabok, agyonhajszolt napszámosok, csöcselék, aki nem ismeri a törvényt, tömeg, kicsinyek, alja nép, utolsók és kisdedek vagy Izrael házának elveszett bárányai.”¹³ Jézus gyakran használta e marginalizált ember-ekre a „szegények” kifejezést,¹⁴ amellyel az irgalomra (legfőképp Isten irgalmára) szoruló embert jelölte. A farizeusok és írástudók viszont egyszerűen bűnösöknek nevezték őket, háttérüktől, élethelyzetüktől függetlenül.

A zsidó vallási vezetők különösen is „tudathasadásos” helyzetben találták magukat Jézus szegények felé fordulása, gyógyításai és tanításai miatt. Egyrészt ismerték (és másoknak tanították) a Tóra rendelkezéseit a szolidaritásra és a felebarát segítésére vonatkozóan,¹⁵ ugyanakkor azonban azzal, hogy a karrierjük, anyagi érde-

¹²<https://kairoscenter.org/jesus-and-poverty-preaching-power-for-poor-people> (Megtekintés: 2019.04.25.)

¹³Nolan: i. m. 41.

¹⁴Lásd például Mk 10,21; 12,42–44; 14,5,7; Lk 5,20; 14,13,21; 19,8; Jn 12,5,8.

¹⁵A legfontosabb, erre vonatkozó igeszakasz: 5Móz 24,10–22.

¹⁶Mt 4,17; Mk 1,15;
Lk 4,43.

¹⁷Lásd többek között
3Móz 25,23–55; Ruth
2,20; 3,9; Jób 27,19; Ézs
41,14; 43,14; 44,6.24;
47,4; 48,17.

¹⁸Lásd Lk 1,28–56;
2,4–7.19.36–37.48–51;
4,38–39; 7,11–17.36–50;
8,1–3.19–21.40–56;
10,38–42; 13,10–17;
15,8–10; 16,18; 18,1–8;
21,14; 23:27–29.55–56;
24,1–11.

¹⁹Czire Szabolcs
tanulmányában
részletesen tárgyalja
Jézus határokat átlépő,
korát megelőző,
progresszív hozzáállását
a nőkhöz: *A történeti
Jézus radikális
viszonyulása a nőkhöz*,
https://www.academia.edu/34666787/A_t%C3%B6rt%C3%A9neti_J%C3%A9zus_radik%C3%A1lis_viszonyul%C3%A1sa_a_n%C5%91kh%C3%B6z
(Megtekintés:
2019.04.24.)

²⁰Lásd Gnlika: i. m. 2019–
220. Az evangéliumokban
csupán egyetlen helyen
olvashatjuk a Jézus maga-
tartása miatt megbotránko-
zó farizeus reflexióját,
mégpedig Lk,7,39-ben:
„Amikor pedig látta ezt
a farizeus, aki meghívta őt,
ezt mondta magában:
Ha ő próféta volna, tudná,

keik szempontjait igyekeztek mindig előtérbe helyezni, végső soron „felülírták”, figyelmen kívül hagyták a törvényt, amely őket magukat is kötelezte. A Názáreti ezt a hasadást, „*kétkulacos politikát*” is visszatükrözte a farizeusokkal, írástudókkal való vitáiban.

Jézus az igazság és az igazságosság elvét követte, és ennek megvalósulásáért küzdött: ez az Evangéliumnak, az Isten országa megvalósulásának lényegi üzenete és mozgatórugója.¹⁶ A megalázottaknak azt tanácsolta, hogy az erőszakmentes ellenállás útját választva szembesítsék elnyomóikat gonoszságukkal: „Aki arcul üt téged jobb felől, tarts oda annak arcod másik felét is!” (Mt 5,39).

Így tehát azokat, akiket az „igazak” kiközösítettek, akiknek nem voltak pártfogóik, patrónusaik, maga Jézus karolta föl. A Názáreti az ószövetségi „Góél” (megváltó, megszabadító) feladatkörét és felelősségét vállalta magára azzal, hogy a kilátástalan, ellehetetlenült helyzetben élő, maguktól helyzetükön változtatni nem tudó emberek számára lehetőséget adott egy emberibb, szabadabb életre. Az Ószövetségben a legközelebbi/közeli rokon (szabad zsidó férfi) felelőssége volt az, hogy kiszolgáltató helyzetbe (adórszolgálat, adósságcsapda, nőknél özvegyesség) jutott rokonát anyagilag és lelkileg felkarolja, és így megváltsa adósságaiból, szegénytelen, megvetett állapotából.¹⁷

A Názáretinek ez az attitűdje, hogy „legközelebbi rokonként” segítségére sietett a rászorultaknak, és gyakran példaként állította kortársai elé a szegényeket (például az özvegyasszonyt, aki két fillért dobott a perselybe), egyáltalán nem illett bele a korabeli társadalmi viszonyulások, konvenciók rendszerébe: zavart keltett, bűntudatot ébresztett a felelősökben. Így éles szembenállást, kritikát és megbotránkozást váltott ki a társadalom vezető rétegében, a Rómához hű vagy vele csupán mérsékelten távolságtartó vallási és politikai elit körében.

Jézus és a nők

A Lukács szerinti evangéliumban — amelyet a leginkább szociális érzékenységgel evangéliumként szoktak emlegetni — több mint húsz olyan szöveget olvashatunk, amelyek arról számolnak be, hogy a Názáreti Jézus nőekkel találkozik, nőkről beszél, vagy példázataiban említi őket.¹⁸ Ezekben a szövegekben gyakran kerülnek elének özvegy, beteg és kiszolgáltató asszonyok.

Ha jellemezni akarnánk Jézus attitűdjét a nők irányában, legelőször is az elfogadás, tapintat és bátorítás szavakat említhetnénk. Ez az első századi zsidóság világában szokatlan és zavarba ejtő (sőt egyenesen megbotránkoztató) hozzáállás volt, hiszen egy tanító, rabbi a nyilvánosság előtt nem beszélhetett nőekkel anélkül, hogy ne kompromittálta volna magát.¹⁹ Az pedig, hogy egy rabbinak női tanítványai is legyenek, akkoriban (is) teljesen elképzelhetetlen volt.²⁰

A zsidóság bibliai hagyományainak hátterében az ókori Közel-Kelet patriarchális társadalmi viszonyai húzódnak meg. A szövegek-

ki és miféle asszony az, aki őt megérinti, mivel bűnös ez az asszony.”

²¹A Talmud útmutatása nyomán a zsidó férfiak reggeli imájukban így adtak hálát Istennek: „Áldott légy, Örökkévaló Istenünk, világ Királya, hogy nem teremtettél pogánynak, rabszolgának és nőnek!” Erről itt olvashatunk részletesebben: <https://www.myjewishlearning.com/article/three-blessings/> (Megtekintés: 2019.04.24.)

²²Lásd: <https://www.orzse.hu/hacofe/vol4/hrotko-csaladiviszonyok-zsidocsalad2012.htm> (Megtekintés: 2019.04.24.)

²³Lásd például Mt 26,6–13; Lk 7,36–50.

²⁴Mk 5,25–34; Mt 9,20–22.

²⁵Lk 10,38–42.

²⁶Mt 15,21–28; Mk 7,24–30. Lásd ehhez a témához Cserháti Márta: *Jézus és a szirofóniai asszony találkozása*. In: Szabó Lajos (szerk.): *Teológia és nemzetek*. Luther Kiadó, Budapest, 2016, 57–64.

²⁷Lásd Jn 4,7–26; Jn 11,17–27.

²⁸Például Mt 1,11.13–14; Lk 1–2.

ben könnyen tetten érhető a férfi-perspektíva: ott tükröződik mind a világképekben, az élet történéseire adott reflexiókban, mind pedig a lelkiségben, az istenképekben és a teológiai kijelentésekben. A szent szövegek szerzői férfiak voltak, és elsősorban férfiak számára írták le Istenről és a vele való kapcsolatáról szóló tanúságtételeiket.

A Jézus korabeli zsidóság körében a nő közösségi helyzete a kiskorú státuszával egyenlő, aki helyett a férfi: az apa vagy férj hozza meg a döntéseket. A rabbinikus irodalomban (a Kr. u. 2–6. század között kialakuló Talmudban) a nő mindig csupán a diskurzus tárgya, nem pedig alanya.²¹ A férfiak által megfogalmazott előírások aprólékosan szabályozták a női egzisztencia minden egyes mozzanatát, aspektusát. A nők értéke és megbecsültsége első renden a világra hozott (fiú)utódok és tisztas családanyai szerepük függvénye volt, éppen emiatt nem bújhattak ki e férfiak által rögzített szabályok teljesítése alól.²²

Jézus tisztában volt ezekkel a szabályokkal, ám minden esetben elfogadta, amikor egy nő szeretetteljes szolgálattal és gyengédséggel fordult felé, és nem gondolta azt, hogy ez veszélyeztetné férfiúi tekintélyét.²³ Sőt, a vérfolyásos asszonyt sem küldte el,²⁴ komolyan vette az őt figyelmesen hallgató női tanítványokat,²⁵ és még a kánaáni (szirofóniai) asszonnak is igazat adott.²⁶ Több evangéliumi szöveg tanúskodik arról, hogy a Jézus körében megjelenő nők teológiai kérdésekben is meglehetősen felkészültek voltak, és Jézus bennük igazi beszélgetőpartnerekre talált.²⁷

Ellentétben azzal, ahogyan ma is sok nővel bánnak, Jézus sosem használt ki, nem szégyenített meg egyetlen nőt sem. Szerette és tisztelte édesanyját, nőrokonait. János evangéliumának 4. fejezetében szóba állt a szamariai asszonnal a kútnál, és ezzel tudatosan hágtá át a férfi–nő közötti érintkezés „kőbe vésett” szabályait. Az asszony — bár nem titkolhatott el Jézus előtt semmit — ezt egyáltalán nem érezte fenyegetésnek, hiszen Jézus nem szégyenítette meg, hanem megadta neki az újrakezdés lehetőségét. Hasonlóképpen történt ez a házasságtörő nővel is, akiről Jn 8,1–11-ben olvashatunk. Jézus tudatosan és teljes önazonosságban élt férfiként, ezért nem szorult rá, hogy a nők megalázásával bizonyítsa férfiasságát.

Az evangéliumi hagyományok a nők Jézus irányában megmutató hűségéről is megemlékeznek. Asszonyok kísérik a Názáretit élete határ- és fordulópontjain, ott vannak a közelében a születésére várva és világra jövele után,²⁸ a halála pillanatában²⁹ és feltámadásakor is.³⁰ A női teológiai megközelítés kiemeli a történetek háttérében, láthatatlanul munkálkodó nők fontos szerepét, és azt is, hogy az első keresztény közösségek nem jöhettek volna létre Jézus női tanítványainak szolgálata, áldozatvállalása nélkül.³¹

„Ábrahám leányai” Jézussal találkozva átélhették irántuk tanúsított tiszteletét, megragadta őket a Mester empátiája, Jézus pedig figyelmével, gyógyításaival, tanításaival, értük való bátor kiállásával visszahelyezte a nőket az emberi méltóságukba: abba a státuszba, amely Isten előtt minden embernek jár.

Jézus és tanítványai

²⁹Például Mt 27,55–56.61;
Mk 15,40–41.47;
Jn 19,25–27.

³⁰Például Mt 28,1–10;
Jn 20,1–18.

³¹A női tanítványokkal kapcsolatban lásd Gnilka: i. m. 219–230. A női teológiai olvasat vonatkozásában hasznos olvasmány magyar nyelven Hausmann Jutta – Móricz Nikolett – Szent-Iványi Ilona – Verebics Éva Petra (szerk.): *Nemek között. Társadalmi nemek sokszínű vallási megközelítésben*. Luther Kiadó, Budapest, 2016; Kézdy Péter et al. (szerk.): *„Vigasztaljátok, vigasztaljátok népemet!” Andorka Eszter emlékkönyv*. Magyarországi Evangélikus Ifjúsági Szövetség, Budapest, 2006.

³²Az evangéliumi elhívástörténetek (Mt 4,18–22; 9,9–13; Mk 1,16–20; 3,13–19; Lk 5,1–11.27–32; 6,12–16; Jn 1,35–51) az ószövetségi próféták elhívásainak irodalmi mintáját követik. Elizeus Illés általi elhívását (1Kir 19,19–21) tekinthetjük a paradigma-szövegnek.

³³Lk 10,1–16.

³⁴Mt 10,1–16; Mk 6,7–11; Lk 6,13-16. 9,1–5; 10,1–12.

A Názáreti Jézus nyilvános működése idején nem magányos vándorként járta útját Galilea-szerte, hanem útitársakat gyűjtött maga köré. A követői között voltak olyan férfiak, akik elkísérték őt, amerre csak járt, és vele együtt éltek egy bizonyos ideig. Ebben a sajátos életközösségben tapasztalták, illetve tanulták meg, hogy mi is Jézus új spirituális, társadalmi víziójának lényege, és milyen az, amikor az Evangélium valóban életformává válhat...

A „mester és tanítványok” viszonya a zsidóság körében is már régóta ismert gyakorlat volt. A tanítvány a mestere útját követő „tanuló”, aki az ő példáján tájékozódik, és bizalommal, alázattal fogadja annak útmutatásait. Az evangélisták hangsúlyozzák, hogy Jézus maga választotta, hívta el tanítványait: így egészen személyes bizalmi kapcsolatot alakított ki velük.³²

A tanítványok az evangéliumok tanúsága szerint „koncentrikus körökben” rendeződtek el Jézus körül. A legtágabb körbe az alkalmi hallgatók tartoztak: a sokaság tagjai, azok az érdeklődők, akik a Názáretiről terjedő hírek nyomán kíváncsiak voltak szavaira és tetteire. Lukács evangélista szerint 72 tanítványnak — a szűkebb körnek — konkrét megbízatást, feladatot adott Jézus. Beszédese számuk: ennyi férfitagból állt a zsidóság legfontosabb vallási, döntéshozó testülete, a szanhedrin.³³ A női tanítványokról is érdemes még pár szót ejtenünk. Lk 8,2–4 egy listát közöl a Názáreti követőiről: Magdalai Mária, Johanna, Heródes egyik főemberének felesége és Zsuzsanna neve szerepel több más, meg nem nevezett aszszony mellett; ők anyagilag is támogatták Jézus küldetését.

A legszorosabb tanítványi kört tizenketten alkották: számuk szimbolikusan Izrael törzseinek számára, vagyis Isten népének teljes közösségére utal.³⁴ Ők voltak azok, akik Jézus közvetlen közelében élve gyakran külön tanításban is részesültek. A szinoptikus evangéliumok szerint Júdás kivételével ők lesznek majd azok, akik Jézus feltámadása után földi működését folytatják, és magukra vállalják az Evangélium terjesztésének szolgálatát.³⁵

Jézus tanítványaival való kapcsolata és az a közös életforma, amelyben ez megvalósult: a szegénység, erőszakmentesség, az egymással való szolidaritás és az otthon- és családnélküliséggel járó vándorlét tapasztalata a kortársak számára is modellezte azt az alternatív valóságot, amely Jézus számára Isten országát jelentette. A Lk 6,20–23-ban olvasható „mezei beszéd” gondolatai is ezt tükrözik.³⁶

Jézus tanítványait nagyon sokféle háttérből hívta el: a csoport valójában leképezte a korabeli zsidó társadalmat. Voltak közöttük egyszerű emberek (főként halászok) és jómódúak (Máté/Lévi, a vámszedő), akik emiatt megvetettek voltak; többen kötődhettek bizonyos vallási, lelkeségi csoportokhoz (Simon Péter, Fülöp?), és olyanok is akadtak, akik radikálisabb politikai meggyőződésekkel szimpatizáltak (Júdás Iskáriótes).

³⁵Lásd ehhez a témához
Gnilka: i. m. 196–218.

³⁶Gnilka: i. m. 213;
Nolan: i. m. 71–110.

³⁷Lásd például Mt 20,20–
28; Lk 9,51–56;
22,24–27.

³⁸Farizeusok, szaduceusok, esszénusok, zélóták, populáris messiási mozgalmak – hogy csupán néhányat említsünk. Erről jó áttekintést ad Theißen: i. m. 184–214.

³⁹Theißen könyvének egyik fejezete címe pontos meghatározást ad erre a jelenségre: „Egy ország a krónikus alkotmányos krízis állapotában”. (Theißen: i. m. 184–214.)

⁴⁰Lásd Nolan: i. m. 137–148;
Gnilka: i. m. 321–358.

A Mester meglehetősen sok időt töltött tanítványaival, figyelmes volt a csoportban zajló folyamatokra (rivalizálás, elbizonytalanodás, egyéni érdekek és teológiai látásmódok artikulálódása). A tanítványi körben az elfogadás, elköteleződés és az alázat voltak a legfontosabb csoport-értékek.

Azért, hogy mindezek a lehető legteljesebben kibontakozhassanak, Jézus „lelkiponozó”, bátorító attitűddel fordult feléjük, ám a kritikától, az erősebb — olykor számon kérő, korholó — hangnemtől sem riadt vissza.³⁷ Azzal is tisztában volt, hogy tanítványai gyakran saját koncepcióik, meggyőződéseik rabjai, nehéz felfogásúak, értetlenkednek, nem fogják föl, és ezért nem is tudják követni Jézus gondolatait, spirituális útmutatásait. Jézus mégis vállalta annak kockázatát, hogy erre a nem különösebben „ütöképes” csoportra bízta, és velük vigye véghez az „értékek forradalmát”, az együttérzés ethosának kibontakozását az Abba: a szerető mennyei Atya Országában.

Jézus és a zsidó elit

Az első századi zsidóság körében különböző vallási, politikai színezetű csoportok szerveződtek,³⁸ sokan változást sürgettek, amely a messiási kor várásában tetőzött. Jézus fellépésével — akarva-akaratlanul — ennek a kritikus időszaknak³⁹ egyik ikonjává, vezéralakjává vált. Szavaiban és tetteiben megnyilatkozó kritikája, amely a társadalmi valóságra irányult, a judaizmuson belül egy alternatív utat kínált: a spirituális tudatosságra és az etikai felelősségre tette a hangsúlyt.

Az evangéliumok nem hallgatják el, hogy Jézus nyilvános föllépését már a kezdetektől milyen ellenséges indulatok kísérték a zsidó vezetők, „véleményformáló” tekintélyek részéről. Jézus mozgalma: az értékek forradalma alapjaiban rengette meg a tradicionális vallási intézmények mindaddig olajozottan működő rendszerét.

A Názareti semmiképpen nem akart egy új vallást alapítani: értékelte azt a vallási-spirituális hagyományt, amelybe beleszületett, ám tisztában volt azzal, hogy a kortárs zsidó közösség átfogó, belső megújulás nélkül menthetetlenül áldozatává válik az elithez tartozók kisztílú karriervágyának, ugyanúgy, mint a vezetők nagypolitikai, hatalmi játszmáinak. Éppen ezért Jézus arra vállalkozott, hogy minden lehetséges módon kifejezésre juttassa ezt a meggyőződését.

Jézus olvasott az „idők jeleiből”; tudta, hogy nincs túl sok ideje. Minden bizonnyal ezért választotta a prófétai kritika verbális eszköztárát: a figyelemfelkeltés, felrázás, a választás elé állítás radikális útját, az erőteljes ráhatás módszereit. Célja az volt, hogy segítse kortársait — elsősorban is az elnyomottakat, a szegényeket, ám a kor vezetőit is — egy új tudatosságra eljutni, amelynek révén reálisabban értékeli majd az őket kontrolláló hatalmak és erők természetét.⁴⁰

A zsidóság körében a vallási és politikai hatalom struktúrái ösz- szemosódtak. Jézus korában a társadalomban egyszerre volt jelen egy, az Örökkévalóra hivatkozó „teokratikus uralom”, amelyet az arisztokrácia: a jeruzsálemi papság, illetve a szadduceus-párt reprezentált, ugyanakkor egy törvény-kegyességre építő, populárisabb, karizmatikusabb irány is, amelyet a farizeusok és a velük együttműködő írástudók, bölcsek, tanítók képviseltek.

A Názáreti — mondanunk sem kell — mindkét nagy csoport tag- jaival kommunikált, ám kapcsolata velük mindvégig feszültséggel teli volt. Jézus ennek ellenére sok időt szánt arra, hogy a vezetők- kel, az elit tagjaival való beszélgetésekben az álláspontját érthetően fejtsse ki, és igyekezzen meggyőzni ellenfelévé vált kortársait. Erre kezdetben jó alkalmat szolgáltatottak a lakomákra szóló meghívások, a zsinagógai tanítások, teológiai beszélgetések.

Az evangéliumok leírásaiban szereplő, a nyilvánosság szférájá- ban zajló viták mutatják meg a legplasztikusabban, milyen sokat számított az, hogy Jézus miként felel meg a neki fölített teológiai, val- lási, politikai színezetű kérdésekre, és ezzel a tisztesség növelésének játszmáiban milyen pozíciót vív ki magának.⁴¹ Azok a kérdések, mint például szabad-e adót fizetni a császárnak? (Mk 12,14); vagy az, hogy szabad-e szombaton gyógyítani? (Lk 13,15–16); illetve hogy Jézus milyen hatalommal cselekszi azokat a jeleket, amelyek kor- társait ámulattal töltötték el (Mk 11,27–33; Mt 21,23–27; Lk 20,1–8), mind kihívásként, provokációként hangzottak el Jézus felé, azért, hogy a vallási vezetők a sokaság előtt megszegyeníthessék őt.

Legtöbbször ezek a viták — a szegyenben maradt „kihívók” ha- ragja miatt — nyílt összeütközésekhez vezettek, majd pedig egyre elkeseredettebb támadásokhoz, egészen a Jézus ellen megnyilván- uló erőszakos tetteig. Jézus: ez a törekeny alak a történelemből egy politikai és vallási koncepció per — egy szabályos bűnbak- képzési mechanizmus — áldozatává vált.

Kortársai közül voltak, akik utólag belátták, hogy jogtalan és szé- gyenteljes döntés volt kiszolgáltatni őt a kivégzőinek, ám sokan a vezetők közül igencsak megkönnyebbultek, hogy felszámolhatták a lázadó mozgalom gócpontját, és leszámolhattak az őket irritáló forradalmárral. Ez a nyugalom azonban nem tartott túl sokáig: Kr. u. 70-ben a római megszálló hatalom végső csapást intézett a jeru- zsálemi templom, a vallási hatalom képviselői ellen.

A Názáreti Jézus küldetése azonban folytatódott. Azok vitték és viszik tovább ma is az értékek forradalmát, akik őt, a Feltámadott URat megismerték. Jézus Krisztus tanítványai a tolerancia és a humor, az igazságért síkra szálló indulat és az empátia, a kezde- ményezés és a produktív képzelőerőhöz való ragaszkodás új eré- nyeit gyakorolják, és az együttérés útját járják ma is.

⁴¹A cél tehát minden eset- ben az volt, hogy az illető jól teljesítsen abban a „társadalmi interakcióban, amelyet kihívás-megfele- lésnek nevezhetünk. Olyan, a társadalom által szentesített szabályok szerinti játszmáról van szó, amelyben a résztvevők provokálják egymást, hogy elnyerjenek valamennyit a másik tisztességéből. Ennek a találkozásnak mindig nyilvánosnak kell lennie, hiszen mindig a közösség az, aki kimondja a végső ítéletet arról, ki a játszma nyertese.” Lásd Cserhádi Márta: *Jézus nyilvános vitái*. In: Orosz Gábor Viktor (szerk.): *Teológia és nyilvánosság: Az Evangélikus Hittudo- mányi Egyetem oktatóinak tanulmánykötete*. Luther Kiadó – Evangélikus Hittudományi Egyetem, Budapest, 2019, 45–60., 46.

GÉCZI JÁNOS

*Az obeliszkünk**Plin. Hist. Nat. XXXVI. XI–XV. 72.*

Egyiptomiaknak mondják. Abban azonos mind, hogy feltjaik hullámként fodrozódnak vad örvényekké. Hogy gerenda formájú tömbök. Elég vastak ahhoz, hogy ne roppanjanak meg, miközben tartják az eget. Mindegyiket felirat pántolja, annak, aki olvas, tartalmazza a természet magyarázatát, s aki csak lát, annak a vakhitről regél. A rendeltetésük: állni.

A miénk a Nap vetette árnyat mutatja. Hosszát a nappaloknak és az éjszakáknak. A csúcán aranyozott, császárfej mintára készített gömb lát el feladatot, azt az árnyéket gyűjti magába, amelyet az oszlop rendhagyón vetett volna.

Mára nem állja meg a helyét a megfigyelés, akár, mert a Nap járása eltér és az égi körülmények révén megváltozott, vagy mert a Föld elmozdult a középpontjától, akár azért, mert a napóránkat heves rengések elmozdították. Mivel az égbolt roppant tömege alatt megsüllyedt. Mondják, napfelkeltekor, mikor a fénysugarak ráesnek, recsegő hangot ad ki magából. Annak a szavára hasonlít, akinek — hogy magasban maradjon — állványt kellett állítania a mennynek.

Nagyobb munkát igényelne elszállítása,

*mint kivésése, felemelése.
Miután hamusziürke színe
miatt kígyómarás ellen nagyra
értékelik, használatának helyes
módja az, hogy porrá törjük és
ecettel elkeverve arra a
helyre tesszük, amelyet égetni
vagy vágni kívánunk. Így a test
elzsibbad s nem érzi a kínt.*

MAKAI PÉTER

Átváltozás

*Meddig égnek a lángok?
Most benne az utolsót hamvadni látod.
Intene, s nyúlna is keze.
A szemét követed.
Rohansz, hozod, mi éghető.
De se ág, se erdő.
A tárló üres, s ha mész, addig se látod
— tekintetét perzselik a lángok.
Várni, számolni nem lehet.
Csak állsz hát, sós tenger vesz körbe.
Gyökeret eresztasz, ágat —
talán elég, talán átad.
Erővel tartasz, átnősz a lángba.
„Hol van a szemed?
...Hát senki se látta?!“*

Miskolc, 2018 ősze

Pillanatnyi csend

*Belélegzel. Egyesülsz
azzal, kit befogadsz.
Kilélegzel. Egyesülsz
azzal, ki befogad —*

ez vagyunk mi.

*Mélyre hatoló sóhaj
egy feszületben. Egymásba
törve, ellenkezően.
Ütések a kézfej ereiben.
Kínzó, vonzó áram
egy levegőtlen térben.
Összenőtt formák
jajszáva, amely önmagát
az égbe lopja fel.
Kétfejű torzó, amely
magára támad — s mégse
mozdul el. Most él
és eleven. Lázás vad, ki
a tenger homokjában,
egy feléd nyújtott karban
látomásra lel.*

Miskolc, 2018 tele

WIRTH IMRE *KIS SZÉKÉN ÜLVE mosolyog,
szövi a véget nem érőt
semmi faladra, magából,
sámli billen, eldőlsz lassan
hold- vagy napfényzuhogásban,
amerre a szerelemben
kezed fogva vezetett ki
a nem létező világból.*

*EGYSZER MAJD ÚGY végzem,
mint a kép a pultnál:
kifogástalanul
vasaltan támasztja
a semmit a tükör
másik oldalán, és
várja, hogy a festő
életre színezzé,
hiszen megígérte
itt, a festett jelen
szódavízszzerűen
felpattogzó szatyrán.*

KINN A TERASZON és február van,
hold viasza lassan csöppen az ág
végéről a tetszhalott sárba,
ragyog egy apró, sárga folt ma még,
koratavasz süllyed mélyre, nincs, nincs
klímaváltozás. Az emlékekből
arc csapódik tómederbe, szárnyak
szélverése. Gépre kapcsolt nyarak
hőforrása tör magasba, ugar
dallama, jövő izzó fénycsöve,
vak remény. Szobádban ég a lámpa.
Szétpattanó körte szikrája fon
elektromos piramist a magány
köré, glóriát az éjszakára.

MINDEN MINDENHATÓ szeret,
gyógynövények felfénylenek,
burjánzik testemben az ősz,
még pár évig tán elidőz
bennem, másban, néma nyílás
szavakra fel-le, nagyapám
hintaszéke a padláson
nyikorog most is, térképe
arcomra tapad — talán ott,
a poros időtlenben volt
nagymagyarországnak vége.
Fekszem kertedben, katicák
öt pettyét viszem emlékebe.

MI LESZ, HA NINCS kit felhívni
este, csak fekszel magadban,
mert már senki sincs, és sírni
sincs erő, se kedv, puha hó
hull fogaid közé, vidd át
úgy, ne olvadjon el ma még.

Henrik intéző úr neve

Kleist átiratok

1962-ben született Török-szentmiklóson. Költő, író, drámaíró, publicista.

Az intézőt Henrik úrnak hívták, és azon embertársak közé tartozott, aki büszkék voltak a nevükre. Ennek a derék és törvénytisztelő embernek igencsak a kedvére volt, ahogyan elneveztetett. Valóban sok királyt és kiváló harcost hívtak Henriknek a daliás időkben, illetve ezekben a némileg bonyolultabbnak tetsző évjáratokban, viszont aki úgy vélekedik, hogy a lovagiasság, a lélek nemessége kihalt az újkori világból, erősen téved, de legalábbis hazugság pártját fogja. A Henrik név jelentése is az emberi nagyságot idézte, uralkodást és birtokot jelentett, és hát valóban, ki ne szeretne magának egy ilyen nevet, kinek ne dagadna büszkén a melle, ha efféle megszólításokkal, mint Henrikem, Henrik barátom, Henrik fiam lenne jelen a világ csapongó és veszélyes forgatagában. A név tehát valaminő hatalmat jelentett. Nem isteni hatalmat természetesen, mert annak mértéke a sorszerűség és az üdvözülés lehetősége. Isten hatalma, ezt még a g.-i tartományban is tudták az iskolapadot koptató gyerekek, nem hasonlítható az emberi uralom természetéhez és működéséhez. A fejre esett téglakőről vagy cserépről senki nem feltétlenül tehet a ház tulajdonosa vagy az éppen az alatt igyekvő, így a teremtő sem, jóllehet ha valaminő tárgy fölkerül a magasba, főntebbi rétegekbe jut, nem árt számba venni, hogy annak a magasságnak mélysége is van, tehát az út visszafelé is megtehető. Ha a véletlenszerűségben, annak kellemetlen vagy kellemesnek tekinthető történéseiben látható lenne az Isten, az ember könnyen hinne. Hinni azonban nehéz.

Elég az hozzá, hogy Henrik úr, mint intéző, a g.-i tartományt birtokló gróf úr szolgálatában jeleskedett, ami kétségtelenül jelentett néminemű alávetettséget, amennyiben szolgálni és képviselni volt hivatott az urát, legjobb tehetsége szerint végrehajtani annak akarátát és elvárásait, viszont megannyi polgári előljáró, kézműves és paraszt, valamint azok asszonyai, a házanépek sokgyerekes serege neki voltak kötelesek engedelmessé válni, amit Henrik úr nemcsak elvárt, de gondozott is az olyasféle bölcs, meglehetősen kiterjedt figyelmet értve mindezen, hogy a hatalom, illetve annak gyakorlása és alkalmazása különböző formákban, vagyis nemcsak törvényekben és papírra rótt paragrafusokban, hanem szóbeli utasításokban, egyszerű, ki sem mondott, de természetesen teljesülő elvárásokban, javaslatokban és tanácsokban is formát öltöttek, úgy tehát a hatalom fönntartása, annak napról napra történő áthatalmazása korántsem csak az erő oldaláról nyilvánult meg, ellenben megértés, együttérzés és belátás kérdése is volt.

Henrik úr, eleinte talán a gróf úr kérése és igénye folytán, később már önálló döntés eredményeképpen havonta több alkalommal beszélt a város polgáraival, illetve a környező dombokról és erdőszélekből

berendelt parasztokkal a főtéren, ahol ilyenkor lekapcsolták a halas szökőkút szerkezetét, a kotyogás, mások szerint inkább a csobogás ugyanis nemcsak zavarta, de az az igazság, ingerlékennyé is tette Henrik urat, mert hiszen folyamatosan, megállás nélkül víz bugyogott elő a szoboralakzat szép, vastag szájából. *A jó büdös életbe beszél az a hal!* Így fakadt ki egyszer Henrik úr, kissé elpirult orcával a kalpagját igazgatva. Máskülönbén egy komoly méretű, gondosan megmunkált ponty volt az érintett szobor, kecses és nőies vonásokkal. A *g.-i sellő*, ekként nevezték a környékbéliek az alkotást, akik között olyan jólétesült is akadt, ki tudni vélte, hogy egy boldogtalan órás fojtotta bele a feleségét az egyik itteni tavacskába, és a holttestet, melyet kétségtelenül feszítettek a benne fölgyülemlett gázok, a harangszó hozta föl a fodrozódó víz színére, minek utána először egy angol hölgyet, az ugyancsak fulladás következtében elhalálozott Ophéliát akarták kimintáztatni a helyiek kőből és márványból, aztán mégis győzött a józan ész, a ponty alakú, leginkább ezüstözött, de egy-két aranyozott pikkelyt is bíró selőlény jobban illett az ő képzeletükhöz és mesevilágukhoz.

Henrik úr tehát rendszeresen kiállt a főtérre, a kocsma elé, és szónoklatot tartott az embereknek. Lehetne Henrik urat szó szerint idézni, amennyiben arról beszélt, hogy soha nem szabad elfelejteni a világot, soha ne veszítsék szem elől, hogy milyen körülmények és viszonyok között élnek, ne a megszokás szerint tekintsenek a színekre és a formákra, a történéseknek gazdagságára, lám csak, ez a szép, csöndes eső is, ez a nagyszemű, langyos égi áldás is milyen jót tesz majd a növényeinknek és a földjeinknek, mintha maga a jó isten sírná ki minden egyes csöppjét, és csak nekünk tenné, mert bennünket választott ki az isteni jóság efféle adományára, míg más földeket, más tartományokat kellemetlenségekkel és csapásokkal sújt, próbatételek elé állítja az ottaniakat bogarak, nyüvek, rágcsálók elterjesztése révén. Igaz, a melegedés következtében a *g.-i* tartományban is megsaporodott a poloska, de hát, ki ne tudná, hogy ártalmatlan lény. Kell ez a jó eső a zöltségnek, a búzának, a gyümölcsösnek. Az emberek gondolkodtak, mert hát, őszintén szólva, nem esett. Lehet, hogy valahol a közelben esett még hajnalban vagy a reggeli órákban, egy-két paraszt valóan nedves ruhával érkezett, de azok a párás fűben is meghempergőzhetnek, ismerve jó szokásaikat, hogy indulás előtt mindig fölhajtanak egy-két kupicával, és aztán nem férnek a bőrükbe, csakhogy, és hogy hétágra süt a nap, akár ivott korábban, akár nem, bárki tapasztalhatta, esőnek tehát, sem nagyszeműnek, sem pedig apró, hideg állagúnak nyoma sem volt, és akkor Henrik úr egy afféle uborkás üveget tartott a magasba, hogy mindenki jól láthassa, majd erős hangján azt kiáltotta, ezt az esőt ő saját kezűleg gyűjtötte be egy gyönyörű tölgyfa szomszédságában, nem messze a mézáros úr gazdaságától, úgy érti, az ég alá tette az ibriket, és milyen szép, áttetsző tiszta víz gyűlt bele. Az az igazság, hogy sárgának is lehetett mondani ezt a szép, tiszta vizet, de ezen most nem volt érdemes fennakadni. Az intező jelentette, hogy magának a gróf úrnak viszi, aki el fogja fogyasztani ezt a kiváló nedűt, mint valami or-

vosságot, mert egészségesebb még a szomszédos erdők patakjainak vagy a h.-i melegforrások vizeinél is. De ő, így Henrik úr, szeretné megmutatni, miféle gyógyszer ez, és hogy gróf úr emberei osztozzanak a jótéteményben, bárki megkóstolhatja. Csak tessék. Bátran! Henrik úr nevetett, s mivel akadt némi szemérmes ódzkodás, maga jelölt ki néhány szerencsést, akik kortyolhattak a szép uborkásüvegből.

Viszont az is előfordult, hogy esett, és bizony nem is akárhogyan, sűrű zápor verte a vidéket, hangos zivatar jött, égzengéssel, villámok táncával, elnyúló, hideg és alattomos permetezéssel, Henrik úr azonban kiállt a térre, a kalpagját is levette, majd integetett az egybegyűlteknek, kövessék csak nyugodtan a példáját, tegyék el az eső elleni bőrököt, az esőbotokat, az esernyőket és a csuklyákat, mert most ő a gróf úr üzenetét és üdvözlétét tolmácsolja, hogy ilyen nagy, de nem érdemtelen becsben részesít őket az időjárás, hogy a szokástól eltérően kitart a jó idő, hogy ilyen gazdagon részesülnek a Nap melegének áldásából, a napsugarak táncából és szikrázásából, de akkor sajnos, meg kellett kérnie az egyik asszonyt, figyelmeztetnie kellett, aki éppen elindult volna gyerekével valamerre, nyilván haza, miközben furcsa mód a kezével védte volna a fejét, a különben is kócos és csatakos hajzatát például, ami egyébként nemcsak feleslegesnek de lehetetlennek is tűnt, hogy várjon még, maradjon még néhány percig a nagyon tisztelt asszonyság, nincs olyan sürgős teendő, ami ne várhatna még, és mert ő még különben sem fejezte be. *Beszélek még, tisztelt asszonyom. Az asszony visszahúzta a kölkét, majd ő, illetve a többiek is meghallgatták az intező úr további közlendőjét, mégpedig arról, hogy az efféle késő nyári napsugárzás is okozhat emberi bajt, tehát jobban teszük, ha előrelátók, mert még ilyenkor, a fáradó nyárvégeken is kaphatnak fura szemölcsöket, elváltozásokat, és jaj, halálos burjánzások keletkezhetnek a felelőtlen ember bőrén. Ígérjék meg, hogy nem alszanak a napon. Az emberek megígérték.*

Aztán még egyszer visszakérette az embereket.

Hogy szólt-e várható tüzesetekről, pajták, házak, gazdaságok láng-
ra kapásáról és sajnálatos elhamvadásáról?

Nem szólt.

Nahát, nahát, bocsássák meg neki ezt a feledékenységet.

Máris jóvát teszi a hibát, és akkor arról még beszélne egy keveset, és úgy másfél óra múlva, már csaknem sötétedett, valóban véget is ért Henrik úr előadása. És az is igaz, hogy addigra az eső is elállt.

Egy napon a grófi kastélyban, ahol ez egyáltalán nem volt különleges esemény, koncertet tartottak. Az intező, akinek jó gazdaként nem került el a figyelmét az általános érdeklődés, újra figyelemre méltó szónoklatot tartott, amelyben először is a sajnálatát fejezte ki, hogy nem tudnak ennyi ember meghívni és vendégül látni az impozáns, botanikai csodákkal is büszkélkedhető kastélyparkban, pedig hogy megtennék, milyen szívesen járna kedvében a gróf úr az ő szorgalmas, elhivatott alattvalóinak, sőt, az sem elképzelhetetlen, bár sajnos nem túl egyszerű, hogy az ő képzett és más udvarokba is bejáratott udvari zenekarát rábírra valahogyan, hogy játsszanak egyszer itt, ezen a csön-

des és meghitt hangulatú téren, mindenki füle hallatára szólaltassanak meg híres zeneműveket, és pedig olyanokat, melyek éppen ezekben a pillanatokban a gróf úr udvarában fölcsendülnek, de addig is, míg a fölkérést, az időpontokat, a lehetséges megjelenést sikerül tető alá hozniuk, Henrik úr arra kéri az egybegyűlteket, hogy nyugodtan hunyják le a szemüket, és létesítsenek kapcsolatot a grófi udvar szellemével és kivételes aurájával, és mert az egybegyűlteket ezt meg is tették, hiszen mindenki lehunyta a szemét, még egy idősb háborús veterán is, pedig ő feleslegesen tette, hiszen vak volt, azt kérdezte Henrik úr, hallják-e a Teremtés oratóriumát.

És tényleg hallották.

Ez pedig a Föltámadás oratóriuma, részlet, pa-pam, pa-pam.

Hallják az emberek?

Természetesen hallották.

S hogy egy paraszt elszellentette magát, nem járt különösebb fölfordulással, az efféle faragatlan alakot könnyen ki lehet emelni bármely csoportosulásból.

Aztán egy másik beszéd alkalmával az is előfordult, hogy a kovácsot arra kérte Henrik úr, hogy ereszkedjen négykézlábra és ugasson keveset. A kovács, bár kissé meglepte a kívánság, megtette. De mivel nem sikerült megfelelő hőfokon és szenvedélyt mutatva nevetnie a kocsmárosnak, a kádárnak és molnárnak, akik pedig sokat időztek együtt szabadidejükben, ezen mester urakat is előre kérette intéző úr, és nekik is négykézlábra kellett ereszkedniük, és milyen tanulságos volt, hogy ezek a megbecsült, nemcsak a környéken, de távolabbi vidékeken is ismert mesteremberek milyen szépen ugattak végül együtt, sőt vonyítottak is, de akár mintegy összeszokott kórusban, mint a szabadság jelképei, a farkasok.

Egyszer a mészáros feleségét kérte ki a tér közepére Henrik úr, az asszonyosság mennyire szép és megnyerő teremtés. Dísze, ékköve közösségüknek. Virágszála! Forduljon csak körbe, ha lehetne, ha kérhetné, kicsit lassabban. Csak nyugalom. Oldja meg a kendőt a keblei előtt. Ugye, ugye. Micsoda báj. Kellem! A többi mester felesége irigykedett, mert kissé kellemetlen lehetett ugyan így kiállni, de azért mégis kiválasztás volt, egyfajta érdem, így hát kénytelen-kelletlen tapsoltak neki, a tenyerüket össze-összeütötték, s amikor akadt, mert sajnos fölvirágozott egy-két kedvetlenebb és kellemetlenebb arcki-fejezés, Henrik úr ezeket nem vette figyelembe, mindenki tisztában van azzal, legalábbis tisztában lehet, hogy a női természet szeszélyes, nincs híján a féltékenységnek és az ármánynak.

Aztán egyszer Henrik úr arról adott elő, hogy milyen, de tényleg milyen megrendítő dolog, voltaképpen a lélegzéshez hasonlatos, az emberi beszéd. Az ember egyik legnagyobb találmánya a kerék, a piszkafa és a jószág mellett, hogy szavakkal szólhat a másikhoz, hogy a szavakat megválogathatja, színezheti, forgathatja, párosíthatja, rendezheti, röptetheti, vagy mint a magokat, elvetheti. A beszéd híd két ember, két lélek között. Hosszan szólt Henrik úr, elragadtatottan és igazán meg-

kapóan, akadtak a hallgatóságban könnyező is, és csak ketten ájul-
tak el a hőségben. Majd csakhamar arra fordította közlendőinek irá-
nyát az intező úr, hogy úgy is lehet beszélni, hogy máskülönben csönd-
ben vannak az emberek. Pisszenés se hallik! Elhallgatnak, és mégis
hallják egymást. A szájuk elé helyezik a kezeiket, egy kissé erősebben,
szorosabban, tessék, tessék, és mégis, lám, mintha kiáltoznának. Mi-
csoda hangzavar, kérem! Ez is a beszéd csodája, hogy a legnagyobb né-
maságban is hangzik.

Hangozhat.

Próbálják csak meg.

Igen, próbálják!

És az emberek, mivel értették és megszokták Henrik úr tanácsait
és javaslatait, így is cselekedtek, a szájuk elé illesztették a kezeiket,
és úgy beszélgettek. Nem kellett csatlakozniuk. Így is tökéletesen hal-
lották, hogyan szólítja őket a másik, vagy hogy ők mit beszélnek a
szomszédal, a rokonnal, az ismerőssel. Ilyeneket kérdeztek, neked
mennyid van, te mennyit dolgozol, te honnan tettél szert erre meg
arra, én jobban megérdemeltem volna, téged miért szeret jobban az
Isten, te miért nem szeretsz engem.

Mígnem a mészáros keze elvált a szájától és magasba emelkedett.

Igen, a mészáros úr, milyen szépen ugatott a minap, szólni kíván.
Biztosan valami fontos jutott az eszébe. Henrik úr mosolygott, tessék,
csak tessék, mikor is gátolták volna önáruk a szabad, őszinte beszédet.

Azt szeretné kérdezni, szólt kissé zavartan a mészáros, egyébként
a munkája révén a legtöbbet ölt közülük, mármint a mesterek kö-
zül, hogy az úrnak, azaz tehát az intező úrnak mi is a neve.

A nevem?!

Lett egy kis csönd, lassan leereszkedtek a szájuk elé illesztett te-
nyerek, és néhány ajak még el is nyílt egymástól. Erre mondják, hogy
angyal. Hogy elszállt az emberek feje fölött egy efféle égi lény.

Bocsánat, de ezt nem érti, szólt az intező, és mosolygott.

Hogy hívják a tisztelt uraságot?, és különös mozdulatokkal mu-
togatott előre a mészáros, éppen mintha valami mordállyal lődözne.

Nevetett az érintett, végre jót kacagott.

De hát ő Henrik úr! Az intező vagyok, Henrik úr!

Henrik, érti-e?, ismételte az intező.

Henrik.

Már sértés vagy tiszteletlenség ne essék, vakarta a fejét a mészáros,
egyik lábáról a másikra állt, végül csak azt mondta, ő régóta gon-
dolkodik ezen a dolgon, a múlt hét vasárnapján is pihennie kellett vol-
na, mert több kövér ökör várta a hajnali taglót, ő mégis fölriadt és csak
gondolkodott, csak gondolkodott, és pirkadatig csak forgolódott, mint
akinek láza van, de hálistennek nem volt, mert kitapintotta, szóval,
hogy a tisztelt intező urat, bár lehetne az is, és nyugodt szívvel, prob-
léma nélkül tényleg lehetne, csakhogy mégsem Henriknek hívják. Az
intező úrnak nem ez a neve. Valahogy máshogyan nevezik őt. Nem
akar találkozásokba bocsátkozni, hogy Frigyes, Alfonz, vagy Eugén.

Barthold.

Nem, jobb ezt nem firtatni.

Nem vagy te Henrik, cseszdmeg, jó uram.

Majd a mészáros az előbb még milyen jót beszélgető, eddigelé azonban elcsöndesedő emberek figyelmétől övezve odaballagott a kőkúthoz, és a medence vaskurbliját megtekergetve újra működésbe hozta a vízemlő szerkezetet, mely a víz áramlásáért és csobogásáért volt felelős. És a sellő-ponty máris újra beszélt, és volt csodálkozás, mert mintha az emberek értették is volna, mit mond, miféle megfontolandó és nélkülözhetetlen tanácsokkal látja el őket, amikor fúj vagy nem fúj, amikor esik vagy nem esik.

FALCSIK MARI

nyírfák ideje

*tudjuk a halni készülő is
fel szokott ülni még utolszor
teljesen jól van enni is kér
egy falatot a kedvencéből
mosolya úgy hull ránk még egyszer
egész aranyló délelőttnyi
időre is tán mint a nincsből
ahonnan majd épp így merül fel
léte sugaras visszfényében*

nyár van

*nyár van élned kéne: magadat hanyatt vágni
a gyeptéglákon a fittyet így hányni
az irodaparkra aminek takaros dobozkái
épp most ontják ki a jó ruhájú népet
olyik megbámul téged te meg fektedben fordulva
hogy pi-vizet igyál így vigyorogsz hason
a boldog bogarakra a maradék napon
a plasztikpalackba fújva nevetésed*

*vagy a parti padlaton bringát tekerni
meginogni rajta de még alkonyatra
odaérni épp a szilágyi dezső térre*

*a vöröstéglás templomnak tövébe
abba a koázi-parkba a hajléktalanosba
a fél támlájú padra ráülni még egy szuszra
míg mellettünk az alkoholista
a napi nyomor utolsó óráit már békén átalussza*

*míg azon a másik már egészen támlátlan padon
túl a legszimplább reményen felhordva-odahagyva
egy másik élet összes apró vacca
nagy nejlonszatyorba csomagolva szépen
közibük beérve a szentély árnyékába
rátalálni a magunk elgebedt padjára
s valami újabb nagy beszélgetésbe
burkolódnai a való kárára*

*én lovaglólülésbe te a tört lécnak dőlve
helyezkedni a csonkolt jószágra
az meg minthogyha mindjárt felszállna
hanem még előtte kicsit fészkelődne
hezitálna? félne? mielőtt rászánja magát
a repülésre — nap mint nap egyre nehezebben
most hogy már én is alig
már én is alig tudom segíteni ebben*

ez a macska

*ez a macska úgy hevert a zöld ajtó előtt
mint egy nagyon rossz jelentésű jelenés
át kellett lépniük rajta egyesével hogy bejussanak
már ahogy a lábuk emelték felnyivákolt
az utolsók nem is merték betenni rá az ajtót
aztán mindvégig hátrafordított fejjel leste
hogy mit csinálnak odabent a sötét házban
mit csináltak volna: három kupacba válogatták
hogy mit kell eltenniük mit adniuk másnak
és mit a szeme láttára a telt kukák tetejére rakniuk*

Kérdőjelek a parkban

Most kérdőjelek ágára hull a hó,

*most a Nap tört gerendáján
meghízik a Hold is.*

*Együtt van minden.
A tavasznak szántanánk, vetnénk,
de magzik a szemek árkaiban
a látás teremtménye is.*

*S abból hajlik ki a parkban a
rozsdás biciklin hintázó lánc,
azon terpeszkedik majd a tél
hangszivattyúit karbantartó idő,
ott ereződik a fehér zománcfestékbe
utakat vágó hajnali történés,*

*ott néz szét a maga parkjait
a szorongás bő szökőkútjaival
is permetező ember,*

*ott kérdezi meg a tértől,
hogya az idő tört darabokba
fogja-e később rianó jelenét,*

*ott rajzolunk a cementre
padot az éjféli Nap alá,*

*ott tesziünk alá üres üveget
esőcseppek illattal erjedő
tántorgó kedvének,*

*ott simítjuk hozzá szorosabban
az anyák kezéhez a cementen
még csak bukdácsoló gyermeket,*

*a cipőnk az aszfalton ott
igazítjuk a járhatóbb úthoz,*

*ott simítja ki szemünk a rügyből
a zöldellőbb történéseket,*

*ott lesz a kékből
frissen igyekvő zajpatak,*

*s ott fog a kréta olyasmit
rajzolni, aminek tavaszodnia
belül és kívül egyszerre lehet.*

CZIFRIK BALÁZS

Szépség

Részlet az Anyakönyv cik-
lusból.

*A kórházi ágya alatt
törött tányér és pohár,
fiókban a kávé csöpög,
apró, fekete tavakká
sűrűsödnek az évek.
A létezés távolsága
sem méterekben,
sem lépésekben
nem mérhető,
egy-egy biccentés csupán,
a napfény felé forduló
fej, ujjak apró mozgása.
Hálóinge mégis izzadt,
felfénylik a tisztaság
pergamen színű,
néma estén.*

*A mennyezet úgy borul rá,
mint az ég sátora:
tejút a neonfény.
A sárga linóleum mélység:
sivatag, pusztaság,
a földre dobott törölközők
a dűnék, az időben elfolyó
homokhegyek.*

*A porcelánmosdó
az oltár, minden
a liturgia rendje szerint:
testből lélekbe,
lélekből testbe;
minden út
mélybe, s majd föl.*

S majd föl.

Frissen vasalt ing

*A testre bízunk magunkat,
hogy megoldja azt,
amire a lélek képtelen.*

*Cseleksziünk.
Nyitott ablakban
szellőző ágynemű,
frissen főzött kávé,
vasalt ing.
Havi kétszáz fix.*

*Mégis tavasszal és nyáron is
tél dermed a lepedőn,
a hideg és a félelem az úr,
és hogy enyhüljön,
anyára gondolunk.*

*Anyára gondolunk,
és látunk egy nőt
magunkban —
meglapulva élünk.*

*Akarásaink céltalanok,
mégis frissen vasalt
ingben lépünk ki az ajtón.
Mintha lenne cél,
mintha lenne fény,
míg gyenge szívünk
a létért dobog.*

Járatlan utak

*Amikor álmodik, frissen
sült, aranysárga
zsemlekből épült
piramisokat lát.
Aztán az álom vált —
én így gondolom.
És Egyiptom
fénylik fel
a hajnali magányban.*

Repülővel, hajóval
képzelte érzéni
a fáraók földjére.
Olvasott az uralkodókról,
tanulta a birodalom éghajlatát,
mit érdemes vinni és mit nem.
Mégsem élte át, milyen a forró
sivatag, és milyen meghúzódni
egy hatalmasság árnyékában.

Nézem, ahogy alszik.
Létezik ő egyáltalán?
A szeme úgy jár,
mintha álmodna.
Apró, sűrű mozgás,
mint két kicsi, kétségbeesett egér:
hátrálni egyik sem tud,
támadni egyik sem mer.

Egyszer megkért, hogy vigyem el.
Egyetlen egyszer.
Mert oda ő már nagyon menne.
Tudni akarja, hogy mi van ott,
fontos lenne látni,
miből van ott választék.

Új diszkont nyílt
a városban, új árukészlettel.
Az étolaj, a konzerv, a só,
a cukor és a liszt
hatalmas piramisokban,
és csak öt utcával messzebb,
de gyalog neki már
elérhetetlen,
és ő csak mondta:
Üljünk kocsiba
és hajrá.
Így mondta, hajrá!

Aztán a szíve szúrt,
mellkasa szorított,
teste aprókat rángott.
Tűnődve felnézett,
mintha, de már
szavakra nem futotta.

Vietnám

1960-ban született Vámosmikolán. Író, költő. Részlet a *Teli bőrönd, üres szív* című esszéjéből.

Ki mit keres

Nem értesz semmit. Nem tudnak angolul. Nevetnek valamin, de te nem tudod, min. Abbahagyják, nem tudod, miért. Nem szólalhatsz meg hangosan, mert besorolnak az élőködő nyugati aljanépek közé, gondolod, akik olcsó áruért, olcsó ebédekért és maradandó egzotikus élményekért jöttek. És hazamennek fénylő arccal, jó cuccokban, decemberben lebarnulva, s azzal kérkednek, hogy ebből a vietnámi lélekből ők is hazahoztak valamit, s nem utolsósorban látták azokat az UNESCO által szentesített helyeket, amelyek egyedülállóak a világon, s aki látja, persze az is átéli a saját egyedülállóságát. Nem, nem beszélsz hangosan, mert azt hiszed, így nem fognak besorolni. Holott dehogynem. Így is besorolnak, csak nem mutatják, gondolod, és nem vetsz számot azzal, hogy valójában te nem akarsz a saját fajtáddal közösséget vállalni, a nyugatról idevetődött vándorokkal. Ez nem a helyi lakosság véleménye, hanem a tiéd, s épp a te hozzáállásoddal nem ért itt senki egyet, a tiéddel, aki vékonypénzű turista vagy. A helyiek pont a hangoskodó nagypénzüket várják, csak jöjjenek, vásároljanak, egyenek, utazzanak, lepjék el, mint a sáskák a természeti és kulturális látványosságokat, és fajlagosan a lehető legtöbb pénzt hagyják ott.

Nem értesz semmit, ahogyan a többi idevetődött nyugati sem ért semmit. Mit keresek itt? Mit keresnek itt ezek a melegtől kitikkadt, szuszogó vándorok. Lődörögnek a nekik semmit nem jelentő múlt semmit nem jelentő relikviái között. Egy legendás király, persze a nevét egy percig sem tudják megjegyezni (Le Loi, 1428), bár megvédte a népet az ellenséggel szemben, egy teknős adta neki állítólag a csodakardot, amivel sikerült. De neked nem mond semmit ez a történet, hiszen addig sem tudsz eljutni, hogy megkülönböztess két ázsiait, mondjuk egy kínait meg egy vietnámit, hogyan is számítana neked, hogy egy általad felismerhetetlen népet valaki megvédett egy másik, általad felismerhetetlen nép támadásától.

Kezedben útikönyvvel próbálsz egy pagodát megtalálni Hanoi-ban, a Nyugati-tónál vagy bárhol másutt, a pagodában majd régi szentek szobrait látod, senkiről sem tudod, kicsoda, az egyik talán Konfuciusz, a másik, aki meghonosította Vietnámban Konfuciusz tanításait, amely tanításokról persze semmit nem tudsz, valójában már a tízparancsolatból sem jut eszedbe minden parancsolat, miért is kéne tudnod, mit jegyeztek fel ennek a valahai mesternek a tanítványai két és fél ezer évvel ezelőtt.

Élményvadászok

Miért jön ide, aki idejött, ebbe az ősoket mélyen tisztelő országba. Miért jönnek ide azok, akik már saját magukról sem tudják, kicsodák, hogy milyen anya szülte őket, milyen apa nemzette, kik az egész, a fél-

és a mostohatestvéreik, és hányan vannak. Ezek a megbomlott vagy bomladozó azonossággal rendelkező emberek lélekszakadva loholnak az élmények után, hátha valahol megtalálják önmagukat. Tartalmas időtöltés, színház, koncert, külhoni utazások, amelyek közül kiemelt jelentőségű ez a keleti út. Nyakukba veszik Indokína országait, s olyan gazdagon térnek haza, legalábbis egy plusz bőrönddel biztos, amiben a megvásárolt olcsó áru van, ruhák és néhány régiség, többnyire hamisítvány, de ez csak haláluk után derül ki, amikor az örökösök beállítanak ezzel a tussal festett tekerccsel egy régiségkereskedőhöz. A kereskedő nagyot nevet, ez huszadik századi hamisítvány, semmi értéke, ráadásul sima filctollal van festve. Az örökösök végül megkérik ezt a kereskedőt, hogy hadd hagyják ott, pénzt nem is kérnek érte. Később persze a kereskedő mégis eredetiként adja tovább a műkincset, csillagászati áron, de arról már az örökösök nem tudnak.

Loholnak az élményvadászok az újabb és újabb trófea után. Olyan gazdagok, hogy hát tényleg lenne mit mesélni az otthonmaradottaknak, ha nem éppen egy újabb tartalmas időtöltésen törnék a fejüket, amikor végre hazaérnek. Ez még belefér az időbe, mutatnak a térkép egy eldugott zugára, s mikor menjen az ember, ha nem most, amikor épp anyagi viszonyaik, vagy időbeli elfoglaltságaik lehetővé teszik, nem utolsósorban még egészségesek, szóval egy ilyen nagy utat is bírhatnak. A világ meg nem győzi eléjük tárnai a kínálatot. Jaj, ájuldoznak, hogy fog ez a sok minden beleférni. S ahogy kepesztenek élménytől élményig szakadatlan, abban a hitben, hogy megint megszereztek valamit, úgy vesztenek el mindent. Egy élet volt és már hol van? Semmivé égett a feldolgozatlan, ám örökösen ömlő élmények máglyáján. Olaj a tűzre, smoke on the water, nézed a párálló vizet, mögötted morajlik a város, ajándékboltok, utazási irodák, kedvező áron kínálnak hétcsoját.

Hanoi. Át az úton

Smoke on the city. A légszennyezés messze fölötté az egészségügyi-leg elfogadható értékeknek. Motorosokkal tömve az utca, autók vegyülnek közéjük, és néhány biciklis. Nincsenek szabályok, napokig észre sem veszem, hogy akadnak táblák, amelyeket persze senki nem vesz figyelembe, mégis működik minden és nem hömpölyög a vér a főváros utcáin. Mindenki eszeveszetten dudál, szinte kibírhatatlan a hangzavar, de mégis kibírják, nemcsak a helyiek, hanem a külhoni hordák is. Olcsó és maradandó élmény fejében jöttek. Azt mondták az otthoni agitátorok, hogy ez az élmény még a kötvényvásárlásnál is fontosabb, jószerével többet ér, mert ezt nem fogja elsodorni egy világméretű pénzügyi válság. Ez akkor is ott lesz a fejükben, ha a tető már nincs a fejük fölött. Egy életre szól, sőt, megmarad örökre, holott nem, mert egy újabb különleges élmény elhalványítja, s csak idő kérdése, hogy végleg elveszenek az élménybankok csődjében.

Ezért a veszteséért teszik kockára az életüket, hogy egy forgalmas utcán átjussanak a túloldalra, ahol minden határozatlanság tulajdonképpen lehetetlenné teszi ezt a műveletet, a határozottság vi-

szont azzal riaszt, hogy keresztülgázol rajtuk a Hanoi belvárosában hömpölygő forgalom. Nem érdekli őket, hogy hetekig fertőzik a tüdejüket, ez az élmény ára, hogy aztán később egy tüdőprobléma reaktualizálja az élményt, de már nem úgy, mint szépet, a fiatal vagy épp középkorú életük egy emlékezetes eseményét, hanem hogy minek kellett akkor oda elmenni. S hogy ez rettenetes, hogy soha nem lehet tudni, milyen cselekedetnek milyen következménye van, s hogy épp annak, amitől a legjobbat várták, pont rossz, mondjuk végzetesen rossz. A tüdőben burjánzó daganat. Tüdőszinten újraéled Hanoi, apró légszatornák, feltoluló járművekkel, az óváros sikátorai, s az utcákra rálógó vezetékek. Végkiürítés a lebenyekben.

De most még nem ez van. Ez majd csak történik, ha történik, de ki tudhatja, mi történik akkor, amikor még nem az történik. Most még az utca túloldalán nyújtogatják a nyakukat, forgatják a fejüket, átkelésre készülnek. Ellesik a helyi lakosok ügyességét és átjutnak az úton. Célirányosan előre, határozott lépések, ha toporogsz, elcsapnak, bár ezt a motorosok sem akarják. Senki nem akarja a bajt, s ez megóvja az életet, még a nyugati turistákét is, hogy aztán a tüdőproblémáikat majd otthon kezeljék. De most még nem ez van. Nem vetődik fel, hogy érdemes-e hosszútávra cipőt, táskát, dzsekit vásárolni, mert persze hogy érdemes. Csak néhány évvel később lesznek ezek a holmik terhesek az örökösöknek, hogy na, még ezt is ki kell dobni vagy oda kéne adni valakinek, tulajdonképpen kettőn még a címke is rajta van.

Átjutottak, hiába átláthatatlan a rendszer, hiába nincs központi szabályozás, a város működik, mert van a kooperációnak egy természetes rendszere, ami központi akarat nélkül is működőképes. Hatmillió motorbicikli közlekedik így Hanoiban, és magyarországnyi lakosság. Miért nem hisz a mai nyugati ember az egyéni felelősségben, ami kialakít írott törvények és szabályok és rendeletek nélkül is egy konszenzuális rendszert és rendet. Miért monitorozza és irányítja minden cselekedetünket az állam, a hatóságok, a törvények, a rendszabályok. Miért tapogatják le minden lépésünket, miért van, hogy egy központi számítógép többet tud rólunk, mint mi magunk. Miért? Én is megyek azok nyomában, akik más turisták nyomában mennek, nyomomban a telefonomat követő központi figyелőrendszer. Turista vagyok, egy nyugati ember, aki keleten van, majd ilyen hirdetésekkel kapok hónapokon át, mert keletiút-fogyasztónak néz a megfigyelőrendszer, kedvezményes utak Ázsiába. Átértem.

Vajon kik?

Vajon kik jönnek ide? Magadat sem ismered, holott egy vagy közülük. De mégis tudni akarsz, kik ezek az utcákon lődörgő fehérek. Itt vannak a fiatal vadászok, akik kezükben olcsó dobozos sörrel (Hanoi beer), ha nővel jöttek, akkor spirituális reményekkel járják az utcákat. Jin-jang, nirvána, ilyesmi. Smells like teen spirit. De hamar kiderül, hogy csak olcsó sörhöz jutnak, a spirituális reményekről lemondhatnak, ki a franc hallja ebben a zajban a lélek hangját. Már megint a nő

járt rosszabbul, de végül televásárolja magát márkás holmikkal bagóért, és ő is kielégül. Hirtelen feltűnnek a „mit adjak neked érettségire” fiúk és lányok falkái. Mit szeretnél, Budapest, Sziget-bérlet vagy Vietnám? Ők csordában róják az utcákat, egymás iránt érdeklődnek, meg persze inni akarnak, esetleg lefeküdni valamelyik volt osztálytárrsal, észre sem veszik két hét alatt, hogy hol vannak. Tényleg lehetnek volna egy budapesti romkocsmában is, vagy Prágában, ők mindenütt stabilan ugyanahhoz az élményhez jutnak. Aztán itt a középkorú házaspárok, ha már gyerekek nem születhet, meg hát egy gyerek azért méregdrága, bár jól mutatna a nappaliban egy aranyos, nagy barnaszemű szír árva. Szóval Vietnám a gyerekekhez képest olcsó, és tényleg akkora nagy élmény. Meg most legalább a járdák hiánya és a veszélyes közlekedés miatt végre összebújnak, akár az utcán is, kinttiktől izzadságtól, portól és koromtól ragadós arcukat összedugják. Olyanok, mint régen. Szeretik egymást, bárki láthatja. Akik nem szeretik egymást, ilyet nem csinálnak. És itt vannak a gyermekét jó módúak, akik otthon azzal kérkednek, hogy a világ hetedhét sarkában jártak, sokszor még a gyerekeket is elvitték, mert hisznek a családban, csak épp a szívükbe vezető járat van benőve gazzal, göcsörtös fákkal. Tőlük nem sokban különböznek a bakancslistások. Az eztmégmegkellazéletben fajták. Tavaly megvolt a bűvárkodás az Adrián, most jöhet a Vietnám. De hiába jönnek, nem változik semmi, nincs olyan lista, ami örömtelibbé tenné a halált. Aztán vannak, akik csak egyedül értelmezhetőek. Hogy mit keresnek itt, nem tudni, nincs oly jel rajtuk. Gondolják, itt összefutnak azzal a férfival, nővel, akit a szívük mélyén, vagy még egy előző életükből mindig is ismertek, vagy ők azok, akik még a férjükkel tervezték az utat, de ez a férj nem sokkal az indulás előtt kiszállt a házasságból vagy meghalt. Végül itt vannak a fiú fiúval, lány lánnyal párok, akik úgy hiszik, ha kiteszik a lábukat az országból, senki nem néz rájuk gyanakvón, boldogan csókolóznak az idegen utcákon, s nem jut eszükbe, amikor egy határon kiléptek, egy másik határon be, hogy határon túlra valójában senki nem mehet.

Élményhajszolók mindahányan. Otthon erről mesélnék fűnek-fának, hogy mennyi élményben volt része a papának meg a mamának, papamama kicsi lányának és fiának. S még ki sem húlt a helyük a repülőgépen, már tervezik a következő utat Kínába, Tajvanra és Kambodzsába. Izland, na, az is marha menő, és nincs olyan messze. Élmények halmozódnak egymásra, csak ne maradjanak önmagukkal egy szobában. Félnék egyedül az üres napoktól, amikor a szíven belül tombol a lárma, s menekülnek inkább a folyamatos élmények birodalmába. S csak az utolsó órán veszik észre, hogy Jézusom, nem történt meg, csak eltelt az élet, holott amúgy mennyi minden történt, s míg az a mennyi minden történt, lassan minden év megéltelen elenyészett.

Mit látnak

De ki merne rájuk követ vetni, amikor a tekintetedet rájuk veted. Ki tudná eldönteni, hogy mit látnak, amikor Vietnámot látják, és mit

éreznek, amikor felkelnek és rápillantanak erre az idegen tájra. És ki tudja, mit lát, aki a Vietnámot nézőket látja, hogy a szeme mennyire van belefordulva önmagába. Mindenki, gondolod, héttoronyba van zárva, saját szemléletének fogdájába. Mindenki idegen, nem csak az, aki idegen, az is, akitől csak hajsza választ. Pedig egyik vagyunk az esendőségben, azok is, akik egymástól messzire állnak.

Ki az idegen?

Tovább, tovább, immáron Vietnámban gyártott göncökben. Itt olyan, hogy egy francia fiú megengedheti magának, hogy női nadrágban legyen, vagy szoknyában. Kit érdekel, a fehéreknek tetszik, nevetnek rajta, hogy vicces, a többi meg idegen, gondolja ez az idegen.

Az idegenséget feloldani tulajdonképpen csak úgy lehet, hogy az itt lakókat tartod idegennek, a magadfajtat meg itt lakónak, aki a pénzével létrehozza a turisztikai gyarmatosítást és leuralja a mások országát. Vagy van más módja az idegenség elkerülésének? Az ájtatos együttérzés, a terézanyaság, hogy jaj, de meg kéne menteni ezt a világot, meg milyen rossz, hogy vannak szegények, de odaadnám a használt ruháimat az afrikai feketéknek. Vagy a meghatódva ácsorgás a pagodák előtt, mekkora kultúra, kelet szelleme, ahol a faragott szoborszentek mellett ott az anyagi világ minden kelléke, gyümölcsök alapból, viszkis üvegszám, cigaretta, s néha megszobrozott autók, ha a valahai szent azt szerette, vagy a leszarmazottak szeretnének egy olyanhoz a valahai mester segítségével hozzájutni. Idegen vagy, aki menekül a vakvilágba önmaga elől, mert már önmagában is idegen. L'Etranger.

Turisztikai gyarmatosítás

Te nem vagy olyan, aki a kifosztott és évszázadokig megalázott kelet megmentésére szövetkezett, te maradsz a turisztikai gyarmatosítás mellett, az jól áll neked, jól megy a ruhádhoz, mert van neked turistaviseleted, meg ott az elődök mintái, a régi gyarmatosítóké, akik pusztán a hatalmi státuszuk miatt meg voltak róla győződve, hogy a leuralt népek tulajdonképpen átmenetet képeznek az állatvilág és a fehérek között. Különbözik mindenkinek jó, hogy volt ez a gyarmati élet. A mai napig azokat a kormányépületeket használják Hanoi-ban, s persze épp kormányzásra, amiket a franciák építettek, azokat az utakat, azokat a vasútvonalakat. Turistalátványosság a házak között vezetett keskenyvágányú észak-déli vasútvonal. A kupéból kezelt lehet fogni a lakókkal, olyan szűk járaton halad. Dicsérhetjük a franciákat, akik mintegy száz évig uralták az országot, ahogyan dicsérhetjük Hitlert is, neki is mennyi mindent köszönhet a német úthálózat. Persze az amerikaiak is sokat segítettek a háborúval. Ha nem kínozzák meg ezt a népet, talán soha nem akar ekkorát alakítani a világban, talán soha nem akarja megmutatni a föld lakóinak, hogy mit tud. Talán, de kibenvolna olyan könnyörtelen szív, hogy az elődök szenvedését a mai lendületért, a viszonylagos jólétért elfogadja. Az elődökét, akik ott ólál-

kodnak minden vietnámi lakásban, mindenütt, de különösképpen a házioltárok közelében. „Gyökér nélkül nincsen fa, forrás nélkül nincs folyó, hogyan is lehetnék én, ha nem lett volna előttem egy ős apó”, olvasom egy középkori lakóház szobájában. Ez már múzeum, de egy házzal arrébb még valóság.

Leszármazottak

A háború emléke épp a feledés felé araszolt, amikor Amerika visszajött. Őli a pénzt a gazdaságba, és majd idővel kiveszi. Visszajöttek a valahai pilóták és dzsungelharcosok örökösei, mert az amerikaiaknak csak leszármazottai vannak, nincsenek ősei. Akik ősök voltak azon a földön, azokat jól kiirtották, kifosztották, de hagyjuk a demagógiát, mondaná az amerikai, aki mellettem lépdél a nagybani piacon, de nem mondja, mert tud viselkedni, erre megtanították, nyilvános helyen afroamerikaiakról beszél, csak otthon mondja, hogy már megint azok a kurva négerék. A piac is egy látványosság, mondhatni egy eleven műemlék, hogy a szemünk láttára boncolják az állatokat, s gondos rendbe rakják a hússzeleteket, ahogyan a zöldségeket is és a gyümölcsöket. Persze az ananászon kívül a többiről csak annyit tud az utazó, mint a pagodák szentjeiről, azok szentek, ezek meg gyümölcsök.

Kínai szál

A kínaiak nem idegenek, itt élnek, legalábbis azok még mindig itt élnek, akiket nem dobtak ki 1979 után az országból, a legutóbbi szomszédháborút követően. Itt élnek a régi hódítások óta, s titokban a saját birodalmuk részének tekintik ezt az országot. Állítólag vannak olyan kínai földrajzkönyvek, ahol nincs berajzolva Vietnám határa. A magukénak tekintik azt a helyet, ahol olyan nyílt szívvel gyűlölik őket, hogy akár egy magyar antiszemita is megirigyelhetné ezt a parttalan szidalmazást. És nincs olyan szeglete a vietnámi lakosságnak, ahol mondjuk az általánosításokban rejlő leegyszerűsítés és igazságtalanság okán eltérnének a szokásos kínai-alázástól. Mocskos csalóknak tartják őket, akikkel üzletet kötni még kényszerből sem volna szabad. Kicsiben, nagyban azt játsszák, hogy függőségbe akarják hozni a másikat, első lépésként olyan kedvező ajánlatot tesznek, amit elutasítani nem lehet, s amikor belépsz ebbe az üzleti térbe, kiderül, hogy azon nyomban minden paraméter megváltozik, minden többé kerül, de már nem menekülhetsz, hiszen befektettél, s nem akarsz veszni hagyni a befektetésedet. Így hát fizetsz, vagy ha nem, mint a hanoi metró esetében történt, akkor évekre befuccsol a vállalkozás. Ha azt mondd, nincs pénzem, azt mondják, nem baj, kedves üzleti partner, majd mi adunk, kisegítünk egy kis hitellel. Az áremelkedéssel ők generálják a pénzihiányt, s ők oldják meg hitellel, hogy ettől fogva még biztosabban diktálhassanak. Emelkedik az ár, növekszik a hitel, növekszik a befolyás. Az egész világot akarják, mondja az útitársam, minden a kezükben van,

s a sárga veszedelemről beszél, amiről már mióta beszél mindenki a világon, Nostradamus is megírta, meg a Bibliában is benne van több helyen is, mert az nagyon vastag, szóval többször is belefért. Mindenki azt hiszi, mondja, legalábbis a nyugati világban, hogy a zsidók kezében van minden, holott épp nem, minden a kínaiak kezében van, még a zsidók is. Európában tanult, ott hallott a zsidókról.

Hogy tényleg hazugok és csalók, és önteltek, mint minden birodalmi állampolgár, ja és még koszosak is, nem tudom, de tény, Vietnám felől Kínát nem lehet szeretni. Amerikára, hiába itt még az emléke a valahai szenvedésnek, Amerikára már nem kell haragudni, de Kína itt van. Ott toporog határon innen és határon túl. Azt mondják, a kommunista vezetés mögött ott vannak a kínai tanácsadók. Ezért hiába kapitalizálódik a gazdaság, az ideológia nem változhat. Dúsgazdag mágnás lehetsz, de ha bírálod ezt a hatalmat, azonnal börtönbe kerülés, emberi jogok ide vagy oda. Kína itt van, és jelen vannak a kínai emberek, akikről a vietnámi ember leegyszerűsítő véleményt formál, mert nem akar többé ezeknek az embereknek, ennek a gátlástalan birodalomnak az útvesztőjébe belekeveredni, s elveszíteni azt, ami a legfontosabb a vietnámiaknak, a hazájukat.

Eltűnő ország

Mire ez az írás megjelenik, már az az ország, amiről írok, végül is nem lesz. A világtőke nemzetiségtől független, mert a tőkének nincs nemzetisége a globális világban, ez a világtőke felzabálja a világot. Mindenütt ugyanazt teszi, érdekének megfelelően alakítja át a környezetet. Akár a tárgyi világról, akár a természetről van szó, akár az életmódról, netán az ember természetéről. A tőkének nincs kultúrája, helyesebben egy globális kultúra képviselője, azért harcol, hogy mindenütt minden a számára lehető legkedvezőbb keretek között működjön és minden az ő biztonságát szolgálja. Ha meg akar őrizni valamilyen kulturális hagyatékot, csak azért teszi, hogy hasznot húzzon belőle. Az is haszon, ha egy cégre mint az aranyos pandamacik megmentőjére tekintenek az emberek. A szimpátia vásárlót generál. S ha több a vásárló, fokozni lehet, sőt kell a termelést, és tovább lehet, sőt kell irtani a természetet, s fenntartani azt az igazságtalan világrendet, melynek következtében százmilliók nyomorognak és éheznek, miközben a nyugati ember a feleslegben és a felesleges fogyasztásban fulladozik.

Még jó, mondja egy vietnámi, hogy nem a kínai tulajdonosok szerzik meg a földet, amúgy csak bérbe, ötven évre, mert a föld a népe, nem elidegeníthető, ritka esetben kérvényezni lehet a százéves bérleti időt. Hogy nem kínaiak szerzik meg a földet, mondjuk, a hmonogoktól Észak-Vietnámban, ettől az archaikus faluközösségekben élő törzstől. Még jó, hogy vietnámi tőkebefektetők állítják át a teraszos hegyoldalakon a rizstermelést a jövedelmezőbb zöldségtermelésre, s teszik a valahai szabadokat, ezeket a szegény hegylakókat nem szabadokká, akiket sok száz éve senki nem tudott igába törni, se kína-

iak, se franciák. Még jó, hogy a vietnámi pénz csinál belőlük bérrabszolgákat. Mert a tőke mindennél erősebb. A tőke felvásárolja a földeket, és jó bért fizet a szabadság elvesztéséért. S ha a földek nem nyújtanak majd elég lehetőséget a jólét miatt egyre szaporodó rabszolgagyerekeknek, majd ott lesz a hegyoldalakra, a természetvédelmi területek kellős közepére épülő lakóparkok munkakínálata. Recepciós, mosogató, szakács, takarító, s a rezervátumként működő lakónegyedbe fegyveres őrőség is szükséges. Kell az ember, hogy zökkenőmentesen működjene az esőerdőket leuraló pihenőnegyedek, ahová nyugati turisták, főként gazdag nyugdíjasok jönnek majd, hogy kedvező áron egészséges környezetben tisztítsák a tüdejüket, meg persze a szívüket. De maradjunk inkább csak a tüdőnél.

Hamarosan

Hamarosan nem lesznek bódészerű házak, nem lesznek kis piszkos kifőzdék. Hamarosan nem kell félnie az európai és amerikai vándoroknak, hogy fosással indítják a vietnámi utakat. Hamarosan olyan szag lesz országszerte, mint abban a hanoi francia pékségben volt, ahol igyekvő vietnámiak késsel-villával eszik a kroaszt, ezt látták az amerikai filmekben, igaz, ott nem kroaszt volt a tányéron. Hamarosan elveszíti Vietnám a szagát, azt a sajátos, kicsit égett-főtt ételszagot, ami robogók füstjével elkeverve alkotja például a Hanoi-airt. Hamarosan járdák lesznek ott, ahol most parkoló kismotorok és autók akadályozzák a közlekedést, s kényszerítik ki a gyalogosokat az életveszélyes út szélére. Hamarosan a közlekedés itt is központi szabályok szerint fog működni, ahogyan délen, mondjuk, Saigonban már működik.

Nem lesz akkora a légszennyezés, de az esőerdők sem lesznek akkorák, amikor majd egy jövőbeni turista Sapa város közelében egy valahai törzsi falut megnéz, ahol a régi törzsek beöltöztetett leszármazottai statiszta-áron, napi 24 órában vagy épp váltásban eljártsszák a primitív népek életét. Ez milyen különleges, mondogatják a látogatók visszafelé baktatva a buszhoz, nem is gondoltuk volna, hogy így is lehet élni, ilyen körülmények között. Felszállnak, a buszvezető, mint egy betanított robot, robog velük egy kilátóhelyre, ahonnan látható az a hegyoldal, ahol a látványosság megőrzése céljából megtartották a rizstermelést. Háttérben Indokína legmagasabb hegye, a Fansipan (3143 méter), de oda nem érdemes felmenni, mondja az idegenvezető, mert ködbe veszik a csúcsa, s pont az nem látható, ami miatt érdemes ilyen magaslatra felmenni. Az amerikaiak morognak, hogy már megint elbánt velük valaki, azért ennyi pénzért igazán meg lehetne rendszabályozni azt az átkozott ködöt.

Skanzenek és rezervátumok épülnek, hogy megőrizzék a múlt emlékét, amely múlt eleveenségéről már senki semmit nem tud, a világ többi része meg hullik a globális semmibe, a megbízható egyformaság mocsarába.

SZABÓ MIKLÓS XAVÉR

Frédéric Mannsszal

1942-ben született a bosznia-hercegovinai Nova Topolában (Gradiška). Strasbourgban és Lyonban klasszika-filológiát tanult. 1961-ben belépett a ferences rendbe, majd 1969-ben pappá szentelték. Teológiai tanulmányait Strasbourgban és a római Pápai Biblikus Intézetben végezte. 1973-ban a jeruzsálemi Studium Biblicum Franciscanum intézetében doktorált biblikus teológiából, majd 1989-ben a Pápai Biblikus Bizottság előtt szentírástudományból. Nemzetközi hírű biblikus, egyike azon tekintélyes kutatóknak, akik a legalaposabban ismerik az Újszövetség zsidó hátterét. Jeruzsálemben a ferencesek biblikus intézetében 1976 óta az újszövetségi egzegézis, a korai zsidó irodalom és hermeneutika, valamint a zsidó szentírásmagyarázat történetének professzora. 1996 és 2001 között az iskola dékánja volt, 2012-től professor emeritus. A 2008-as, „Isten Szava az egyház életében és küldetésében” témában megtartott püspöki szinódus munkálatainak levezetésénél segédkező ügyhallgató volt. Kiterjedt kapcsolatai révén nyugdíjas éveiben is tevékeny vendégelőadó Olaszországban, Dél-Amerikában és Kínában. Magyar nyelven a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola és a L’Harmattan közös gondozásában jelentek meg tanulmánykötetei: Bibliai szövegek értelmezése a zsidó és keresztény hagyományokban (2013), A Logosz bővületében. Zsidó hagyományok, keresztény értelmezés a jánosi iratokban (2016).

Beszélgetésünk apropóját a történeti Jézus kutatásának legújabb hulláma adja, amely nagy hangsúlyt fektet Jézus zsidó mivoltára és környezetére. Jézus történeti alakjának megértéséhez mivel járulhat hozzá a rabbinikus hagyományok ismerete? Mennyiben használhatók és érvényesek ezek a késői és többnyire polemikus hagyományok?

A „történeti Jézus” kutatásának harmadik kérdésselvetése szerint az Evangéliumban minden olyan apró adat, amely visszanyúlik a zsidóságra, a történetiség kritériumát nyújtja. Az 1980-as évektől kezdve a keresztények megújult érdeklődéssel fordulnak a judaizmus felé az akadémiai világban. Számtalan publikáció látott napvilágot, és gyümölcsözőnek mondhatjuk a kutatást, de ez mégis csak egy újrafelfedezés, ugyanis a múltban is nagyon sokat tettek azért, hogy a judaizmus, a rabbinikus irodalom történeti forrásjellegét hangsúlyozzák az Újszövetség hátterének tanulmányozásához vagy Jézus alakjának jobb megértéséhez. Elég csak Hermann Strack és Paul Billerbeck ötkötetes kommentárjára gondolnunk a 1920-as évekből, vagy később, Joachim Jeremias munkáira. Mindannyian forrásként tekintettek a Misnára és a Talmudra. Ez azonban nem kritikátlan tanulmányozást jelent. Egyre több kritikai szövegkiadás jelenik meg, sőt, olyan sorozatok is, melyek azokat a hagyományokat térképezik fel, amelyek bizonyosan a jeruzsálemi templom lerombolása előttről valók. David Instone-Brewer: *Traditions of the Rabbis from the Era of the New Testament* című kötetekre gondolok, amelyek segítségével ténylegesen Jézus korába mehetünk vissza. Számtalan módszertani kérdés vetődik fel, vannak ellentmondó és polemikus hagyományok, de sok esetben a régészet is megerősítheti a rabbinikus irodalom által nyújtott információ történelmiségét, illetve segíthet a más szövegekkel való összevetés is: Jo-

sephus Flavius írásai, a qumráni iratok, az apokrifek, sőt, az egyház-
atyák írásai. Például a Kivonulás könyvéhez írt midrást, a *Mekiltát* hasz-
nos lenne összevetni Jusztinosz dialógusával (*Párbeszéd a zsidó Trifónnal*),
vagy Origenész alakját, írásait Rabbi Jóhanannal.

Ezek szerint rugalmasan kell kezelniünk az időbeli határokat?

A bibliatudomány igyekszik pontosítani a hellenisztikus és a római kori zsidóság időszakának meglehetősen tág megjelölését. A szintén Jeruzsálemben élő Émile Puech domonkos atyával szeretjük használni a *peri-testamentális* kifejezést, amely az Újszövetséget körülölelő irodalmat jelöli. Nem vághatjuk el a hagyomány szálait. Szkeptikusok pedig mindig lesznek. De a később írásba foglalt szóbeli hagyományokat ismerték az előbb említett írásokban is. Megvan tehát a hagyomány folyamatossága és datálni lehet egy-egy hagyomány megjelenését. Így körültekintéssel és történetkritikai érzékkel a rabbinikus zsidóság iratai is megvilágíthatják a Jézus korabeli zsidóságot.

Tudna példát mondani arra, hogy a később írásba foglalt „szóbeli tan” hagyományai hogyan jelentkeznek korábbi írásokban?

A Jeruzsálemi és a Babiloni Talmud *Jóma traktátusa* például megemlíti, hogy Kr. után 30-tól kezdve a jeruzsálemi templom kapui negyven éven át minden éjjel maguktól kinyíltak. Jóhanan ben Zákáj, a kor vezető rabbija úgy nyilatkozott, hogy ez a közeli pusztulás jele volt, a templom maga akarta, hogy lerombolják. Még szentírási idézetet is hozott nézete alátámasztására. A hagyományt egy Misnából kimaradt *baraita* is idézi, valamint Josephus Flavius is *A zsidó háború* című munkájában (6,5,3). De a Talmud emlegette negyven évnek teológiai jelentése van. A zárt ajtók csodálatos kinyílásának van újszövetségi vonatkozása is (ApCsel 5,19–23), ez azonban nem jelenti azt, hogy irodalmi műfajjal van dolgunk. A nyitott ajtó hívogat, hogy be lehet lépni a templomba, annak legszentebb részébe is. A csodák alátámasztotta bizonyíték pedig azt sugallja, hogy az Úr jelenléte elhagyta a templomot: az már nem kizárólag a főpap helye. Az ajtók nyitva állnak mindenki előtt, hogy belépjen istentiszteletre az Úr házába. Josephus Flavius is mondja, hogy egyesek „pompás előjelnek tartották: úgy vélték, hogy Isten megnyitotta előttük az üdvösség kapuját”. A szinoptikus evangéliumok ugyanezt a gondolatot fejezik ki a templomfüggöny kettészakadásának képével, *ahol egy történelmi tény teológiai értelmezésével van dolgunk.*

Vannak ilyen történelmi tényekre épülő teológiai értelmezések, amelyek megvilágítják Jézus életének egy-egy pillanatát?

Itt van például a „harmadik nap” kifejezés, amely jelölhet konkrét három napot is, de inkább Isten szabadítását és megnyilvánulását jelzi. Az Ószövetség görög fordításában például közel harminc olyan szakasz van, ahol az eseményt a szerző „harmadnapra” teszi. Harmadnap áldozta fel Ábrahám Izsákot (Ter 22,4); harmadnap szabadult ki József testvérei fogságából (Ter 42,18); harmadnapra kötött szövetséget Isten népével, és adta neki a Tórárt (Kiv 19,11). Harmadnap jött Dávid Ciklágba, hogy megütközzön az amalekitákkal (1Sám 30,1), harmadnap értesült Saul és Jonatán haláláról (2Sám 1,2). Harmadnap szakadt ketté a királyság (2Kron 10,12). Harmadnap ment el Hiszkija király az Úr házába, miután csodával határos módon meggyógyult (2Kir 20,5). Harmadnap eszelte ki tervét Eszter, hogy megmentse népét (Esz 5,1).

Vagyis a „harmadik nap” olyan *teológiai* idő, amikor Isten cselekszik, hogy újat és jobbat hozzon az ember életébe. Az élet idejét jelöli, a szabadulást és a győzelmet. Isten harmadnap cselekszik, hogy megoldja a nehézségeket. A prófétáknál egyszer kerül elő a kifejezés, amit elég korán a feltámadás idejeként értelmeztek: „Két nap múlva életet ad, harmadnapra feltámaszt, hogy színe előtt éljünk” (Óz 6,2). Így a „harmadnapon” kifejezés nem az időtartamot jelöli, hanem Isten szabaddításának és győzelmének napjára utal. Azt üzeni, hogy Isten nem hagyta el a bajban lévő Igazat, hanem feltámasztotta őt.

A bibliatudomány meglátásaihoz mennyire csatlakozott az egyház?

A Pápai Bibliikus Bizottságnak két olyan dokumentuma is van (*Szentírásmagyarázat az egyházban; A zsidó nép és szent iratai a keresztény Bibliában*), amely bátorít arra, hogy tanulmányozzuk a Septuaginta, a holt-tengeri tekercsek, a targumok, valamint a kritikai vizsgálatnak alávetett rabbinikus irodalom szövegeit, mint az Újszövetség lehetséges hátterét. Elsőrangú segítségnek tartja a zsidó értelmezési hagyomány útján való megközelítést.

Új kerettantervek keltenének a teológiákon?

Azt gondolom, hogy ha a rabbinikus irodalom fontos az Újszövetség nyelvészeti, gazdasági, földrajzi, szociológiai, liturgikus, hermeneutikai és teológiai hátterének tanulmányozásához, és történelmi értéke van, akkor nincs okunk kizárni a keresztény teológiai és bibliikus fakultások *ratio studiorum*ából. Erről az alapról kiindulva elkezdődhet egy valálasközi párbeszéd is.

Ha jól tudom, erre tényleges kezdeményezései voltak és vannak?

Három szimpóziumot szerveztem a '90-es években. Fontosnak tartottam, hogy a Jeruzsálemet otthonuknak valló három monoteista vallás között legyen nyitott szellemiségű, szilárd kulturális alapokon álló párbeszéd. Az első témája *Isten ígéretei az atyáknak* (1993), a másodikiké *Izsák áldozata* (1995), a harmadiké pedig *Jeruzsálem az imádság háza minden nép számára* (1997) volt. A témamegjelölés mellett mindegyik címében ott volt, hogy „a három monoteista vallásban”. Nagyon fontosnak tartom ezt a párbeszédet. Időnként a *jerusalem-dialogue* blogomra is írok.

Visszatérve a történeti Jézus kutatásának legújabb hullámához: előtérbe kerülnek a zsidó-keresztény apokrifek is.

Igen, én magam is részletesen foglalkoztam ezekkel az iratokkal. Belarmino Bagatti atya kért meg, hogy tartsak kurzusokat a zsidó-kereszténységről, amit azonban megelőzött az első századi sokszínű, pluralista judaizmus tanulmányozása. A doktori értekezésem Mária elszenderülésének apokrif iratával foglalkozott (*Dormitio Mariae*), amit egy zsidó-keresztény végrendeletként vizsgáltam.

Tulajdonítható ezeknek a zsidó-keresztény apokrifeknek bármiféle történeti érték?

Átfogalmaznám a kérdést: *komolyan vehetjük a zsidó aggádák, legendák nyújtotta információkat?* Nyilván vannak bennük építő jellegű, időnként fantáziadús történetek, vagy éppen gnosztikus irányultságú gondolatok, amelyekkel nézeteiket akarják igazolni, de ha megtaláljuk a megfelelő hermeneutikai kulcsot, akkor történeti jellegű igazságokra bukkanhatunk. Annyit mindenképpen világosan kell látnunk, hogy az első század sokszínű judaizmusához hasonlóan a születő kereszténység is

sokszínű volt. Ezek az apokrif, zsidó-keresztény evangéliumok bepillantást kínálnak az első keresztény nemzedékek hitébe és hitgyakorlatába. Nem érdemes úgy tekinteni őket, hogy „kánoni” = „ortodox”, illetve „apokrif” = „eretnek”, mert vannak olyan apokrif iratok is, amelyek összhangban vannak a hitünkkel. Talán jobban megértjük a korai kereszténység sokszínűségét és teológiai fejlődését, ha nem a már kiforrott egyházi hagyományunk mércéje alapján tekintünk erre a kezdeti időszakra. Ugyanakkor egyetlen zsidó-keresztény evangélium sem maradt ránk teljes egészében. A Szent Jeromos 19 idézetéből kirajzolódó információk a nazoreánusokról és az ebionitákról sajnos nem első kézből származnak, túlságosan általánosak és olykor ellentmondásosak. A Máté-evangéliumhoz írt kommentárjában például kijelenti, hogy a nazoreánusok nem hiszik Jézus szüzi születését. Később, az egyik levelében pedig éppen ennek ellenkezőjét állítja. Mégis vannak kutatók, akik — ha nagy körültekintéssel is — de körvonalazzák a zsidó-keresztények teológiáját.

Esetleg Ön is próbálkozott valamiféle rekonstrukcióval?

Egyik írásomban megkíséreltem összehasonlítani a rabbinikus zsidóságot a zsidó-kereszténységgel. Ebben a vizsgálatban az is egyértelművé vált, hogy nemcsak a zsidó-kereszténységnek vannak zsidó gyökerei, hanem a születő kereszténység is elengedhetetlen a rabbinikus judaizmus megértéséhez. Nemcsak hogy tudtak egymásról, de ismerték is egymás gondolatait. A keresztényellenes polemia is szerepet játszott a zsidó vallásjog (*halákha*) kifejlődésében. Főleg azt vizsgáltam, hogy egy-egy bibliai motívum vagy szereplő kapcsán hogyan építkeztek az egyes közösségek teológiai gondolatai, hitrendszerei. Igazából engem a zsinagóga és az egyház közötti párbeszéd érdekelt a keresztény kezdeteknél.

Mondana példákat egy-egy bibliai alak kapcsán?

Ábel halálát a maszoréta héber szöveg röviden közli: „Káin rátámadt testvére, Ábelre és megölte” (Ter 4,8). A Jonatán-targum annyit fűz a történethez, hogy „Káin fogott egy követ és betörte testvére homlokát”. Ez a részlet azonban már a Kr. előtti 2. században is ismert volt a *Jubileumok könyve* szerzője előtt is (4,31). A targum ezt a testvéri viszályt a Pészah ünnepére helyezi. A szerző szerint azért volt kedvesebb Ábel áldozata, mert bárányt ajánlott fel az Örökkévalónak. A zsidó-keresztény közösség előszeretettel mutatta be úgy Jézust, mint aki beteljesíti az Írásokat. János első levele vádolja a zsidókat, hogy Káin gyermekei, mert a Gonosz munkáját cselekszik (1Jn 3,12). János evangéliuma is az olvasó elé idézi Káin alakját, amikor megjegyzi, hogy a zsidók követeket ragadtak, hogy megkövezzék Jézust (Jn 8,59). Később is találkozunk az igaz Ábel alakjával a Zsidókhoz írt levélben, aki értékesebb áldozatot mutatott be (Zsid 11,4). Az „igaz” cím *Benjamin végrendeletében* is előkerül, valamint a zsidó-keresztény eredetű római misekanonunkban is. Nyilván a zsidó reakció sem késett. A későbbi hagyományok már nem beszélnek arról, hogy Ábelt követ ütötték agyon. A *Széfér ha-Jásár* midrás például vasrúdról beszél. A *Zohár* más megoldást kínált: Káin úgy ölte meg testvérét, mint egy kígyót. A Babilo-

ni Talmud *Szanhedrin* traktátusa „a vér” többes számú alakja kapcsán megjegyzi, hogy Káin számos ütest mért Ábelre, és csak akkor tudta meg, hogy elszállt belőle az élet, amikor a nyakához ért. Nem kizárt, hogy a hagyományban ezt a változtatást, amelyre a *tannák* és az *amórák* idejé között került sor, éppen az Evangélium kijelentései motiválták. Aztán ott van például Hénok, akinek alakját nagy tisztelettel vette körül a korai zsidóság. Titokzatos elragadtatása kapcsán a Tóra azt mondja: „tetszett az Istennek és nem volt többé, azért elragadta őt”. Számos pozitív kijelentéssel találkozunk. A *Jubileumok könyve* szerint Hénok volt az első, aki írást tanult az emberek fiai közül, és Isten „az Édenkertbe helyezte nagysága és megbecsültsége miatt”. A *kincsesbarlang* című szír nyelvű apokrif irat egyenesen a mennybe emelkedett Jézus alakjának ősmintájaként szemléli Hénokot. A válasz itt sem maradt el. A töredékes targum, valamint a Neofiták-targumának egyik glosszája szerint Hénok *meghalt*. Az egyik rabbi szerint a „nem volt többé” kifejezés azt jelenti, hogy nem az élők, hanem a gonoszak könyvébe íratott be. Egy másik rabbi is gonosznak, képmutatónak nevezte. Amikor az iszlám megjelenésével a zsidó-kereszténység képviselte veszély már eltűnt, akkor újra visszatértek a midrások Hénok bibliai ábrázolásához.

Visszatérve az első kérdésemre: tudna néhány példát említeni arra, hogy a zsidó aggáda (zsidó-keresztény írások) nyújtotta információk komolyan vehetőek-e történeti, régészeti szempontból?

István, az első vértanú haláláról (vö. ApCsel 7) például több apokrif irat is fennmaradt. Közülük néhány sémi nyelven és zsidó-keresztény körökben íródott. Az egyes apokrifek elemző vizsgálatát elvégezve azt mondhatjuk, hogy a zsidó-keresztények István vértanúságát a Kedron völgyébe helyezték, míg később, a pogányságból érkező egyház képviselői a 4. században a Damaszkuszi kapu mellé helyezték az eseményeket (bizánci hagyomány). Itt azt is megemlíthetjük, hogy a görögök által választott mai helyen nincs régészeti nyoma semmiféle templomnak vagy kultusznak. A *Jakab protoevangéliuma* apokrif irat például úgy tudja, hogy Mária a jeruzsálemi templomban más lányokkal együtt hímezte a templom függönyét. Josephus Flavius szerint az egész világegyetem a függönyre volt hímezve. A későbbi, rabbinikus források is tudnak a lányoknak erről a szokásáról. Tekinthejtük az apokrif iratokat is történeti jellegű szövegeknek, és a kritikai vizsgálatnak kell meghatározni az iratok élethelyzetét, eredetét és érvényességét.

Mennyiben őrizhettek meg eredeti, a korai Jézusról szóló hagyományokat, jézusi mondasokat?

Jézusra vonatkozóan tényleg kérdés, hogy ezek a szavak őrzik-e üzenetének „eredeti” változatát, vagy csupán újrafogalmazzák a kánoni evangéliumok mondásait, történeteit. Ezzel különösebben nem foglalkoztam. Bárki, aki kinyit egy színopszist, a párhuzamos evangéliumi szövegek mellett olykor ott találja a Tamás-evangélium egy-egy mondasát. A Tamás-evangéliumot 1945-ben találták meg Felső-Egyiptomban és a gnosztikus jellegű evangéliumok között tartják számon. Néhány mondasból azonban jól kivehető egy ősi, zsidó-keresztény alapréteg. Az egyik *logion* például említi Jakabot, az igazat, aki a jeruzsálemi anyaközösség vezetője volt. A munka összességében biztos, hogy nem zsidó-keresztény alkotás, de ez a mondas bizonyosan nem a későbbi gnosztikus legendából származik, hanem zsidó-keresztény hagyományból.

Említene olyan szövegeket, amiket bátrabban bevonnak a szövegmagyarázatba?

A negyedik evangélium szenvedéstörténetében van egy érdekes fordítási kérdés. Azt olvassuk, hogy Pilátus kivezette Jézust és *ekathiszten* a bírói székbe, arra a helyre, amelyet Lithosztrotosznak neveznek (Jn 19,13). Szándékosan hagytam meg a görög *kathidzó* igét, mert kérdés, hogy ez a második állítmány tárgyas vagy tárgyatlan ragozású. Az is kérdés, hogy az újszövetségi görög nyelvhasználat szerint meg kell-e ismételni az első tagmondat tárgyát, ha a másodikban is ugyanaz a tárgy, vagy ha nincs kifejezett tárgy, akkor az ige mindig intranszitiv lesz? *Pilátus leültette Jézust a bírói székbe vagy ő maga foglalt helyet a bírói székben?* Furcsa lenne, ha Jézus ülne a bírói székben. Az Evangélium teljes kontextusában azonban ismerős gondolat, hogy Jézus a bíró, hogy ő lesz az, aki ítél (például Jn 5,22). Úgy gondolom, a szerző részéről tudatos ez a többértelműség (*amphibolia*), és ezzel a szándékolt nyelvi lehetőséggel gazdagította a szövegben már meglévő teológiai tartalmat. Igaz, akár egyértelműsíthette is volna. Ami külön érdekesség, hogy a *Péter-evangélium* kifejezetten azt hozza, hogy Jézust felültették a bírói székre és gúnyolták, hogy Izrael királyaként ítéljen igazságosan (3,6–7). Ez az apokrif töredék Jézus peréről, haláláról és feltámadásáról számol be, talán ezt az evangéliumot tiltotta be Szerapion püspök a 2. században. Az is érdekes, hogy ugyanez az értelmezés jelenik meg Jusztinosz első *Apológiájában* is (35,6). A nyelvtani érvelés, hogy az említett ige például Josephus Flaviusnál mindig tárgyatlan, valamint az ítéletet meghozó helytartó személye azt diktálná, hogy Pilátus ült le a bírói székbe, mégis figyelemre méltó ez a többértelműség Jánosnál, amit az apokrif evangélium egyértelműsít. Ha ennek fényében tekintünk a negyedik evangélium szövegére, lehetne „áthallásosabban” fordítanunk, és még a teológiai gondolat sem veszne el.

Rendkívül gazdag az irodalmi munkássága. Kik voltak azok, akiknek a tudása és barátságja formálta a személyiségét?

Nagyon inspiráló volt együtt dolgozni olyan emberekkel, akik a Szentföldön régészeti ásatásokat végeztek: Bellarmino Bagattival, és az ókori Kafarnaumot feltáró Virgilio Corbo és Stanislao Loffreda ferences atyákkal. Bagatti nagyon sok helyen végzett feltárást: Ain Karem (1938), Emmaus-Qubeibeh (1940–44), Betlehem (1948), *Dominus Flevit* az Olajfák-hegyén (1953–55), Názáret (1954–1971). Valójában azt az *irodalmi* munkát folytattam, amit ő elkezdett a zsidó-kereszténységről. Aki Jeruzsálemben él, azt biztosan érdekli, hogy kik voltak az első keresztények. Itt tartottam például kurzust a Jézusban hívő első zsidó nemzedékek csoportosulásairól, akiket a zsidó irodalom *míneknek* nevez. De a pályám során másutt is születtek barátságok. A '70-es években például a Héber Egyetemen David Flusser kurzusaira jártam, ahol főleg a két szövetség közötti idő judaizmusát tanulmányoztam. Ez ma már nem számít újdonságnak, de akkoriban aránylag új terület volt. Flusserrel baráti kapcsolatot ápoltunk, később ő írt előszót a Jézus korabeli zsidó imádságról szóló könyvemhez.

Mik a további tervei?

Éppen könyvet írok a galileai, názáreti Jézusról.

azAz Ige teste — a test szava

SZATMÁRI GYÖRGYI

A szerző teológus, a Sapi-
entia Szerzetesi Hittudomá-
nyi Főiskola Bibliatudomány
Tanszékének vezetője.

Évekkel ezelőtt egy gyimesi falucska egyszerűen élő, dolgos család-
jai között jártunk. Az egyik udvarról szakadt nadrágos, szurtos fiúcs-
kák tekintettek felénk. A házból olykor hüppögve levegő után kapó,
majd ismét keserűséget reszkető, vigasztalan gyermeki sírás hallatszott.
A szülők nem voltak odahaza. Szántó, legelő, állat híján más lehető-
ségük nem lévén, mindketten napszámosnak álltak. Így hát az arti-
kulálatlan, fájdalmas panaszt hívó szónak értettük. A szegényes ház
zárt verandáján rugóját vesztett ágy gödrében egyévesforma lányka
ült. Arcocskája pormaszatos feketéjét könnyei mosdatták, látni engedve
keserves erőlködésben hevült arca pirosát. A pelenkátlan gyermek alatt
szagossá ázott ágyon kenyérvég hevert. Érte nyúltam, hátha kedvét lel-
né benne. Mozdulatom elakadt, ahogy a kővé szilárdult darabot kezem
elérte. A zokogást szó, jelenlét nem tudta elcsitítani. Karomba vettem
a gyermeket, s fivéreivel együtt magunkkal vittük őket. Mire vend-
églátónk kaszálóját elértük, a lányka szuszogva aludt. Alkalmas fek-
helyet találva, le akartam őt tenni. Ám amint testét tartó karomat elő-
renyújtottam, riadt nyöszörgéssel, kétségbeesett grimaszba torzuló arccal
kapott utánam, ujjacskái karomba mélyedtek. Főlegyenesedtem, s újra
magamhoz vontam őt. Az ölelő test biztonságában alvása ismét meg-
nyugodott, vonásai elsimultak. A következő órákban még két-három
alkalommal ugyanaz játszódtott le. A kicsike lány testének szava tilta-
kozva kiáltott a kiszolgáltató magány ellen. Vigaszt, megnyugvást a
másik test elfogadó ölelésében, a megtartó kezek érintésében talált.

Az emberi életben a test „szava” sokféle módon szólal meg. Az em-
beri test öröm, fájdalom, érzelmek, fizikai és lelki állapot tükre, esz-
tétikai és erkölcsi értékelések tárgya. Megnyilvánulásai az emberi lét
határainak különös analógiáit mutatják. Az édesanya verejtékes va-
júdása és a gyermek életért való küzdelme övezik a születést, mely-
nek megpróbáltatásaitól gyűrt ráncos az egészen másokra szoruló kis
ember teste. Egy élet fájdalma, próbatételei gyűrt ráncos rajzát őrzi
az erejében megfogyatkozó, egyre kisebbedő, s egyre inkább másokra
szoruló ember teste élete alkonyán. A csecsemő artikulálatlan hang-
jai, nyöszörgése, sírása feszült figyelmet kíván a szeretettel gondos-
kodni vágyó hozzátartozótól, míg a közös élet érthetővé nem alakítja
azokat. Majd a világ megismerése felé tapogatózó mozdulatok és sza-
vakká növő hangok mentén lassan-lassan partnerré cseperedik a kez-
detben inkább gondozott gyermek. A testi lét másik végpontjánál a
szavakba öltöztetett gondolatok e „ruhája” lassacskán elnyú, szavakká
szűkül, míg a meggyengülő testben elrejtőzve elveszti artikuláltsá-

gát, és egyre inkább feszült figyelmet kíván a szeretettel gondoskodni vágyó hozzátartozótól, míg nem olykor a test érintésre is érzékeny fájdalmának és igényeinek jelzésére egyszerűsödik. A partneri kapcsolat lassan gondozássá alakul.

Az emberi test a találkozásokban élő személy e találkozások ünnepét vagy megpróbáltatását közvetítő közege: életet ad, ölel, csókol, simogat vagy üt, sebez, gyilkol. A szeretet vagy annak sebzettsége árulkodó jeleit közvetíti: pírba vonja az arcot a szerelmes látása, de kipirul a düh-től is; mosolyra húzódik az ajak, ha öröm ér valakit, és vigyor torzítja, ha gúny, megvetés él a szívben; könnyeket fakaszt a meghatottság, a túlradó öröm éppúgy, mint a megrendültség, a csalódottság vagy a fájdalom. Egy érintés az összetartozás örömet szerző jele lehet, de válhat tárgyiasító visszaélés gyalázatos, hazug, fájdalmat és szégyent maga után hagyó gesztusává is. Egy csók a hódolat, a szeretet, az együvé tartozás jele, ám a felkínált szeretettel visszaélve az árulás gesztusa lesz (Mk 14,4; Mt 26,48; Lk 22,47–48). A test tehát „beszél”, de szava félreérthető, hazug is lehet. A külső szépség olykor hideg szívet takar, a gyöngye test rejthet nagy jellemet, nemes szívet. Az emberi test ambivalens jellege tükrözi az ellentmondásokkal teli emberi világnak.

Isten az emberek között

Számos vallásban, eszmében ott él az istenséggel való találkozás vágya, melynek lehetősége egyfajta misztikus egyesüléseként fogalmazódik meg. A keresztény misztika sajátosságáról írja Andrew Louth: „A platonista misztikában a lélek visszavonulásáról és felemelkedéséről van szó; a keresztény misztikában a lélek válaszáról arra, hogy Isten leszállt és leereszkedett a megtestesülésben.”¹ A keresztény misztika a megtestesülésben bírja alapját, vagy ahogyan Jong-Tae Lee Clairvaux-i Szent Bernát felfogását összegzi: „a keresztény spiritualitás részese a megtestesülés misztériumában”.²

A megtestesülés valamiféle elgondolása számos valláson belül megmutatkozik. Az olümposzi Zeusz, hogy megjelenjen az emberek között, olykor emberi formát ölt, anélkül azonban, hogy valóban emberré lenne.³ Az ókori Egyiptomban Ré napisten időnként macska vagy sólyom alakjában ölt testet. Ré istent a fáraók atyjaként is tisztelték, akiknek tetteit ugyanazokkal a jellemzőkkel írták le, mint Ré tetteit. Később, Ozirisz és Hórusz kultuszának térhódításával a hatalomra lépő fáraó Hóruszt testesítette meg, aki atyja, a meghalt Ozirisz nyomdokába lép. Ozirisz és Hórusz drámája ismétlődik minden nemzedék-váltáskor, az istenség újra és újra megjelenő halála, illetve megtestesülése az uralkodói dinasztia tekintélyét alapozza meg.⁴ A „változatlan és születetlen Úr” leereszkedésének és változásnak alávetett világba „születésének” gondolata a hinduizmusban is jelen van. Azonban ott ez a leereszkedés és megtestesülés nem egyetlen alkalommal történik meg, s nem egyetlen istenemberről lehet beszélni.⁵ A keresztény hit megtestesülést jelentő ténye az egyetlen Isten egyedülálló kinyilatkoztatása, amelyet egyetlen individuum, a názáreti ács, József fiaként ismert (Mk 6,3; Mt 13,55; Lk 3,23; 4,22; Jn 6,42), zsidó Jézus emberi életében tett teljessé:

¹Andrew Louth:

The Origin of the Christian Mystical Tradition: From Plato to Denys. University Press, Oxford, 1981, 197.

²Jong-Tae Lee:

Bernard's Kiss Symbolism. The Mystery of the Incarnation and Christian Spirituality. Korean Journal of Christian Studies, Vol. 109 (2018), 245–263, 246.

³Xavier Léon-Dufour:

Lettura dell'evangelo secondo Giovanni, Vol. 1. San Paolo, Cinisello Balsamo, 1990, 169.

⁴Edwin Cyril Blackman:

Incarnation. In George Arthur Buttrick et al. (szerk.): *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, Vol. 2. Abingdon Press, Nashville, 1962, 1996²¹, 691–697, 691. Mircea Eliade: *Vallási hiedelmek és eszmék története*, 1. kötet. Osiris, Budapest, 1994, 83–89.

⁵Daniel E. Bassuk:

Incarnation in Hinduism and Christianity. The Myth of the God-Man. Macmillan, London, 1987, 1993², 2–5.

„Elküldte ugyanis Fiát (...), hogy az emberek között lakozzék és elmondja nekik Isten titkait (vö. Jn 1,1–18). Jézus Krisztus, a megtestesült Ige, az »emberekhez küldött ember« tehát »Isten igéit mondja« (Jn 3,34), és véghez viszi az üdvözítő művet, melyet az Atya bízott rá, hogy megtegye (vö. Jn 5,36; 17,4). Ezért Ő — akit, ha valaki lát, az Atyát is látja (vö. Jn 14,9) — egész jelenlétével és minden megnyilvánulásával, szavaival és tetteivel, jeleivel és csodáival, főként pedig halálával és a halálból való dicsőséges föltámadásával, végül az igazság Lelkének elküldésével beteljesítvén tökéletessé teszi a kinyilatkoztatást, és isteni tanúsággal erősíti meg azt, hogy velünk az Isten, hogy kiszabadítson minket a halál és a bűn sötétségéből s föltámasszon az örök életre” (DV 4).

A II. Vatikáni zsinat kinyilatkoztatásról szóló dogmatikus konstitúciója Jn 1,14 kifejezésével él, amikor Jézus Krisztusról mint megtestesült Igéről szól. Isten szava teremtő erejét és hatékony jelenlétét a világban a Tóra és a Próféták is hirdetik. A bölcsességi irodalomban a megszemélyesített alakban bemutatott bölcsesség képviseli a világban immanens módon jelenlevő isteni szót.

„Az Ige hús-testté vált” — mondja Jn 1,14. A szavában önmagát és emberre vonatkozó tervét felmutató Isten közlésének újdonsága a közlés módjában áll. A gyűjteménnyé formálódó Írások, a zsinagógai istentiszteleten olvasott Tóra és Próféták közölnek valamit Istenről, szándékáról, kapcsolatáról választott népével. Ezek a közlések megszólítják az emlékezetet, és üzenetként a jelen életre kívánnak hatni. A történelemben megélt tapasztalatok nyomán e szavak új korszakokban új felismerésre nyitnak meg, bátorítanak vagy intenek, Isten és népe kapcsolatának mindennapokban megvalósuló tartalmát táplálják. Mi történik akkor, amikor Isten szava a történelem egy adott pontján, egy adott földrajzi, társadalmi és kulturális közegben emberré lesz? Amikor nem csupán hangzó, emlékezetet megszólító, értelmezett és értelmezést kívánó szóként van jelen Isten népe körében, hanem emberi valóságként jelenik meg?

Kockázatos kommunikáció

A megtestesülés olyan helyzetet kínál, amely bizonyos értelemben hasonlítható Jób tapasztalatához: „Hallgass meg csak, hadd beszéljek, én kérdezlek, te meg felelj nekem! Eddig szóbeszédből hallottam feleled, most pedig saját szememmel látlak!” (Jób 42,4–5). Jób vívódásain, különböző szemléletet képviselő barátaival folytatott vitákon keresztül, de legvégül s döntően *Istent kérdező figyelme által* bepillantást nyert a láthatatlan Isten misztériumába.

A János-evangélium Prológosusának az örök Ige megtestesülését hirdető mondata is e misztérium felé vezet: „szemléltük (*etheaszametha*) dicsőségét, mint az Atya egyszülöttének dicsőségét” (Jn 1,14). A jóbi megértést jelentő pillantásnál (*horaó*: Jób 42,5Lxx) többről van szó. Jn 1,14 látást, szemlélést jelentő igéje (*theaomai*) nem *terminus technicus*, ám az Újszövetségben többnyire személyek, dolgok, események gondos — *testi szemmel* folytatott — megfigyelésére vonatkozik, mely olykor érzékelést meghaladó, intuitív felismerésre, belátásra, hitre ve-

⁶Carl-Heinz Peisker: *Theaomai*. In Horst Balz – Gerhard Schneider (szerk.): *Exegetical Dictionary of the New Testament*. Eerdmans, Grand Rapids, Vol. 2., 136.

⁷Joseph A. Bracken: *Incarnation, Panentheism, and Bodily Resurrection. A System-Oriented Approach*. Theological Studies, Vol. 77 (2016/1), 32–47, 34.

⁸Michael Kugler: *At the Mercy of the Flesh: The Incarnation and historical Contemplation*. Fides et Historia, 47 (2015/1), 128–140, 133.

zet (például Jn 1,32; 11,45).⁶ Testi szemmel látható lett az Ige, amely „köztünk sátorozott” (Jn 1,14). Az Ige-Jézus az emberlét átmeneti, múlandó természetét vállalva (vö. 2Kor 5,1) az Isten velünk, közöttünk, értünk való jelenlétének szent sátora (vö. például Kiv 16,33–34; Szám 9,15–23). A megtestesülés, a láthatóvá vált, *látott Ige* Isten és ember találkozásának és közösségének egészen új módját jelenti. Ez a hitről, az emberről és Istenről való beszéd új módját is megköveteli. Mondhatjuk, hogy a megtestesült Isten kritikai igénnyel lép fel az ember irányában, hogy az ember másként szólhasson róla.⁷ A megtestesülés közvetlen, provokatív, kockázatos és kreatív „kommunikáció”. Jézusban, akiben „benne lakik az istenség teljessége” (Kol 2,9), Isten testi formában, az ember létmódján keresztül ismerteti meg titkát. Kitéve ezzel annak a kockázatnak, amit az emberi szabadság, az emberi világ ellentmondásai jelentenek: a meg nem értés, az elutasítás kockázatának.⁸ A názáreti Jézus mindennapjainak — mint minden zsidó ifjúéának — a vonatkoztatási pontja a Tóra. Ő az Atya akaratát követve, engedelmes, kezdeményező kreativitással viszonyul hozzá (Jn 5,19). Ennek kapcsán vitába bocsátkozik kortársaival, szemléletváltást sürgető paraboláiban az emberi értelem párbeszédét választja.

Nem csupán tanít, hanem személyével, egyéniségével hat. Isten Igéje gyermekké születve legelőször rászorulónak mutatkozik. Máté evangéliuma születésében is üldözött királyként (Mt 2,1–12) mutatja be. Isten emberré válása veszélyezteti az ember hatalomról alkotott elképzelését, nem engedelmeskedik az uralom emberi logikájának: Isten uralma az emberi lét gyöngeségében, az embernek való kiszolgáltatottságban mutatkozik meg. Lukács evangéliuma a szállásról (*kataliüma*) kirekesztett, elvetett, közéjük tartozóként el nem ismert gyermek „jászolba” helyezését (Lk 2,7) beszéli el. Túllépve az elutasítás falain, Jézus maga választ szállást (Lk 22,11; vö. Mk 14,14), ahol értünk odaadott testét eledelként kínálja. A pászka, mely Isten szabadító tettének, népével kötött szövetségének emlékezetét idézi, Jézus önátadásának jele és hírüladása lesz. A vacsora vendéglátójaként Jézus kimondja a közösség iránti vágyát: „Vágyva vágytam arra, hogy ezt a pászkát megegyem veletek szenvedésem előtt” (Lk 22,15). A megtestesülés által Jézusban Isten vágyó tekintetét fedezhetjük fel. Az öröktől való, Istenre irányuló, Isten-Ige (Jn 1,1) emberré válása a velünk lenni vágyó Isten szava és kezdeményezése Jézusban, aki így imádkozik: „Atyám, azt akarom, hogy akiket nekem adtál, azok is ott legyenek velem, ahol én vagyok, hogy lássák *az én dicsőségemet*, amelyet nekem adtál, mert szerettél engem már a világ kezdete előtt” (Jn 17,24).

Élet — közösség

A testté vált Ige „dicsőségét mint Isten egyszülöttének dicsőségét szemléltük” (Jn 1,14). Az Ige-Jézus egy kapcsolat képviselőjeként lép a világba, hogy ennek a kapcsolatnak a közvetítője legyen. Benne Isten önmagát, benső világát közli (Jn 1,18): Isten Fiaként az Atyával való egységéről vall (Jn 10,30), tettei és szavai az Atya tettei és szavai (Jn 14,10–11), és akit küld, a másik Szószóló, a Lélek, az Atyától származik (Jn

15,26). Isten egy történelmi személy életének és személyének misztériumán keresztül önmaga misztériumát, kapcsolatot jelentő Életét ajándékozza az embernek, ennek a kapcsolatnak akar részesévé tenni: „hogymindnyájan egy legyenek; ahogyan te, Atyám bennem vagy, és én tebenned, úgy ők is egy legyenek mibennünk” (Jn 17,21). A világba lép, aki nem a világból való (Jn 17,14–16). Jövevényként az idegenség határait bontja le.⁹ Jézus közösségi étkezései az embert kereső Isten és az ember hagyományok és szokások korlátait szétfeszítő találkozásai. Ő asztalközösséget vállal bűnösökkel, vámosokkal (például Mk 2,13–17; Mt 9,9–13; Lk 5,27–32; 19,1–10). Asszonyokkal — akár idegenekkel — bocsátkozik párbeszédbe (például Mk 7,24–30; Mt 15,21–28; Jn 4), tanítványi közösségébe fogadja őket, betér otthonukba (Lk 8,3; 10,38–42).

A jövevényé testesült Ige, a halandó Jézus imádságában Atyjára bízva a világban idegenné váló tanítványait (Jn 17,16) és azokat, akik a tanítványok tanúságát hittel fogadják majd. Imádkozik, hogy ők Istennek a világ iránti, odaadó szeretete (Jn 3,16) képviselői legyenek: „én őbennük és te énbennem, hogy így ők is teljesen egyé legyenek. Ismerje meg ebből a világ, hogy te küldtél engem, és hogy szereted őket, amint engem szerettél” (Jn 17,23). A testté vált Ige dicsőségének szemlélése ennek a szeretetnek a befogadása. A megtestesülés halált vállaló útja nem kelt illúziókat az ember és világa felől: Jézus könyörög. Ugyanabban, az ellentmondásokkal és elutasításokkal teli, megosztott világban hagyja a tanítványokat, amelybe ő belépett. Úgy tűnik, semmi nem változott. Mégis, a megtestesüléssel világba lépett Istenember odaadott élete, a megváltás gyökeres változást eredményezett: lesz, van egy csoport, egy közösség, amely azzal a szeretettel megajándékozottnak ismeri fel magát, amely Isten belső Élete, lényege. A testté (*szarx*) lett Ige odaadja önmagát. Istennek a Fiú személyében áldozattá váló ajándékában Jézus teste valóságos étel és vére valóságos ital lesz. Aki eszi az ő testét és issza az ő véré, annak örök Élete van (Jn 6,54). E szeretet által és ennek az Életnek befogadóiként a tanítványok meghívtak arra, hogy ennek a megelőző, kezdeményező szeretetnek hatékony jelei legyenek a világban. Pál apostol erről a közösségről, melynek tagjai egy kenyérből részesednek (1Kor 10,17), mint Krisztus testéről szól (1Kor 12,12–27).

A felöltöztetett ember

Jézusban Isten megérinti az embert: kézen fogja a vakot, kezét a vak szeméire teszi (Mk 8,23), megérinti Péter lázas anyósának kezét (Mt 8,15), megérinti a leprást (Mk 1,41; Mt 8,3; Lk 5,13), kézen fogja a halott gyermeket (Mk 5,41; Mt 9,26; Lk 8,54). Isten az emberi együttérzést és cselekvést választja szeretete kifejezéséül. A test e gesztusaival határokat bont le. Aki társadalmi szempontból haszontalannak, emberileg gyöngének, vallási szempontból tisztátalannak minősült, aki az életen kívül rekedt, azt érinti. Ezzel az érintéssel kinyilvánítja a testi ember méltóságát éppen ott, ahol ez a méltóság csorbulni látszik és el nem ismert. Isten önközlésének e testi kijelentése erőteljesebb, közvetlenebb és személyesebb minden más szónál. Az esendő, mezítelenségét szégyenlő, Isten előtt rejtőzködő emberért (Ter

¹⁰Vö. Adele Reinhartz: *Incarnation and Covenant: The Fourth Gospel through the Lens of Trauma Theory*. Interpretation: A Journal of Bible and Theology, Vol. 69 (2015/1), 35–48, 44.

3,7–8) Isten Fia gyöngye, meggyötört, megalázott, lemeztelenített lett. Jézus megtestesülése, világban való élete egy nélkülöző „hiánylétnek” a felvállalása,¹⁰ egészen a gyalázatos halálig.

A kifosztott és megszegényített testi ember Jézus keresztre feszítése az ő felmagasztalása (Jn 12,32), nem e világból való királyságának trónja (Jn 18,36–37; 19,19), az Atya és a Fiú dicsőségét kinyilvánító esemény (Jn 17,1–2), a Jézustól felkínált barátság megpecsételése (Jn 15,13). A negyedik evangélium szerint annak az „órája, hogy [Jézus] átmenjen (*hina metabé*) e világból az Atyához” (Jn 13,1). Halála viszsztatérés, mert ő „Istentől jött el és Istenhez megy” (Jn 13,3). Visszatérése alapja annak a hitnek, amely örök életet biztosít: „aki az én ígéret hallgatja, és hisz annak, aki engem küldött, annak örök élete van, (...) átment (*metabebéken*) a halálból az életre” (Jn 5,24). Pál apostol a keresztségben részesült személy életének ezt az újdonságát (Róm 6,4; vö. Kol 2,12) a felöltözés képével társítja. A Teremtés könyve szerint a bűn következményeit kapcsolataiban viselő ember nem vesztette el Isten gondoskodó, irgalmas szeretetét. A mezítelenné lett embert Isten „felöltöztette” (Ter 3,21). A megkeresztelt ember — aki elfogadta Isten Jézusban felkínált barátságát — „Krisztusba öltözött” (Gal 3,27; Róm 13,14). Életformája krisztusi élet, Krisztus élete, mely az ember testi mivoltát igényli. Új emberként testi mivoltunkban, kapcsolatainkban, mindennapi döntéseinkben, életünk egészével vagyunk hivatottak Isten tiszteletét bemutatni (Róm 12,1–2).¹¹

¹¹Romeo Cavedo: *Corporeità*. In Pietro Rossano – Gianfranco Ravasi – Antonio Girlanda (szerk.): *Nuovo Dizionario di Teologia Biblica*. San Paolo, Cinisello Balsamo, 1996, 308–321, 319–321.

Szembenézni a halállal ijesztő találkozás végességünkkel, fájdalmat és hiányt okoz, gyakran érthetetlennek, értelmetlennek tűnik. Jézus is szomorúsággal, félelemmel néz sorsa beteljesedése elé (Mk 14,32; Mt 26,38; Lk 22,42–44). Halála zavart, félelmet, a kudarc érzését hagyja tanítványaiban. A test hiánya az üres sírban jel. Jelentése a Feltámadott más módon, tér és idő korlátainak alá nem vetett, dicsőséges testben való megjelenése és a Lélek megvilágosító ajándéka (Jn 14,26; 15,26) által tárul fel. A Feltámadott visszatér az Atyjához, hogy mi gyermekeiként Atyánknak ismerjük fel őt (Jn 1,12; 20,17). Elmegy, mert ez a feltétele annak, hogy a másik Szószóló, a Lélek eljöjjön (Jn 16,7; 20,22). A Feltámadottal való találkozás a tanítványok helyzetét a világban olyanná teszi, mint amilyen az Atyától küldött Jézusé volt (Jn 20,21; vö. 17,16–18): küldöttek a világban, tudva, hogy mi lakik az emberben, tapasztalva a világ ellentmondásosságát, vagy éppen gyűlöletét (Jn 15,19.24). Aki a megtestesülés által a világba jött, azért ment el, hogy helyet készítsen (Jn 14,2–3). Övéi, akiket nem hagyott egyedül, ismerik az utat, ahová megy (Jn 14,4): általa életük és haláluk részesedés Életében és átmenetelében.

A carceri remeteség egyik kápolnájában különös feszület áll. A keresztről levétel pillanatát rögzíti. Az anya emeli le a Fiú testét, akinek karja anyja vállára hull. Ebben a két testet egybeölelő odahanyatlásban a gyöngévé lett Istenfiú látszik emelni az őt szeretettel ölelő asszonyt. Isten, világba lépő teste, megtartó keze által magához öleli a törékeny, vágó, kicsiny testi embert.

VÁGYAM A MISSZIÓRA

Valamikor gimnazista koromban találkoztam először perui misszionáriusokkal — megfogott a beszámolójuk. Vágyat éreztem arra, hogy én is a szegény emberek közé menjek, oda, ahová kevesen. Hogy miért éppen Peru, nem tudnám konkrétan megmagyarázni — valahogy nagyon mélyen beleíródott akkor a szívembe, s kitörőlegesen benne maradt. Az elmúlt nyáron, több mint húsz év után adódott lehetőségem, hogy egy hónapot Limában töltsék az ott szolgáló Iskolánővéreknél. Ezt a rövid időt arra kaptam, hogy megismerjem az ottani körülményeket, embereket, lehetőségeket — s felkészüljek egy hosszabb küldetésre, amely két évre szól. Néhány felfedezésem, tapasztalatomat szeretném megosztani ebből a négy hétből.

Meglepetések

Bármennyit is készültem az utazásra, kihívás volt számomra az időeltolódás, illetve a sajtóságos időjárás. Az első napokban, sőt körülbelül két héten keresztül felébredtem az éjszaka közepén... Hat órával utaztam vissza tulajdonképpen az időben, meg kellett szoknom, át kellett állnom erre a ritmusra. Idehaza augusztusban forró nyár volt, Limában a télbe érkeztem meg. Mivel Peru a Föld déli féltekéjén fekszik, hazánkkal ellentétes az évszakok váltakozása. Továbbá, bár Lima közel fekszik az Egyenlítőhöz, éghajlata mégsem trópusi, hanem inkább sivatagi. A Csendes-óceán partján nagyban befolyásolja az időjárást a Humboldt-áramlat. Elég kellemetlen kód ereszkedik a városra, szürke, csapadégmentes idő jellemzi az év nagyobbik felében. Vittem meleg ruhát, de mégis fáztam. A házak, lakások nincsenek szigetelve, és nincs semmiféle fűtés, így a kevésbé hideget is hidegebbnek éreztem, mint itthon általában. Furcsa volt kabátban enni, mosogatni... Ráadásul az első napokban valamiért nem működött a gázrendszerünk, így hideg vízben kellett zuhanyoznom, utána négy takaró alatt is vacogtam. Sokat gondolkodtam azon, hogy vajon mi lehet rosszabb annál, ha valaki fázik, talán a félelem, az éhezés...?

Furcsa és elsőre döbbenetes látványt nyújtott, sőt nem túlzás, hogy sokkolt a túlnépesedés, a túlszűfolt lakónegyedek. Tulajdonképpen a nyomorgyeod szívében, ahol a nővérek rendháza található, amerre a szem ellát, ház, ház és mindenütt ház, vagyis összetakolt bódé... és hol? A leradírozott hegyoldalon. Kert vagy udvar szinte nincs, ahol akad egy piciny vízszintes terület, ott építkeznek. A házak, amelyek téglából épülnek, szinte mind befejezetlenek. Felfelé mindenféle vasrúd

emelkedik ki, s várja, hogy majd valamikor folytassák az építkezést. A hegyek tetejére, ahová már út sem vezet, csak meredek, hosszú lépcsősor — ámulva néztem, gondolkodtam, vajon hogy jut oda fel az építőanyag? Könnyű fadeszakkából összetakolt kis házikók, sokszor ugyanolyan színűre festve az egész hegyoldalon, attól függően, hogy épp melyik politikai párt adományozta a festéket kampányának részeként... Elképesztő.

Mivel szinte nem esik eső egész évben, lapos tetejűek az épületek. Minden szürke, poros. Sokszor felmentem, s egyszerűen csak néztem körbe, hogy szokjam, befogadjam ezt a tumultust... Én, aki egy egészen picinyke, pár száz lakosú kis faluban nevelkedtem, ahol mindenki ismer mindenkit, és most is egy kisvárosból érkeztem, ahol szinte hasonlóan sokakat ismerek, furcsa volt. Befogadhatatlannak éreztem. Ráadásul minden olyan egyformán nyomorúságosnak, szürkének, inségnek tűnt számomra. Persze fogalmam sem volt még semmiről, és végig azt kutattam, vajon mi a valóságos, nem az általam elképzelt valóság? Hogyan élnek itt az emberek, mire van szükségük...?

Lassan megismerkedtem a nővérekkel. Három perui és egy kanadai nővértársam szolgál jelenleg Limában, de ez a négy nővér három — igaz, egymástól nem messze lévő — házban él. Némi biztonságot adott, hogy legalább négy társam van ebben a nagy rengetegben.

Ellentétek...

Ahogy egyre több időt töltöttem közöttük, egyre több emberrel kerültem kapcsolatba, egyre többet meséltek, mutattak a nővérek — próbáltam összetenni a mozaikdarabokat. Például sokat hallottam azt, hogy Peru a nagy ellentétek országa, Lima olyan főváros, ahol a szegények és a gazdagok között óriási a különbség. És valóban — tapasztaltam, láttam. Az első héten, rögtön a második napomon, hogy lássak valamit Lima szebibik arcából, nővértársam bevitt a központba, és turistabusszal végigjártuk a nevezetes helyeket. Csodaszép épületeket, hatalmas pompát és gazdagságot láttam. A másik arc a barriádák, ahol szinte veszélyes egyedül közlekedni a nap legnagyobb részében, este pedig kimondottan — ahol örökös a rablástól való félelem, ahol jelen van a kábítószert és mindenféle rossz, ahol az embereknek nincs vezetőkes vízük, nincs semmiféle zöld övezet. Sosem fogom elfelejteni azt a képet, ami lehetetlen jól szimbolizálja ezt a kettősséget. A város elit helyén és a vidéken egyaránt jelen vannak a cipőtisztítók. A gazdag úr felül újsággal a kezében egy emelvényre, s a szegény szolgál lehajol

és kipucolja cipőjét. Sok ilyet láttam, s mindig öszszeszorult a szívem — a cipőmre mindig ráfért volna a bokszolás, de sohasem tudtam volna elfogadni ezt a szolgáltatást.

Egy másik erős tapasztalatom talán valami olyasmi, hogy milyen megszokottá tud válni mindaz, ami van. És akkor tűnik fel az értéke, ha adott esetben nincs, vagy nincs olyan mértékben. Ilyen például az ivóvíz, az áram, az Internet, az oktatás, a közlekedés, az idő, a csend... Mire mennyi időt, pénzt fordítok, s milyen az, ha valakinek akkor se jut, mert egyszerűen nincs, vagy nincs rá pénze! Nagyon szeretek vezetni, és milyen kényelmes itthon beülni a kocsiba és utazni... de mennyire megkötve volt ott eleinte a kezem, hogy képtelen voltam tájékozódni. Egészen más a közlekedés rendszere, morálja... nem beszélve arról, hogy idegen voltam, és ez lerítt rólam. Időbe telt, mire valamelyest kiigazodtam és biztonsággal nekiindultam az utcának. Sikerélménynek számított, hogy a szomszéd utcából, ahol a kápolna volt, gyalog hazataláltam! Sikerélmény volt, amikor először egyedül leintettem a buszt, elhittem, hogy így kell, és működött, hisz megállt. Sikerélmény volt, hogy nem kértek tőlem sem több pénzt a jegyre, s felismertem a helyet, ahol le kellett szállnom.

Egyház...

Szerzetesként, Iskolanővérként bárhol is szolgálunk a világban, legfőbb célunk, hogy az embereket közelebb segítsük Istenhez. Így van ez itt Limában is. Mindhárom helyszínen a pasztoráció, a lelkipásztori munka, a plébániai katekézis áll a nővérek szolgálatának középpontjában. A népesség arányában az egyházközségekhez tartozók száma hatalmas — rengeteg csoport, csoportvezető... és rengeteg kápolna, ugyanakkor rettenetesen kevés pap. Időbe telt, mire átláttam az egész rendszer felépítését, és nem állítom, hogy mindent jól értettem, de egyet biztos: bőven akad tennivaló! Ezekben a helyeken csak szerzetesek vannak jelen, hiszen a külterületeken élők nem tudják anyagilag eltartani a plébániákat. Peru katolikus ország, de a mindennapokban ez elég sajátságos gyakorlatot ölt. Persze a templomok többnyire megtelnek, ha van szentmise; a szentségek vételére mindig van készülő csoport — vasárnapi hittan működik, de hogy mennyire mélyül el, mennyire válik igazán gyakorlattá... ugyanolyan kérdés, mint idehaza. A peremvidékeken sok-sok szekta van jelen, de igazán nem láttam bele, mennyi embert tudnak megszólítani — egy-egy garázshoz hasonló teremben láttam zenés dicsőítést, de egy-két ember vett rajta részt.

Hatalmas élmény volt számomra Limai Szent Róza ünnepén jelen lenni a szent szülőhelyén. Óriási készület, rengeteg feldíszített szobor, körmenet — itt láttam igazán a perui nép hitét. A másik

szentjük, Porres Szent Márton háza volt még rám nagy hatással. Mind a mai napig szegénykonyha működik, betegek ellátása folyik ott, mint régen.

Oktatás...

Pedagógusként érdekelt még, hogy milyen Limában az oktatás. Mivel nekünk, nővéreknek egy nagyon frissen átvett óvodánk van csak — leginkább erről szereztem tapasztalatot. Szerettem volna bejutni állami iskolába is, de ez lehetetlennek tűnt. Majd talán legközelebb. Ez az óvoda tíz éves intézmény, Mária Montessori pedagógiáját követi. Igazi kis paradicsom a gyerekek számára a nyomor-nyegvedben. Van víz, mosdó, pici zöld övezet, játszótér. Három-, négy- és öt évesek vannak egy-egy csoportban; illetve a speciális igényű gyerekek külön. A fogyatékkal élők tanára épp szülési szabadságon volt, ami itt mindössze három hónap! Így én a helyettes hölgynek (aki nem is tanár) segítettem. Kihívás volt, és eleinte elég haszontalannak éreztem magam. Az eszközöket ismertem, a módszer nem volt idegen, mégsem értettem az egész helyét, szerepét itt. Olyan nagy volt a kontraszt a „kint” és a „bent” között. Rendben, kapnak egy jó alapot azok, akik megengedhetik, hogy ide járassák gyermeküket, és azután hova és hogyan mennek tovább? És a tanárok, hát... Lehet, maximalista vagyok, mindenesetre leginkább az fogalmazódott meg bennem, hogy itt igazából minden eszköz megvan, egyelőre nincs hiány (mert az alapító szerzetesek, akiktől mi most átvettük, előteremtették), de hogy azokat az eszközöket hogyan használják, abban még van mit és hova fejlődni! Például hogy hogyan kellene jól használni a hiper-szuper fénymásológépet, az elrontott oldalak után pedig nem újra másolni, hanem javítani. Órákat töltöttem azzal, hogy a papír kidobása helyett kijavítsam a hibákat. És mindez néhány rossz gombnyomás és figyelmetlenség eredménye volt. Ugyanakkor az étkezésnél zéró tolerancia volt a pocskolásban. Egy falat étel vagy víz sem került vissza moslékba a tányérokra! Ebből sokat tanulhatnánk idehaza...

Befejezés

Zárásként pedig talán azt fogalmaznám meg, hogy milyen formáló ereje lehet annak, ha a különböző kultúrájú emberek, az én esetemben a nővérek, együtt élnek! Nem kis kihívás, ugyanakkor ajándék is! Egy-egy szó, kifejezés, helyzetmegoldás mennyire más lehet, és pontosan abból adódóan, hogy másból jövünk. A perui emberek nagyon szeretnek beszélgetni, ünnepelni, enni és táncolni. A pontosság nem annyira erősségük. Az időbeosztásuk egészen más. Ami számomra itthon megszokott és alapvető, azt ott lehet, hogy egészen másképp kell megtalálnom. Annak érzékeny mér-

legelése nem kis feladat, hogy mi az, amit fel kell adnom, és mi az, ami annyira hozzám tartozik, hogy nem tudok lemondani róla. Például egy táncos, zenés nép között hogy tudom feloldani azt, hogy nem erősségem a tánc...? Egy olyan helyen, ahol nincs minden nap szentmise, vagy legalábbis nem úgy nőttek fel, hogy időt szánnak arra, és nem keveset, hogy eljussanak rá, hogy lehet azt feloldani, hogy számomra értelmetlen a nap nélküle? Egy állandóan zajos és időbeosztás nélküli közegben hogyan tudom megtalálni a számomra oly értékes csendet? Ugyanakkor példaértékű volt számomra az emberek szépre való igénye: az egyhangú szürke semmiben is elő-előbukkan egy-egy szép virág, színes pillangó. A hatalmas kopár hegyóriások között is ott van az élet. Hihetetlen lelemény, egyszerűség és emberi erőfeszítés eredményeképp lehetséges az élet.

Ilyen és ezekhez hasonló tapasztalatokkal gazdagodtam az egyhónapos kintlétem során. Ugy gondolom, szép kihívás vár rám, és nagy kaland a következő években. Nagyon szeretnék hasznos lenni odakint, és végig azt kerestem, vajon mire

hív Isten? Mi az, amiért ide kihívott? Mi az, amit tehetek? Talán a harmadik héten dobbant erre a szívem, amikor a nővér elvitt a házunk feletti hegyre. Igaz, körülményesen értünk fel, mert elég egyszer rossz felé fordulni, és egy másik hegyre ér fel az ember. És ehhez társul veszélyforrásnak a nem kevés kutya... de feljutottunk. És odafent áll egy összetákolt bódé, amit szép nevén „Biblioteca”-nak hívnak. Ez egy olyan hely, ahová délutánonként tanulni, leckét írni jöhetnek a nagyon szegény sorsú gyerekek. Persze víz, villany nincs — de mégis több, mint ami otthon van nekik. Szívesen foglalkoznék velük, itt éreztem először azt, hogy hasznos vagyok, itt éreztem azt, hogy a gyerekek öröme levesz a lábamról és ellenállhatatlanul vonz, hív. Nem mintha máshol nem örültek volna nekem, nem mintha valamennyi helyen nem lenne tennivaló, de ez valami egészen mély élményként hatott. Reményeim szerint visszatérek közéjük hamarosan, és talán régi álmom is valóra válhat, meglátogathatom egyszer Cuzcót.

NYÚL M. FIDELIS ISKOLANŐVÉR

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

JOHANNES HARTL

A titok vonzásában

Lépjünk ki vallási komfortzónánkból

Szokatlan a könyv felszólítása: „Lépjünk ki a komfortzónánkból!” Istennel és az egyházzal kapcsolatban is megvannak saját „komfortzónáink” — a hívőknek főleg a vasárnapi szentmise, a nem hívőknek az a (hamis) biztonságérzet, hogy senki se háborgatja őket földi életükben. Ez a könyv kalandra hívja mindkettőjüket. Elsősorban azokat szólítja meg, akiknek ismeretlen a világ legnagyobb titka: Isten. S hogy megértsék, az ő nyelvükön szól, kerülve a számukra idegen, sőt talán elidegenítő vallási szókincset — hátha így sikerül ráirányítani tekintetüket a világ végtelenbe nyíló távlataira és az abban fölsejlő Szent Titokra. De izgalmas fölfedezést kínál a hívőknek is, segíti őket, hogy újra és mélyebben gondolják végig hitüket. Bárki veszi kézbe ezt a könyvet, újszerű, izgalmas élmények sorozatának néz elébe.

Ára: 2.900 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:
1052 Budapest, Piarista köz 1.

Telefon: 36-1-486-4443 E-mail: vigilia@vigilia.hu Honlap: www.vigilia.hu

JÁLICS ERNŐ EGYHÁZMŰVÉSZETI ALKOTÁSAI

A hazai egyházművészet kiemelkedő tudású, ám napjainkban alig említett alakja, Jálics Ernő 1895. március 13-án a Somogy megyei Kadarkúton született. Alkotói tehetsége korán megmutatkozott. Az első világháborúban katonai szolgálatot teljesített, így csak a háború után kezdhetette meg felsőfokú művészeti tanulmányait. A Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán 1920-tól Radnai Béla és Sidló Ferenc tanítványa. 1927-től 1928-ig Sidló tanársegédje. 1925-től kiállító művész. 1925-ben a Nemes Marcell-díjat, 1927-ben az Ernst Lajos-szobrászati díjat kapta. 1927-től a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Egyesülete (KÉVE) tagja és kiállításainak résztvevője.¹ 1928-ban alkotásaival szerepelt a fiatal művészek Műcsarnokban tartott kiállításán, majd 1930-ban a Velencei Biennálén.²

Több korai műve bibliai témát dolgozott fel. A *Tékozló fiú* című, 1925-ben mintázott fiúakt szobrát szinte áthatja a szégyen és bűnbánat (Lk 15,11). Ez a műve többször is szerepelt kiállításon. 1926-ban készítette az *Élet vize* szobrát (Jel 22). 1928-ban mintázta az *Énekek éneke* című alkotását, amely egy menyasszony és völgegyen szerelmi énekeiből álló sorozat az Ószövetségben (Én 1–8). Ezen a két művén még érződött a művész archaikus korok iránti vonzalma.³

Az 1921-ben elhunyt Baracska Szűcs Jenő nyugalmazott alispán székesfehérvári református temetőben lévő sírjára 1929-ben *Térdelő Madonna* szobrát mintázott Jálics. A bronzból öntött alkotás fél térdre ereszkedett, balkezét mellkasához szorító, jobbkezét oldalra táró nőalakot ábrázol. Fején kendő, kétoldalt aláhulló redőkkel. Arcáról mélységes fájdalom és szomorúság sugárzik.

A művész munkásságára alapvető hatást gyakorolt, hogy 1928 és 1930 között állami ösztöndíjjal a római Collegium Hungaricum növendéke volt.⁴ Olaszországi tanulmányai jelentősen változtattak stílusán: az archaikus korok és a német neogótika iránti érdeklődését felváltotta közeledése a novocentóhoz. „Formái, a leegyszerűsítés ellenére, sőt éppen ezáltal tiszta plasztikai tartalommal teltek meg. Róma előtti formai ideálja, az újnemet gótika keresettsége, szegletes merevsége, kerek formákba lágy ritmusokba olvadt fel” — írta róla a Római Magyar Intézet igazgatója, a neves műértő, Gerevich Tibor.⁵ Róma utáni első komolyabb hazai jelentkezése 1931 nyarán a Nemzeti Szalon római ösztöndíjasok kiállításán volt, itt azonban nem egyházi témájú szobra szerepelt.⁶

1934-ben viszont már egyházi témájú alkotása aratott sikert: a korszak nagytekintélyű műkritikusa, Jajczay János elismerőleg írt *Madonna*-szoborról.⁷ Az 51 centiméter magas gipsz mellszobor, amely ma a Magyar Nemzeti Galériában található,⁸ szakrális áhítat nélkül ábrázolja Máriát. Kisé jobbra hajtott feje dinamikát ad az egyébként statikus kompozíciónak, amely a hit és a fájdalom megtestesítője.

Az 1930-as években Jálics Ernő fából faragott *Szent Ilona*-szobrát az Üllői úton 1930-ban épült Szent Kereszt plébániatemplom számára.⁹ 1929-ben magyar zarándokcsoport járt Jeruzsálemben. A Via Dolorosán a Szentföldről származó cédrusfából készült keresztet vittek végig, amelyben a Szent Kereszt szilánkjának ereklyetartója található. A Jálics faragta, gótikus hatású szobron Nagy Konstantin római császár édesanyja, Ilona látható, aki Jeruzsálemben megtalálta Jézus keresztfáját. A templomban lévő Szent Ilona-szobor azt a keresztet tartja a kezében, amelyet a zarándokcsoport 1929-ben a Via Dolorosán vitt.¹⁰ Bár a bizánci öltözeteket viselő nőalak a gótika hangulatát idézi, ugyanakkor mégis modern megformálású. Igazi művészi tudás és kiváló stílusérzék kellett úgy megjeleníteni egy szobron évszázadokkal korábbi korszakot, hogy az alkotás ne utólagos reprodukciónak tűnjék. Modern eszközökkel múltat idézni, nem könnyű művészi feladat. Jálics Ernőnek sikerült — nem is egy alkotásán.

Szülohelye, Kadarkút község Szentháromságról elnevezett római katolikus temploma számára a művész több alkotást készített.¹¹ 1934-ben életnagyságúnál kisebb méretű, egészalakos *Lisieux-i Kis Szent Teréz* szobrát ajándékozott. A fehér mázas bevonatú gipszalkotás fiatal apácát ábrázol, aki mindkét kezével feszületet és rózsákat ölel magához. (A rózsák Szent Teréz mondsára utalnak: „igen, én rózsákat fogok hullatni az emberekre”.¹²) A remek plasztikai kivitelezésű alkotás az egyik legihletettebb Szent Teréz-ábrázolás. Kár, hogy ez a szép szobor szinte teljesen ismeretlen a hazai művészettörténetben. E művén kívül még két kisméretű, *Szent Antal*t ábrázoló festett gipszalkotása került a templomba, ahol a körmeneti kereszt festett *korpusza* is az ő munkája.¹³ Utóbbi három alkotása nem haladja meg a jó minőségű templomi szobrok átlagos színvonalát, a Lisieux-i Kis Szent Teréz szobor viszont kivételesen szép művészi alkotás.

1936 körül készült életműve egyik kimagasló fontosságú alkotása, az életnagyságú *Korpusz*. A szuggesztív erejű, drámai plasztika ma Esztergomban, a Prímási palotában található. Az első

emeleten lévő gipsz alkotás a művész ajándéka-ként került ide. Szerencsére teljesen ép állapotú, igaz időközben szürkés színű festékbevonatot kapott. 1984-ben kiállításon is szerepelt.¹⁴

1939-ben bronz fejszobrot készített *Baksay Sándor* református lelkészről, aki 1904-től haláláig a Dunamelléki református egyházkerület püspöke volt, emellett költőként és műfordítóként a Magyar Tudományos Akadémia tagja. A Somogyi Csurgón a Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium kertjében álló emlékművet Áprily Lajos avatta fel.¹⁵ A fülkében lévő fejszobor alatti felirat: BAKSAY SÁNDOR / 1832–1915 / ALMA MATERÜNK LEGNAGYOBB / DIÁKJÁNAK. A talapzat alsó részére klasszicizáló hangvételű bronz domborművet készített Jálícs. A reliefen idős asszony és kisfiú ad ajándékot két diáknak. A jelenet fölött Baksay *Nagy mama karácsonya* című elbeszéléséből származó idézet olvasható a domborműbe öntve: A SZEGÉNYNEK IS LEGYEN / KARÁCSONYA.

Az 1938-ban tartott Szent István-év emlékére *Szent István megkoronázását* ábrázoló domborművet mintázott a Szent István-bazilika külső falára. Az 1940 augusztusában felavatott 320x210 centiméteres relief középpontjában Szent István térdelő alakja látható, akinek fejére Asztrik apát helyezi a Szent Koronát. Balra két fegyveres vitéz áll, jobbra egy pap kettős keresztet tart, mellette két apáca. A dombormű alatti felirat: A SZENT ISTVÁN ÉV EMLÉKÉRE 1938. Jálícs alkotása a római iskola letisztult formavilágát idézi, akárcsak párdarabja, a főhomlokzat túoldalán Madarassy Walter domborműve az 1938-as budapesti XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus.¹⁶

Dr. Schwartz Elemér ciszterci szerzetes 1936-ban megalapította a Magyar Betlehemes Mozgalmat művészi betlehemek készítésére és felállítására.¹⁷ Az 1941-ben meghirdetett Betlehem-pályázatra három művész (Csúcs Ferenc, Jálícs Ernő, Varga Ferenc) kapott meghívást. Végül Varga nyert, az ő alkotását állították fel a Ferenciek terén lévő templom előtt.¹⁸ A Nemzeti Szalonban 1941. február-márciusban rendezett egyházművészeti tárlaton kiállították Jálícs gipszből készült *Betlehemét*. „Jálícs Ernő Betlehemén legújabb szobrászatunk legszebb angyalai muzsikálnak” — írta a műről a korabeli kritika.¹⁹ A kiállítás katalógusa szerint ekkor már a Magyar Betlehemes Mozgalom tulajdona volt.²⁰ Az egyesület tehát megvásárolta az alkotást, amelynek további sorsáról nincs adat.

Az 1930-as években készített *Éva* kisplasztikáján a nőalak jobb kezében alma — mintha diadalmasan mutatná fel — balját pedig a tudás fája fölött tartja (Ter 2,16–17; 3,1–7). Éva alakja öntudatot és eltökéltséget sugároz. Nem azt ábrázolja, mit tett Éva, hanem inkább azt, miért tette, amit cselekedett. A mű ólomból öntött példánya 1942-

ben sikerrel szerepelt a Múcsarnok kiállításán.²¹ 50 centiméteres gipsz és bronz példánya 1954-ben szerepelt az Ernst Múzeumban tartott magyar kisplasztikai és grafikai kiállításon.²² Ma a Magyar Nemzeti Galériában található,²³ de magántulajdonban is őriznek példányt belőle.

A Herendi Porcelángyár 1941-től forgalmazza az Éva-szobor színesre festett porcelán változatát.²⁴ Az 1936 körül alkotott Korpusznak is létezik kisméretű (40x37 centiméteres) porcelán változata, amelyet Jálícs Ernő a Herendi Porcelángyár számára mintázott, 1942-ben.²⁵ A mű *Corpus* címmel szereplő példánya szerepelt az Iparművészeti Társulat 1943-ban tartott kerámiai kiállításán, ahol megvásárolta a Vallás- és Közoktatási Minisztérium.²⁶ A művész további herendi porcelán alkotásai: 1942-ben készítette *Mária a gyermekkel* című alkotását, amely az 1929-ben készített Baracska Szűcs-síremlék Mária-szobrához hasonlít. A porcelán változaton viszont a fél térdre ereszkedett Mária ölében a kis Jézust tartja. Bal keze védelmezőn, kisfia feje fölött. Ugyanezt a kompozíciót alul szenteltvíztartóval is gyártottak Herenden.²⁷ A ferencesekhez kötődik az 1942-ben mintázott *Szent Ferenc* herendi porcelán domborműve.²⁸ Az álló téglalap alakú, felül íves záródású 355x240 milliméteres méretű fehér mázas alkotás a madaraknak állva prédikáló Ferencet ábrázolja. Jobb kezét az ég felé emeli, balján kismadár ül. Lába mellett, a virágos réten nyolc madár figyelni szavait, de az égen is láthatók szálló madarak. Balra a háttérben Toscana ikonikus növénye, két ciprusfa magaslik. Az ihletett szépségű alkotás a 15. századi reneszánsz mesterek világát idézi.

A művész meghívásos formában részt vett 1938-ban a veszprémi *Szent István — Boldog Gizella*, 1941-ben a pécsi *apostol-szobrok*, illetve a budapesti Szervita téri *Madonna* szoborpályázaton,²⁹ de egyik esetben sem az ő pályaműve nyert.

A Székesfehérváros 1941-ben e tárgykörben kiírt pályázatán *Keresztút* domborműve dicséretet kapott és kivitelezésre javasolták. Az alkotás szerepelt az 1941-ben tartott Magyar Egyházművészeti Kiállításon.³⁰ A Nemzeti Szalonban 1941-ben tartott *Falusi templom* versenyben dombormű-pályázatot nyert.³¹ Az 1942-ben tartott kolozsvári Nemzeti Képzőművészeti Kiállításon *Kapisztrán Szent János* feje szerepelt.³² Ennek a művének további sorsa nem ismert. 1944-ben *Feszülettel* vett részt az *Egyházművészet a lakásban* kiállításon.³³

1944-ben pályázatot írtak ki Szent Margit budapesti köztéri szobrára,³⁴ amelynek helyéül az angyalföldi Ferdinánd (ma Lehel) téri templom előtti parkot jelölték ki. A pályázaton Jálícs szuggesztív, erőteljes plasztikája aratta a legnagyobb elismerést. „Jálícs Ernő jutott legközelebb ahhoz az elképzeléshez, amely Szent Margitról mind-

annyiunkban él és amelynek testetöltését óhajtottuk volna” — méltatta alkotását a korabeli műkritika.³⁵ Végül azonban nem ez a mű, hanem Antal Károly alkotása nyert. Jálícs kompozíciójának mellőzését plasztikai hibákkal magyarázták, bár a szoborról közölt fényképen nincs nyoma ezeknek. Antal Károly művének kivitelezésére egyébként a háború miatt már nem került sor.

A második világháborút követő társadalmi változások Jálícs Ernő életét alaposan megváltoztatták. A korábbi római ösztöndíj 1945 után nem számított jó ajánlólevélnek. Komoly állami megbízásban kevés része volt, de szerencséjére egyházi megrendeléseket ekkor is kapott. Hivatalos szakmai elismerésben azonban nem részesült, munkásságáról nem jelent meg sem nagyobb tanulmány, sem önálló monográfia.

Budapesten, a II. kerületben 1949-ben Say-Halász Antal tervei alapján épült a Kapisztrán Szent Jánosról elnevezett Tövis utcai ferences templom. A modern templom belső díszítése egységesen a római iskola stílusirányzatában készült. A fehérre festett falakon elhelyezett, fából faragott hat szobor közül Jálícs 1952-ben a szentéletű svájci, *Flüei Szent Miklós*, a kantonok közti béke őrzője, Svájc védőszentje szobrát mintázta meg fából.³⁶ A markánsan egyéni hangvételű alkotáson nagyszakállú, mezítlábás, idős férfialakot ábrázol, kezében olvasóval. A főoltáron hűsvétkör áll, a fából faragott, kisméretű *Feltámadt Krisztus*-szobor is Jálícs alkotása 1958-ból. „Kitárt karjával, markáns férfi-arca erőteljes, lendületes nyugalmával valóban a Föltámadottat állítja elénk” — szölte a műről a korabeli tudósítás.³⁷ P. Jenei Jenő templomigazgató megrendelésére a leckeoldalra fából kifaragott *Feszületet* készítette,³⁸ amely a templombelső egyik meghatározó dísz. (A keresztre feszített Krisztust az 1936 körüli *Korpusz* alapján mintázta.) A bejárat melletti falon *Szent Rita* és *Szűz Mária* mészkőből faragott domborműves mellképei, a szentély közelében *Szűz Mária* (*Sírató* címen is ismert) kisméretű mázas kerámiaja látható. (A szentendrei Ferences Gimnázium kápolnájába *Szűz Mária a kis Jézussal* gipsz alkotása került.)

A pesterzsébeti Magyarok Nagyasszonya-plébániatemplom számára fából faragott *Szűz Mária*-szobrot készített a művész.³⁹ Mária életnagyságúnál valamivel kisebb méretű, álló alakját földig érő köpeny takarja. Feje fedetlen, kezét maga előtt tartva imára kulcsolja. Bár feje fölött nincsen glória, az alkotásból mégis szinte misztikus szakralitás és áhítat sugárizik. Az imára kulcsolt két kéz enyhén balra mozdulása és a köpeny finom hullámvonala elegáns dinamikát

kölcsönöz az egyébként statikusnak tűnő kompozíciónak.

A Rimanóczy Gyula tervei alapján 1944-re lényegében felépült, de csak 1946-ban felszentelt zuglói Bosnyák téri Páduai Szent Antal-templom teljes belső díszítése még évtizedekbe telt. A Mária-kápolna oltára számára Jálícs 1960-ban *Mária mennybevétele*-szobrot készített.⁴⁰ Szűz Mária álló alakja lába alatt földgömb és holdsarló látható. Jobb kezével olyan oldalirányú mozdulatot ábrázol, amely szinte valóban a mennyek felé röpti az egyébként statikus beállítású szoboralakot. Az érezhetően mély vallásosság párosult az alkotáson a művészi bravúrral. Joggal írta az alkotásról Erdőssy Béla, hogy ez „a legmisztikusabb Mennybevett Szűz”.⁴¹ Különösen szerencsés, hogy a szobor fölötti megvilágítás révén mintha glória lenne látható Mária feje fölött.

A budapesti Szent István-bazilikában *Szent Rita* egészalakos álló fehérmárvány szobra található a kórus alatt.⁴² Az 1447-ben Casciában elhunyt, szentéletű Rita Krisztus szenvedéséről elmélkedett szerzetesnői éveit. A reménytelen ügyek, a lehetetlen kívánságok szentje. Megszokott attribútumai közül a szerzetesi ruhát viseli, kezében töviskoszorút tart. (Utóbbi arra utal, hogy a homlokán megkapta Jézus töviskoronájának stigmáját).⁴³ A kompozíción erősen érezhető a római iskola hatása.

Az 1903-ban épült kispesti Rudolf (ma Magyarok Nagyasszonya) nevét viselő plébániatemplom számára a kórus alá 1961-ben ugyancsak *Szent Rita* alakját mintázta meg a művész.⁴⁴ Ez esetben azonban két kisgyerekként ábrázolta a casciai szentet. (Ritát férjhez adták egy durva férfihez, akitől két kislány született. Férjét megölték, két gyermeke is korán meghalt.) Az aranszínűre festett gipsz-alkotást egyszerűen jellemzi a finom elegancia és a hitet sugárzó határozott erő. A kispesti templomban a bejáratától balra, az orgonakarzat alatt áll, a lourdes-i barlang közelében.

A józsefvárosi Horváth Mihály téri barokk plébániatemplom főbejáratától balra lévő első oldalkápolnában Jálícs Ernő *Lourdes-i Szűz Mária*-szobra áll, amely Erdőssy Béla szerint „a legéritebb tisztaságú ilyen alkotás”.⁴⁵ Jálícs alkotása Szűz Máriának a lourdes-i legenda szerint 1858-ban történt megjelenését ábrázolja: az életnagyságú álló szoboralakot fején kendővel, imára kulcsolt kezében rózsafüzérrel, mezítlábán rózsával jelenítette meg a művész. A mű nincs dátumozva, ide kerülésének ideje sem ismert. A talapzat felirata: ÉN VAGYOK / A SZEPLŐTELEN / FOGANTATÁS.

A művész 1961–62-ben személyes gondoskodni akart gipsz szobrainak elhelyezéséről: több alkotását felajánlotta az Esztergomi Egyházmegyei Főhatóságnak. Farkas Attila múzeumi referens 1962 feb-

ruárjában Jálcis Ernőnek írt leveléből az derül ki, hogy a *Mater Dolorosa* és a *Remete Szent Pál* szobrot elhelyezték a Primási palotában.⁴⁶ Napjainkban azonban csak a *Korpusz* található itt. Az öt-negyed-es életnagyságú *Jézus Szíve* szobor Nagybörzsönybe került, ahol ma a plébánia melletti kis épületben őrzik.⁴⁷ Krisztus kezét széttárva tartja, melle középen a szívét ábrázolta a művész. A szakirodalom említi Jálcisnak a budai Margit körüti ferences templom számára 1964-ben készített *Imádkozó angyal* szobrát és a rendházba került munkáit.⁴⁸ Ilyen alkotások azonban már nem találhatóak sem a templomban, sem a rendházban, sem annak raktárában.

Feltehetőleg az 1960-as évek elején, samottból készülhetett a *Krisztus-fej*. A modern felfogásban mintázott fehér fejszobron hátul a JE monogram utal Jálcis szerzőségére. A 28 centiméter magas alkotást a művész kollégájának, Metky Ödönnek ajándékozhatta, mert a mű Metky kisplasztikai hagyatékának részeként került Pannonhalmára, a Főapátsági Múzeum Képzőművészeti Gyűjteményébe.⁴⁹

Az 1950–60-as évek körül készült néhány remek kisplasztikája, így a kőből faragott *Mózes*-szobor kemény erejű kőkompozíciója.⁵⁰ *Szent Jeromos* markáns megfogalmazású szobrának és a *Liliomos szűz* ihletett szépségű alakjának sorsa ismeretlen, de fényképük fennmaradt.⁵¹

A budavári Nagyboldogasszony- (Mátyás-) templom az 1944–45-ös ostrom során rendkívül súlyos károkat szenvedett. A helyreállítás több ütemben, évtizedekig tartott. A déli bejáratul szolgáló Mária- kapu fölél Jálcis mészkőből *Madonna a gyermek Jézussal* című szobrot készített, míg a templom belső bejárata fölél *Szent Erzsébetet* örökítette meg, kezében rózsákkal. Mindkét alkotás gótikus hangvétellel, de modern felfogásban készült. Jól érezhető, hogy a művész nem akart utólag műemléket készíteni. A két alkotást Jálcis halála előtt két héttel vették át, és 1965-ben kerültek a helyükre.⁵² A Mátyás-templomban 1964-ben nyílt egyházművészeti kiállításon évekig szerepelt három gipszszobor: *Krisztus*, *Madonna a gyermek Jézussal*, *Szent Margit*.⁵³

1971-ben a Bács-Kiskun megyei Jánoshalma katolikus templomában Prokopp Péter festményei mellett állították ki néhány szobrát, köztük *Madonnát*, illetve *Remete Szent Pált*.⁵⁴ Utolsó tervezett munkája a *Szentháromság* méltó szobrászati megjelenítése lett volna, ez azonban már nem készült el.⁵⁵

Gyömrő 18. században épült Nepomuki Szent János-temploma számára Jálcis Ernő eredeti gipszmintája után 1992-ben Pál András kőbe faragta *Szent Margit* és *Szent Erzsébet* közel életnagyságú szobrát.⁵⁶ Mindkét mű a Mátyás-templomhoz kötődik: Szent Erzsébet a belső kapu fölötti szobor gipszmintája alapján készült, Szent Margit gipszváltzata pedig a templom kiállításán szerepelt évekig.

A gyömrői templomba került a művész két, fehér márványból készített stáció-domborműve: *Krisztus elesik a kereszttel* és *Krisztus keresztre feszítése*.⁵⁷ Az egyedi, markáns hangvétellő reliefek a római iskola letisztult stílusvilágát idézik. (A négy alkotás Pató Gyula ajándékaént került a templomba.) Gyömrőn magántulajdonban szuggesztív erejű *Krisztus-fej* is található, amelyet Jálcis hagyatékából vásárolt eredeti gipsz alapján Pál András faragott márványba az 1990-es évek elején.

A zárkóztottan élő Jálcis Ernő önmagával szemben rendkívül igényes volt: műveit gyakran öszszetörte, ha nem volt elégedett minőségükkel. A hazai egyházművészet kiemelkedő alakja 1964. augusztus 11-én halt meg Budapesten. Több forrás szerint öngyilkos lett, ám a kadarkúti templomi anyakönyv szerint halálát szívkoszorú-érelmeszesedés okozta. Hamvait a szülőhelye temetőjében lévő családi sírboltban helyezték örök nyugalomra. Kadarkúton általános iskola, alapfokú művészeti iskola és kollégium viseli nevét.

PROHÁSZKA LÁSZLÓ

¹Fitz Péter: *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon*, 2. kötet. Enciklopédia, Budapest, 2000, 206.

²Mihályfi Ernő: *Művészek, barátaim*. Corvina, Budapest, 1977, 28.

³Kontha Sándor (szerk.): *Magyar művészet 1919–1945*. Akadémiai, Budapest, 1985, 431.

⁴N. Pénez Éva: *Jálcis Ernő*. Művészet, 1964/12. 38.; P. Szűcs Julianna: *A római iskola*. Corvina, Budapest, 1987, 123.

⁵Gerevich Tibor: *Római magyar művészek*. Magyar Művészet, 1931/4. 205.

⁶*A Római Magyar Intézet (R. Accademia d'Ungheria di Roma) ösztöndíjas művészeinek első kiállítása*. Nemzeti Szalon, Budapest, 1931.

⁷Jajczay János: *Téli és tavaszi tárlatok*. Katolikus Szemle, 1934/6. 385.

⁸MNG ltsz.: 6748.

⁹*Nyitott szívetel*. Új Ember, 1980. június 22.

¹⁰Beke Margit (szerk.): *A katolikus Budapest*. Szent István Társulat, Budapest, 2013. II. kötet, 655.

¹¹M. A.: *Kadarkúti rekvium*. Katolikus Szó, 1964. augusztus 30.

¹²Joseph Weisbender (szerk.): *A szentek élete*. Szent István Társulat, Budapest, 1984, 565.

¹³Gönczi Mihály közlése a szerzőnek 2019-ben.

¹⁴P. Szűcs Julianna (szerk.): *Római iskola II. Keresztény Múzeum, Esztergom*, 1984. 31. sz.

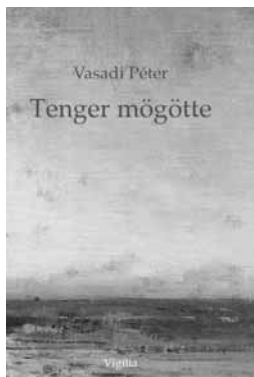
¹⁵*Felavatták a Berzsenyi-, Baksay-, Tisza István- és Kozma Andor- emlékműveket*. Pesti Napló, 1939. június 6.

¹⁶*A Szent István év és az eucharisztikus kongresszus megörökítése* Pesti Hírlap, 1940. augusztus 20.

¹⁷Jajczay János – Schwartz Elemér: *Karácsony a művészetben*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942, 147.

- ¹⁸Pályázatok. Magyar Iparművészet 1940/12. 143.; *A Magyar Betlehemes Mozgalom*. Szépművészet, 1941/1. 21.
- ¹⁹Egyházművészeti kiállítás. Magyar Iparművészet, 1941/3. 30.
- ²⁰Magyar Egyházművészeti Kiállítás katalógusa. Nemzeti Szalon, Budapest, 1941, 16.
- ²¹Mariay Ödön: *A „Magyar Művészetért” mozgalom III. kiállítása a Múcsarnokban*. Szépművészet, 1942/7. 179.
- ²²Magyar kisplasztikai és grafikai kiállítás. Ernst Múzeum, Budapest, 1954, 15.
- ²³MNG Itsz.: 56.336-N és 56.337-N.
- ²⁴Molnár László: *Herendi litofán ablak*. Művészettörténeti Értesítő, 1979/4. 251. Formaszám: 15710.
- ²⁵Molnár László: i. m. 250. Formaszám: 5616-0-00.
- ²⁶Vásárlások. Szépművészet, 1943/2. 34.
- ²⁷Molnár László: i. m. 251. Formaszám: 15710, 5643 és 5644.
- ²⁸Formaszám: 15829.
- ²⁹Szatmári Gizella: *Ispánki József Szent István király és Boldog Gizella szobra*. Veszprémi Szemle, 2009/2. 43.; *Uő: Madarassy Walter. Képzőművészeti*, Budapest, 1990, 42.; Szépművészet 1941/3. 71.
- ³⁰Szépművészet 1941/3. 58–59. és 69.
- ³¹László Gyula: *A kolozsvári művészeti hetek kiállításai*. Szépművészet, 1942/6. 139.
- ³²Tajczay János: *Képzőművészeti szemle*. Katolikus Szemle, 1942/6. 182.
- ³³„Egyházművészet a lakásban” kiállítás tárgymutatója. Belvárosi Művészeti Szalon, Budapest, 1944. 34. sz.
- ³⁴Szent Margit egyházművészeti kiállítást rendeznek. Szépművészet, 1944/2. 67.
- ³⁵Kopp Jenő: *Budapest Székesfőváros Szent Margit szoborpályázata*. Szépművészet, 1944/8. 262–263.
- ³⁶Fltii Szent Miklós-szobor a rózsadombi templomban. Új Ember, 1952. november 9.
- ³⁷A rózsadombi templom új alleluja-szobra. Új Ember, 1958. február 20.
- ³⁸Frajka Félix (szerk.): *A Kapisztrán Szent János templom 60 éve*. Kapisztrán Szent János Templomigazgatóság, Budapest, [2009], 34.
- ³⁹Beke Margit (szerk.): i. m. II. kötet, 1053.
- ⁴⁰Haits Géza: *A Bosnyák téri templom freskóiról és szobráiról*. Vigilia, 1962/3. 181.
- ⁴¹Erdőssy Béla: *Korunk magyar egyházművészete*. Katolikus Emléktár, Budapest, 1983, 24.
- ⁴²Farkas Attila: *Szent István-bazilika*. TKM 626. füzet. TKM Egyesület, Budapest, 1999, 13.
- ⁴³Dávidné Bajor Ágota: *Szentelek jelképtára*. Új Ember, Budapest, 2004, 96.
- ⁴⁴*Az Esztergom–budapesti Főegyházmegye névtára és évkönyve 2007*. Esztergom–budapesti Főegyházmegye, Budapest, 2007, 433.
- ⁴⁵Erdőssy Béla: i. m. 24.
- ⁴⁶Kontsek Ildikó közlése a szerzőnek, Farkas Attila és a művész levelezése alapján.
- ⁴⁷Pereszlényi Lajos közlése a szerzőnek 2019-ben.
- ⁴⁸Turányi László (szerk.): *Magyar Katolikus Almanach II. kötet. A magyar katolikus egyház élete 1945–1985*. Szent István Társulat, Budapest, 1988, 473.; Wehner Tibor: *Modern magyar szobrászat 1945–2010*. Corvina, Budapest, 2010, 134.
- ⁴⁹PFM.KM Itsz.: 2985 Sk.
- ⁵⁰Erdey Márta: *Jálics Ernőről*. Művészet, 1963/12. 35.
- ⁵¹MTA BTK MI fotók Itsz.: N28962-N28966.
- ⁵²W. E.: *Eltemették Jálics Ernő szobrászművészt*. Somogyi Néplap, 1964. augusztus 16.
- ⁵³Farbaky Péter – Farbakyné Deklava Lilla – Mátéffy Balázs – Róka Enikő: *Mátyás-templom. A budavári Nagybaldogasszony-templom évszázadai (1246–2013)*. BTM, Budapest, 2015, 648.
- ⁵⁴Egyházművészeti kiállítás falun. Új Ember, 1971. június 20.
- ⁵⁵Sinkó Ferenc: *Jálics Ernő halálára*. Új Ember, 1964. augusztus 29.
- ⁵⁶B. I.: *A kistemplom barátai*. Új Ember, 1992. május 31.
- ⁵⁷Pál Mihály: *A gyömrői Nepomuki Szent János templom*. Gyömrő, 2007.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

VASADI PÉTER Tenger mögötte

Vasadi Péter legutolsó, *Csönd születik* című kötete 2016 tavaszán jelent meg a Napkút Kiadó gondozásában. Az ezután született verseit egy fekete színű, „Új versek, 2016. IV.–” felirattal ellátott dossziéba gyűjtötte. Könyvünk ennek a dossziének az anyagát, vagyis a költő életének utolsó bő másfél évében írt költeményeit tartalmazza.
Ára: 1.900 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető:

1052 Budapest, Piarista köz 1. Honlap: www.vigilia.hu
Telefon: 36-1-486-4443 E-mail: vigilia@vigilia.hu

A KERESZTÉNYSÉG ÉS AZ ISZLÁM METSZETEI

Klaus von Stosch: *Az iszlám mint kihívás. Keresztény megközelítések*

Magyarul is gyorsan megjelent könyvében Klaus von Stosch, a Paderborni Egyetem szisztematikus teológusa és az egyetemen működő kultúratudományi kutatóközpont vezetője az iszlámot tárgyalja, a kötet címe szerint mindenekelőtt teológiai „kihívásként”, „keresztény nézőpontból”. A szerző bevezetés nélkül, úgyszólván a kellős közepén vág bele a témájába (miután az előszóban magyarországi tapasztalatairól is beszámolt). Ez a közép pedig a felütés szerint az iszlám recitálendő lényege és minden értelmezés máig érvényes alapja, a Korán, mivel a „Korántól és a Koránról alkotott muszlim felfogástól függ, hogy mennyiben tudnak közelebb kerülni a keresztények az iszlámhoz” (15). A kötet további elemzései legnagyobb terjedelemben a muszlim isten- és emberkép, az erőszakprobléma és végül a két vallás elvi viszonyában döntő Jézus-kép körül forognak. Az összehasonlító teológia szellemében a szerzőt konkrét teológiai kérdések foglalkoztatják, amelyek más vallások részelemeivel összevethetők.

Az összehasonlítás eredményeit tekintve a legfontosabb gondolatok a Korán kapcsán abból indulnak ki, hogy az elsődlegesen szóban hagyományozott szent szövegek nem rögzítenek egyetlen konkrét olvasatot, hanem inkább különféle recitálási és értelmezési módok közös alapjául szolgálnak, ám ez a sokféleség a lényegi tartalmat nem érinti. A parancsok elkerülhetetlen történeti kontextualizálásának hangsúlyozása után ezen a nyomon jut el a szerző — mai muszlim gondolkodókat követve — addig, hogy a Koránt, az isteni „ékkészítés művészetének” kézzelfogható művét, érdemes esztétikai élményként is komolyan venni: „az iszlámban a kinyilatkoztatás elsődlegesen esztétikai formában van adva” (41). Ez a megközelítés, a kinyilatkoztatás „nyelvi ereje”-nek a kereszténységben ismeretlen komolyan vétele lenne hivatott elkerülni a vallás leegyszerűsítését morálra vagy éppen észszerűsége. A fejezet összegzésében végül meglepve olvassuk, hogy ez az értelmezés „egyáltalán nem találkozik a muszlim világ többségének támogatásával. A muszlimok körében a mai napig azok a modellek a meghatározóak, amelyek konkrét utasításként, Isten akaratának szó szerinti kinyilvánításaként fogják fel a kinyilatkoztatást, s a Koránnal kapcsolatban teljesen eluta-

sítják a modern értelmezési eljárások (a hermeneutika) minden formáját” (47). Meglepettségünket némileg enyhítheti, hogy a szerző az esztétikai kérdések kapcsán elsősorban nyugati muszlim szerzők gondolat kísérleteihez igyekszik kapcsolódni. Az összehasonlításból a Koránban rejlő „többértelműség” (49), az értelmezési lehetőségek gazdagsága domborodik ki megszívlelendő lehetőségeként.

Mohamed alakja kapcsán hangsúlyos elem a korabeli kontextus, azaz a politeista arab világtól való elszakadási törekvés. Így lesz a vallásalapító egyúttal politikus és hadvezér is, ami egyrészt a vallási és a jogi kérdések összekapcsolódását, másrészt az értelmezések mai problémáit is eredményezi. Ami az alapító viselkedését illeti, a szerző sajnálatosnak tartja, hogy „a muszlim ezegéták jelentős része túlhajtott apologetikus törekvésből a mai napig úgy véli, hogy Mohamed téves lépései nem tekinthetők bűnnek” (74). Mohamed ugyan a szerző szerint kifejezetten nem tekinthető prófétának, ám — ennek némileg ellentmondva — „Krisztus után is felhívhatják a figyelmet Krisztusra próféták, és előkészíthetik Krisztus elfogadását” (83). Hogy ez miként lehetséges egy olyan írás esetében, amely Jézus Krisztus meghatározó keresztény felfogását nem osztja, hanem a „kezdettől fogva relativizálja” (182), arra a kötet adós marad a válasszal. Az összehasonlítás eredményeként Mohamed többé-kevésbé Mária-hoz válik hasonlóvá; Mária szűzi voltának például Mohamed írástudatlansága feleltethető meg: az iszlám „ily módon világította meg, hogy a Korán költői és nyelvi szépsége csakis Isten erejéből eredhet” (77).

Ami az istenképet illeti, az eszmei törekvéseken túl meghatározónak bizonyulnak a politikai szempontok, mivel a monoteizmus egyúttal a korabeli társadalom kritikáját is tartalmazza. Isten egységén túl a szerző az isteni igralmat hangsúlyozza ki: ezt a tulajdonságát egyes újabb muszlim teológusok mindinkább a középpontba helyezik. Bár a hagyomány jelentős része számára fontosabbnak tűnik „Isten kiszámíthatatlan tetszése”, újabb törekvések „kiiktatják a büntetés mozzanatát az ítélet eszméjéből, amelyet inkább az ember átalakulásának folyamatára vonatkoztatnak” (96). Isten megtapasztalásának az isteni transzcendencia miatt megvannak a nehézségei, de a felszabadító Istenre való ráhangyatkozást egyre következetesebben dolgozza ki a dél-amerikai ihletésű felszabadítási teológia és a szúfi „személyességmisztika” (98–103). Noha a Szentháromság keresztény tanát az iszlám

mindenestül elveti, a szerző kimutatja Allah olyan vonásait, amelyek a Szentlélek tulajdonosságainak feleltethetők meg, a legfontosabbnak pedig azt a körülményt tartja, hogy a Korán a korabeli, még nem letisztult szentháromságtannal vitázik, miközben az Istenhez való közvetítő közlekedésnek végső soron ugyanazokat az útjait keresi, így „semmi akadály nem lenne annak, hogy a muszlimok érdeklődést tanúsítsanak” e tan iránt — aminek bár vannak egyértelmű jelei a szerző tapasztalati világában, Jézus istenfiúságának elutasítása alapvetően megnehezíti a szentháromságtan muszlim befogadását (115).

Az ember kapcsán a szerző az ember bibliai képét és az újkori szabadságfilozófiát egyszerre vetíti rá a Koránra. Az előbbihez képest az ember minden kettőssége ellenére kevesebb bűnösséget talál: már Ádám is megkapja Allahtól a teljesen új kezdet lehetőségét. Az Isten Lelkétől áthatott „helytartói” ember vallásossága nem merül ki a pusztá engedelmségben, hanem a belső önnevelés (dzsihád) útján igazodik az útmutató parancsokhoz. Ez vezet el az akaratszabadság és az isteni mindenhatóság feszültségviszonyához, amelyet a többségi iszlám az utóbbi javára old meg. Stosch itt részben egykori kalifák hatalmi érdekeinek és feltörekvő városi rétegek szabadságvágyának az összecsapását látja a háttérben, és keresztény szellemi küzdelmek párhuzamait (Erasmus és Luther) említi (141–142), részben a kisebbségi álláspontnak szentel nagyobb figyelmet. Mivel azonban „szabadságon” az utóbbi felfogás elsősorban az istenileg véghezvittek belső elfogadását érti, újabb szabadságeszmék befogadását látja szükségesnek, ha a „muszlim teológia pozitív visszhangra akar találni az újkorban” (139).

A monoteizmusoknak újabban gyakran felrőtt erőszak kapcsán szociológiai megfontolások jönnek elő. Már a bibliai egyistenhit is a peremvidékekhez tartozó prófétaságban és „gyengék és kétségbeesettek” (152) reményeiben vert gyökeret; JHVH a kulturális és szociális kiszorultságból szabadító, a vesztesekkel szolidáris Isten; a bálványoktól elhatárolódó szétválasztások pedig „alulról fogalmazódnak meg” (154). Ezt az (egyszerűségében meglehetősen kérdésesnek tűnő) összefüggést Stosch szerint az a tény is tovább erősíti, hogy JHVH kizárólagossága a fogás válsághelyezettében vált uralkodóvá: nem hatalmi pozíció tesz befogadóvá az egyistenhitre. Ugyanez a helyzet az iszlám esetében is, miközben az erőszak mintha legalábbis érthetőnek is tűnne: „A jól működő jogállamok híján a peremre szorulóknak sokszor csak erőszak útján tud-

ják kiharcolni a jogaikat” (156). Az iszlám keletkezési kora erkölcsileg is elfogadhatóvá tette a tágabban értett igazságosság akár erőszakos védelmét is. Az erőszak szövegszerű alapjait Stosch ugyancsak speciális helyzetekhez köti: a tét a zarándokok testi épségének megóvása a „pogány” arabokkal szemben. A küzdelem célja a zarándokhelyek feletti felügyelet megszerzése volt, mindenekelőtt önvédelemből. Ahogy azonban a Bibliában is nagyívű pacifikálódási mozgásokat találunk, a Korán belső mozgási iránya is a „békülés”. Az ilyen okfejtések viszont mégiscsak különböző jelenségeket kevernek össze: „Lehet, hogy a hegyi beszéd nézőpontjából valóban megkérdőjelezhető Mohamed eljárása. Ennek ellenére összhangban van azzal, ahogyan a keresztény politikusok túlnyomó többsége a mai napig rendez az ügyeit” (163). Végül sokakkal együtt Stosch is „modern” jelenségnek tekinti a fundamentálist must, amely a hagyomány keretei közt maradó véleménykülönbségek helyett a Korán egyértelműségét akarja.

A befejező fejtegetések az iszlám keresztény teológiai értelméről, az iszlámból levonható keresztény tanulságokról szólnak. Itt olvassuk: „a Korán nem gondolkodik el [Jézus] sajátos természetéről. A háttérben alighanem az húzódik, hogy pontosan tudja, milyen könnyen kirobbanhatnak viták efféle kérdések kapcsán.” Mi tagadás, a kereszténység története hosszú szakaszokon csakugyan olvasható így is. A szerző a Jézusra vonatkozó pozitív koráni állításokat mutatja be: egyedül ő minősül Isten igéjének, és jelentős személynek is bizonyul. Ha pedig „keresztény szemmel olvassuk a Koránt, talán még azt is ki tudjuk jelteni a segítségével, hogy Jézus pontosan azért különleges, mert olyan nyira betölti Isten Lelke, hogy Isten Igéjévé lesz számunkra, s életével és tanításával élénk tárja, mit jelent Isten szolgájának lenni” (196). Az evangéliumoknak ez az üzenet is meghatározó eleme, amely leginkább a történeti-kritikai módszer nyomán került a középpontba.

A kötetből leginkább egy vallásközi párbeszédre eleve fogékony iszlám alapvonalait kapjuk. A kölcsönös „gyanakváson” (200) való túllépés egymás jobb megismerésének elemi feltétele. A feladat továbbra is a sokrétű öntisztázás, még akkor is, ha az eredmény fontos különbségek tudatosulása lesz. Ehhez egy összehasonlító teológia is hozzájárulhat a maga konkrét összehasonlításaival. (Ford. Görföl Tibor; *Magyar Kurír – Új Ember*, Budapest, 2018)

HIDAS ZOLTÁN

ERDŐ PÉTER: AZ ÓKORI EGYHÁZFEGYELEM EMLÉKEI

Ritka lehetőséget jelent hazánkban, ha egy tudományos művet évtizedekkel első megjelenése után a szerző újra átdolgozhat, kibővíthet. Így történt ez Erdő Péternek *Az ókeresztény kor egyházfegyelme* című munkájával is, amely hajdan a Vanyó László szerkesztette *Ókeresztény írók* sorozat 5. köteteként jelent meg 1983-ban a Szent István Társulatnál. Most módosított címmel — *Az ókori egyházfegyelem emlékei (I–IV. század)* — látott napvilágot ugyanezen kiadónak újonnan indított *Ókori keresztény írók* sorozata 2. köteteként. A sorozat nem reprint, hanem a kiadó reményei szerint a megjelenés óta eltelt évtizedek tudományos eredményeit is befoglalná az egyes kötetekben. Az antikváriumokban hazai viszonylatban csillagászati áron beszerezhető régi kötetek után most még igényesebb fordításban, bevezetőkkal és jegyzetekkel ellátva (és megfizethető áron) veheti kézbe az Olvasó a régóta áhított, magyarra fordított patrisztikus műveket.

Erdő Péter könyvének második kiadása nem csupán terjedelmi szempontból bővült az eredetinek mintegy harmadával. Szerzőjének az elmúlt négy évtized során végzett kánonjogi munkássága szélesítette látásmódját is, amellyel a keresztény ókor első századaiban kibontakozó egyházfegyelem sokrétű szempontjait vizsgálja. De először ismerkedjünk meg magával a könyvvel!

A könyv két részre tagolódik. Az első bemutatja a 400 előtti egyházi jogszabályokat, a második pedig magukat a forrásszövegeket közli. A több mint 100 oldalas bevezetés, mielőtt rövid ismertetést nyújtana az egyes írott emlékekről, áttekintést nyújt a jogképződésről az első négy évszázad egyházában; ennek alapján tájékozódhatunk a szokásjog, a zsinatok, a pápai törvényhozás és a püspökök rendelkezéseinek szerepéről. Az írott emlékek között először az „apostoli” (vagyis a hagyomány szerint az apostoloknak tulajdonított) rendtartásokat taglalja, majd a zsinati kánonokat, a pápai dekretálisokat és a püspökök leveleit. E bevezető rész végén igen hasznos szempontokat olvashatunk a jogszabályok magyarázatához: milyen problémákat vet fel a szóhasználat, és mik segítenek az értelmezésben.

Korunk kereszténye sokszor úgy érzi, hogy a jog csak az intézményes hatalomgyakorlás eszköze, miközben szabadságának gátja, bár sokszor egyáltalán nincs is tisztában az egyházjog tényleges előírásaival. Azonban ha objektíven szeretne tájékozódni arról, milyen belső fegyelem alakította a konkrét szabályokat, s ezek milyen szerepet játszottak kezdetétől fogva az egyház életében, a kö-

tetben olvasható források nélkülözhetetlen támpontul szolgálnak. Nem véletlen, hogy a könyv második részében, 400 oldalnyi terjedelemben olvasható (az első kiadáshoz képest 120 oldalnyi szöveggel bővült!) források aránya meglepő: felét a 3. század elejéről származó két, „apostoliként” tisztelt irat: a Római Hippolitosznak tulajdonított, eredetileg görögül íródott *Traditio Apostolica* (Apostoli hagyomány) és az észak-szíriainak vélt, névtelen szerző *Didaszkáliája* teszi ki, míg a másik felét konkrét, elsősorban egyetemes, illetve helyi zsinatok által megfogalmazott kánonok.

A *Traditio* „első fele az egyházi közösség szerkezetéről, ezen belül a felszentelt vezetőkről, a különleges előjogokat élvező hitvallókról, a többi egyházi funkciót végző személyről, főként pedig a püspök kiválasztásáról és felszenteléséről szól”. (53.) Olvashatjuk a koncelebráció legrégibb emlékét, és az eucharisztikus imádság egy ősi formáját is, amely a latin egyház jelenlegi II. eucharisztikus kánonjának képezi részét. Az ezután következő fejezetek a keresztény beavatás útját vázolják fel. „A *Didaszkália* prédikációs buzdítás formájában, tehát nem törvényhozói módon adja elő az egyházfegyelmi szabályokat. Fő témái: a bűnösök visszavétele az egyházba, a keresztények viszonya a zsidó törvényhez, a keresztység, az istentisztelet és az egyházi hivatalok... Ez a korai rendtartás — különösen a bűnbánati fegyelemről szóló részeiben — a kibontakozó egyházi jog logikájába, az egyházkormányzati alapelvekbe is bevezeti az olvasót, s így az első egyházi jogpolitikai műnek is tekinthető.” (56–57.)

A két forráscsoport aránya arról tanúskodik, hogy a korakeresztény fegyelmi szabályok a liturgikus életben gyökereznek, azzal szoros összefüggésben állnak, és ezért méltán alkotják részét az egyház megszentelt hagyományának, még abban az esetben is, ha aktuális alkalmazhatóságuk nem tükröződik a hatályos jogban. „Tetten érhetjük bennük azt a tradíció alkalmazó püspököt vagy presbitert, aki saját bibliai és szokásjogi alapon álló kazuisztikai tapasztalataiból osztogat tanácsot társainak és az utókorak.” (42–43.) Az üldözések kora után egyre jelentősebbé válnak a zsinatok, ahol a felmerült teológiai kérdések mellett ugyanolyan fontosságúak az egyház életében tapasztalható egyházkormányzati problémák megoldása és az erkölcsi vagy liturgikus visszasságok megfelelő kezelése. Az ezekkel kapcsolatos kézirati hagyomány számos kérdést vet fel. „A nagyjából egykorú szöveganyag szűkössége miatt a 400 előtti zsinati szövegeket általában 4. századi és későbbi kánonjogi gyűjteményekből ismerjük.” (65.) Erdő Péter nem kerül ki a szöveghagyomá-

nyozással kapcsolatban felvetődő, egymással nem mindig összhangba hozható megoldási kísérleteket, és a jegyzetekből alaposan tájékozódhatunk a patrisztikával és a korai egyházjoggal foglalkozó szakemberek jelenlegi álláspontjáról. (Miatán a könyv elsősorban nem kizárólag szaktudományos, hanem a művelt közönséget tájékoztató igénnyel készült, a részletkérdésekben a felsorolt művek alapján mélyülhet el a még alaposabb vizsgálatra éhes Olvasó.) A könyv végén bőséges irodalomjegyzék található az idézett művekről. (Megemlíthető lett volna még a korunkbeli jelentős görög kánonjogtörténész: Pavlosz Menevizoglu — svédországi ortodox metropolita — *Historiké eisagógé eis tous kanonas tés Orthodoxou Ekklesiás*, azaz *Történeti bevezetés az Ortodox Egyház kánonjaiba* című, 1991-ben Stockholmban megjelent műve.) Végül névés tárgymutató segíti a forrásokban való tájékozódást. Ráadásul kívánatos lett volna egy bibliai mutató is, rávilágítva az egyes jogszabályok szentírási kapcsolataira.

Az egyházfegyelem Keleten és Nyugaton egyes kérdésekben másképpen alakult, ami aztán később, a két egyházfél elidegenedése révén egyes ellentétes kánonokban is rögzült. Ezért örömmel olvashatjuk a bővülő források között a *Szent Apostolok egyházi kánonjait* és az úgynevezett *Apostoli kánonokat*, mely utóbbi a Trullósi zsinat (692) óta hivatalosan is a bizánci egyház jogszabályává vált. (Ezzel a forrásközléssel még többet ismerhet meg a hazai Olvasó a bizánci egyház hatályos jogából. Erdő Péter alapvetően Pericls-Pierre Joannou 1962-ben, Grottaferratában megjelent szövegkiadását (*Les Canons des Synodes Particuliers* 8–53) követi, ám mint a magyar fordítás előzményét figyelembe veszi Berki Feriz 1946-ban publikált szövegét is, amely ritka kiadványként (*Kánonok könyve* I, 17–49) alig megvásárolható. Ugyanezen bizánci jogforrások közé tartoznak Kaiszareiai Nagy Szent Baszileiosz 85 kánonot tartalmazó kánoni levelei, melyeket szintén Erdő Péter fordított az 1983-ban megjelent *A kánpadókiai atyák (Ókeresztény írók* 6.) címet viselő kötetben. (253–288.) Az első kiadásból kimaradt I. és II. Carthagói (345–348, illetve 390), az I. Zaragozai (380), a Torinói (398) és az I. Toledói zsinat (400) kánonjai, valamint a Breviarium Hipponense (393/397) a bővített kiadásban kárpótolnak a korábbi egyenletlenségért.

Az ókeresztény egyház belső életének részletei iránt érdeklődő Olvasó a zsinatok rendelkezésein túl a korai pápai dekretálisokból, valamint egyes püspökök leveleiből értesülhet azokról a korjelenségekről, amelyekkel a hierarchiának — nem kis nehézségekkel küzdve — foglalkoznia kellett. Egyszermind érzékelheti, hogy a kialakuló egyházi jogszabályok nem egy önálló rendszer legitimációját hivatottak igazolni, hanem az élet kü-

lönféle kihívásaira igyekeznek — koruk lehetőségei szerint — választ adni, miközben hűek maradnak a Krisztustól örökölt tanításhoz. Amint a szerző összegzésképp megállapítja: „Ezek jelentik a hidat az Újszövetség, illetve az apostoli atyák világa és működése, szervezeti formái és hitbeli felfogása tekintetében pontosabban ismert birodalmi egyház között. Tanúsodnak a hagyomány folytonosságáról, ugyanakkor megvilágítják annak sokrétű, árnyalatokban gazdag jelentését.” (127.) (*Szent István Társulat*, Budapest, 2018)

BAÁN ISTVÁN

PHILIP YANCEY: HOL VAN ISTEN, AMIKOR FÁJ?

Hiányterületen jelentkezik ez a könyv a mai magyar nyelvű, népszerű teológiai irodalomban. Nem mondhatjuk bőségesnek azon kiadványok számát, amelyek az emberi szenvedés és fájdalom problémáját keresztény elkötelezettséggel közelítik meg és bárki számára könnyen hozzáférhető. Az egyes szakterületek speciális publikációi mellett nagyon fontosak azok a könyvek, amelyek jól érthető nyelven, bárki számára olvashatóan ötvözik és kapcsolják össze az érintett diszciplínákat úgy, hogy azok harmóniát alkotva segítsék az élet két nagyon nehéz kérdésében tájékozódni kívánókat, a fájdalom és a szenvedés kutatásával és a szerzett tapasztalatok és ismeretek átadásával. Hiánypótló mű Philip Yancey könyve.

Általában két útvonalon szokás keresztény elkötelezettséggel megközelíteni a fájdalom és a szenvedés témáját. Az egyik a tisztán teológiai alapon történő elméleti magyarázatkeresés és szellemi útbaigazítás, ami a bibliai teológia és a dogmatika területén mozog. A másik pedig a kérdéskör pszichológiai/lelkigondozói meghatározottsággal induló megközelítése, amely ezen belül is erősen a pszichológiára épít. Esetbemutatók, elemzések és konklúziók lesznek módszerré ebben az esetben. Ez a könyv viszont mindezeket egy híddal kapcsolja össze, ami nem más, mint az istenkérdés vissza-visszatérő bekapcsolása a fájdalom és szenvedés konkrét példáinak bemutatásainál. Sohasem marad elméleti magasságban, de nem is fellelkezik bele csak a gyakorlati módszertanba.

Ebben a könyvében a kérdés lényegét úgy vállalja fel Yancey, hogy számára a kapcsolati tényező a legfontosabb az ember és a szenvedés párosában: a szenvedő ember és a társai, illetve a szenvedésben élő ember és Isten kapcsolata. A kapcsolatok segítségével közlekedik a szenvedésben élők körül. Ez a nyilvánvalóan koherens út nagyon gyorsan szimpatikussá válik az olvasó számára, mert ez a sokoldalúság nem szétaprózza a témát,

hanem a 20 fejezet egységesedik és összhangra talál egy fő kritérium alapján. Ez pedig nem más, mint az a tényező, hogy ha a már említett kapcsolatok építi és fejleszti egy tapasztalat, beszélgetés, vallomás vagy következtetés, akkor van helye és be is került a könyvbe, ha nem, akkor kimaradt. Látszik és érződik, hogy a közreadott elménekek sokszorosával rendelkezik Philip Yancey, de csak annyit szeretne közreadni, ami valóban lényeges, és semmivel sem többet. Nem terhelni akar, hanem elmélyíteni szeretne. Nem a szenvedő élethelyzet felnagyítására törekszik, hanem ennek a természetességét és a megélés jó gyakorlatát szeretné a középpontban tartani. Sohasem felejt el a gyógyulás útját.

Ezzel meg akarja nyerni az olvasót, hogy elhiggye és elfogadja, sohasem késő a szenvedés és fájdalom kérdésével foglalkoznia még preventív helyzetben, de ugyanígy legyen kedve elolvadni a könyvet annak is, akinek az életében aktuális valóság a szenvedés és a fájdalom, vele együtt a félelem és gyógyulás utáni vágy is. Mindkét esetben fennáll a témához való viszonyulásunk újragondolása, valóságos újratervezése. Gyakorló papoknak és beteglátogatóknak is érdemes elindulni a könyv kínálta zárandókúton. Egészen biztosan segíteni fog és frissíteni. Védelem is lehet ez a könyv azoknak, akik naponta benne élnek a fájdalom és a betegség, a félelem és elesettség kilátástalan valóságában. Philip Yancey könyvének legszembe-tűnőbb jellemzője éppen ez: az elképzelt olvasóval szeretne egy közös zárandoklatra indulni a szenvedés és a fájdalom kérdésének vizsgálatában úgy, hogy állomásról-állomásra haladnak majd együtt. Ezért nem bátortalanodik el és nem ijed meg, aki kezébe veszi ezt a könyvet, és az egyedi példák megrázó, gyakran borzasztónak tűnő küzdelmeit ismeri meg sorra egymás után. Nem szenzációt épít fel ezekkel az esetekkel a szerző — annak ellenére, hogy professzionális újságíró és népszerű előadó —, és nem is szeretne túlzott emocionális hullámokat felvinni. Inkább azt az általános és minden emberre érvényes magatartást és hozzáállást szeretné megtanítani és terjeszteni, hogy az élet legnehezebb helyzeteiben is egyetlen hozzáállásunk uralkodjon, az emberi méltósággal történő hordozás. Igaz ez a betegekre és a környezetre, a családra és az egyházra egyaránt. A járható út társként, látogatóként vagy akár jó értelemben vett „vagasztalókként” is a méltóság fenntartása és megőrzése. Ebben segítséget nyújtani nemes küldetés minden keresztény számára ma is.

Nem lehet nem látni és nem megérezni azt az egyedien szuggesztív erőt, amivel közel hozza a fájdalmat a szerző az olvasóhoz oly módon, hogy nem megijeszt és elrettent azzal, ahogyan mélyen feltárja és be is mutatja több gyógyíthatatlan betegséggel

küzdő közeli ismerősének legkritikusabb életrajzát. A keresztény magazinokban és újságokban rengeteg cikket író Philip Yancey könnyedén és nagyon természetesen ír, szinte beszélget velünk és hallja az olvasás közben felébredő kérdéseinket. Igyekszik választ is adni ezekre. Nem tanító és oktató jelleggel ír, hanem együttérző, megértő bizalommal jön közel hozzánk, azzal az alapmeggyőződéssel, hogy a szenvedők szólaljanak meg és csak az őket segítő szó hangozzék fel előttünk. „Számunkra a fájdalom nem elméleti kérdés, nem érveket sorakoztató teológiai játék, hanem kapcsolati probléma. Sok szenvedő szeretné szeretni az Istent, de nem látnak át könnyeiken. Úgy érzik, megbántották és becsapták őket. Sajnos az egyház vigasz helyett sokszor csak még több zavart kínál.” (10.) Mégis, amikor azt kutatja, hogy „Hogyan segít a hit?”, akkor éppen az egyházra utal: „Krisztus testének egyesített ereje tekintélyes erőforrás lehet a magányosok, a szenvedők, az elesettek oldalán. Olyan lehet, mint az evangéliumi fa, amely olyan nagyra nő, hogy a madarak fészket raknak az ágai közt.” (284.) Ezt fokozza tovább a fő kérdés kérdéssel történő megválaszolásával is. „Ha ma egyetlen mondatban kellene választ adnom a kérdésre, hogy »Hol van Isten, amikor fáj?«, egy kérdéssel felelnék: »Hol van az egyház, amikor fáj?« Mi vagyunk Isten válaszában frontvonala a szenvedő világ felé.” (uo.)

Az olvasó perspektívája kitágul és nagyon koncentráltan Krisztusra figyelhet a könyv záró fejezetében. „Ő eljött közénk. Fájdalmai voltak, vérezett, sírt és szenvedett. Osztozott a szenvedők kínjaiban, hogy örök méltóságot adjon nekik. Itt van velünk, és szolgál nekünk Szentlelke és testének tagjai által, akiket arra rendelt, hogy felemeljenek bennünket, és a test fejének kedvéért enyhítsenek szenvedésünkön.” (300.) Ez a megbízás mindaddig tart, amíg Krisztusnak egy másik munkája teljesen meg nem valósul. Meg lehet hallani és látni Pál apostol két nagy kérdését is: Halál, hol a te diadalmad? Halál, hol a te fullánkod? Sok kegyetlen és felfoghatatlan fájdalomnak csak akkor lesz igazán vége, amikor beteljesedik Isten ígérete.

Mit tesz még Isten? Mit tesz még Jézus? Miben fáradozik a Lélek? A könyv legvégén felel erre a szerző: „Várazdik és gyűjti a jó seregeit. Egy nap útnak indítja őket, és a világ még egy borzalmas pillanatra, utoljára átéli a szenvedést, mielőtt beköszönt a végső győzelem. Akkor Isten új, lenyűgöző világot teremt számunkra, ahol nem lesz többé fájdalom.” (300.) Minden zárandoklatnak egy fénypontja van. Istentől kapott életünk fájdalmainak és szenvedéseinek is egyetlen célpontja van, ami egyben az igazi fénypont is. Megérkezni oda, ahol majd a „Sebzett Sebész” Krisztus ránk tekint és elfogad minket.

Ezzel a reménnyel lehet reagálni a fájdalomra, és innen lehet erőt meríteni a vele való bírközéshez naponta. De leginkább szeretni és kíséрни azokat, akik betegségben, fájdalomban és szenvedésben élnek körülöttünk ma is. (Ford. Szabadi István; *Harmat Kiadó*, Budapest, 2018)

SZABÓ LAJOS

CSEKE ÁKOS: NEM HALHATSZ MEG

Vannak azok a könyvek, amelyeket nem illik, és nem lehet egy szuszra elolvasni, jóllehet terjedelmük megengedné. Ezek közé tartozik Cseke Ákos könyve is, amelyet ízlelgetni kell, mint a jó bort, időt hagyni, hogy kibontakozzék az a sajátos irodalmi ízvilág, amelyben a mű világa a szerző világképének analogonjaként jelenik meg. Így juthatunk el a szerző nem túlhangsúlyozott és nem tolakodó, csak a világirodalomból kiválasztott művek révén felszejlő üzenetéhez, amely a fülszöveg szerint azokhoz a szerelmesekhez szól, akik elvesztették azt, akit szerettek. A *Nem halhatsz meg* mind témájában, mind célközönségében több ennél. Horizontja messze túlnyúlik a másik halálán, túl a saját halálon, és egyáltalán, a halál univerzális témáján. Bár a halálé, a veszteségé a főszerep, teljessé a mű csak a vele szorosan összetartozó szeretet, hit és remény kérdései által válik. Érzékeny témákról olvasunk, egy érzékeny tollú szerzőtől.

„Meg fogok halni. Meg fogsz halni. Meg fog halni. Nem ragozom tovább. Elképzelhetetlen” (5.) — olvashatjuk a kezdő sorokat, amelyek ridegnek ható, egyszerű tárgyilagosságukkal megborzongatják az embert. E sorok egy olyan műbe vezetnek minket a halál témáján keresztül, amelyben az elképzelhetetlen, felfoghatatlan események elképzelhetőkké, felfoghatókká válnak; ám ezen útra csak Barthes sommás figyelmeztetését szem előtt tartva vállalkozzunk, miszerint „nekünk, nyugati embereknek, az, ami rejtejt, igazabb, mint az, ami látható”. (88.) Csekét azok a tapasztalatok, érzések, belátások foglalkoztatják, amelyekben az ember — akár a szeretett lény elvesztésén keresztül — önmagát ismeri fel. Ezért azokat a „szerteágazó, egymással sokszor ellentétes, összeegyeztethetetlen igazságokat keres[i], amelyeket a tanatológia, a pszichológia, a metafizika, a szociológia vagy az irodalomtudomány és az ennek a gondolkodásmódnak megfelelő, civilizált, hivatalos énünk alaptalannak, koholtaknak, valótlanak (...) hisz, hirdet és nevez”. (80.)

A „nem halhatsz meg” egyszerre fejez ki tiltást, kétségbeesést és a másik halálának hihetetlen voltát. Esztelenül visszahívjuk azt, aki elment, dacolva azzal, amit tudunk, hogy a halál kérlelhe-

telenül lezár egy életet. De valódi szeretet-e az el nem engedő hűség? Nem lehet, hogy — ha a halálról van szó — a hűtlenség jobban megfelel a szeretet fogalmának? — teszi fel a kérdést Derrida nyomán Cseke. A boethiusi értelmezés szerint Orpheusz éppen szerelméhez való hűsége folytán vesztette el azt, akit szeretett. A tiltás ellenére való visszafordulás ugyan a hűség jelének tűnik, ám valójában a szeretett nőhöz, az isteni törvényhez és az önmagához való hűtlenség bizonyítéka. Elveszíteni a józan eszünket, nemet mondani az ész törvényére — ahogy azt Orpheusz tette — a szeretet esztelensége. Megpróbálni visszahozni, visszahívni a kedvest a halálból, és ezzel nemet mondani a halálra, esztelenség. S bár hosszú életű az a remény — amelyről Cseke ír, s amely oly emberi —, hogy a halál nem valóság, hogy szerettünk visszatér hozzánk, végül az élők mégis győzelmet aratnak a holtak felett. Élet és halál, szerelem és elválás közel állnak egymáshoz — mondja Cseke —, mindkét véglet ugyanazon kihívás elé állít bennünket: a birtokolhatatlanság rémülete és az elmondhatatlan bírvágy közti egyensúlyozás feladata elé.

A szeretetről való beszéd — a könyv egyik legszébb részeként — a keresztény felfogást képviselő, s némiképp bemutató passzusokban, fejezetekben kulminálódik. „A szeretet az evangéliumok szerint »ugrás«, »átmenet« az életből a halálba és a halálból az életbe” (226.) — írja Cseke, aki végső soron ezen összefüggéssel foglalkozik. Az élet és a halál közötti mozgás (visszahívás, utána rohanás) sem kevésbé valóságos vagy épp hihetetlen, mint az evangéliumok történetei. Cseke olyan eseményekről, reményekről, belátásokról gondolkodik, amelyek nem fejezhető ki pusztán az ész szavaival, nem válnak megmagyarázhatóvá még a teológus erőfeszítései révén sem. Kurt Flascht az evangéliumi „mesével” szembeni fenntartásai a kereszténységgel való leszámolásra indították, a katolikus teológus Hans Urs von Balthasar gondolatmenetében viszont az esemény hihetlensége éppen annak isteni voltát tanúsítja — jegyzi meg a feltámadás problematikáját elemezve Cseke. Hiába a teológus felkészültsége, a tudományos alaposág és módszer nem elegendő a feltámadás misztériumának megmagyarázásához, megértéséhez. Cseke szerint épp e megértés lehetetlenségéről és szűkítettségéről van szó Dante, Füst Milán, Shakespeare és Blanchot műveiben is. Némely tapasztalatunk, belátásunk csak az esztelen, vak hit által értelmezhető számunkra. A teológus erőfeszítése is azt tanúsítja, hogy „a mese, a mítosz, a legenda, a rege az egyedüli nyelv, melyen mindez megsejthető, remélhető, tudható és elmondható (...). Hogy az igazi feladat nem a magyarázat, a kommentár, az elemzés, a megragadás, a kimutatás, hanem a mesélés, az elengedés, a ráhagyat-

kozás maga (...).” (296.) Ám e ráhagyatkozásból is kihallható a túlélő, a hátrahagyott hangja, mellyel kedvesét hívja. A hívás Cseke szerint „a fohász művészete (...), ha a fohász keresztény értelemben nem más, mint a látásra, az újramegpillantásra vonatkozó izzó vágy és akarat, az az indíttatás vagy belső üzöttség, hogy megint magunk előtt lássuk azt, aki már nincs velünk”. (331.) Már a szóra nyílás is fohász, idézi Beckett-et, aki „imádságnak” nevezte a művészetet, „amelyben (...) minden művész a saját műve által (...) papként hirdeti: »Uram, irgalmazz!«, műve befogadja pedig a hívók közösségéhez hasonlóan mondja: »Krisztus, kegyelmezz!«”. (340.) A szeretet-nyelv egyik legkiválóbb megszólaltatója a művészet, amelynek kérdései nem bizonyíthatók, nem cáfolhatók — s e könyv ezt szemlélteti.

A *Nem halhatsz meg* nem a halál könyve, hanem az életé. Történetei különböző élethelyzetekre reflektálnak, olyan belátásokra és tapasztalatokra, amelyek aligha ismeretlenek az olvasó előtt. Szerzője nem csupán a világirodalom, hanem az egyetemes művészet valamennyi területén otthonosan mozog, és saját fordításában idézi többek közt Beckett leveleit és kispórái írásait, Ágoston, Eckhart, Tertullianus, Ficino értekezését, Kafka naplófeljegyzéseit. Széles perspektívájú, páratlan anyaggazdagságú kötetről van szó, amelynek szellemi energiája vezet és gondolkodásra hív. (Kortárs, Budapest, 2018)

GOMBOR LILI

NÉMETH PÉTER MIKOLA: SZEMÉLYESSÉG A SZEMÉLYTELENSÉGBEN Párbeszélgetéseim könyve

Napjainkban olyannyira elterjedt a lelketlen beszélgetések, semmitmondó interjúk készítésének és lejegyzésének szokása, hogy talán nincs is olyan olvasó, aki egy „beszélgetős könyvet” mindennemű kétely nélkül venne a kezébe. Németh Péter Mikola, a többkötetes költő, esszéíró, performer, szerkesztő, rendező neve persze garanciaként szolgálhat a minőségre, ám amennyiben az olvasó évekkal ez előtt nem tudott a Madách-rádió frekvenciájára hangolni, netán a Madách-televízió műsorai is elkerülték a figyelmét, kétkedve forgathatja kezei közt a terjedelmes *Személyesség a személytelenségben* című könyvet. Mindaddig a pillanatig, amíg az első sorok, mondatok, oldalak, párbeszéddek ki nem váltják az egyedülálló érzést: bárcsak soha ne érne véget ez a magával ragadó kérdezz-felelek elmélkedés.

A könyv írója és szerkesztője 1992-től kezdődően válogatta össze a Madách-rádióban és televízióban elhangzott beszélgetéseit, interjúit, valamint egyedüli és többszereplős elmélkedéseit, néhány versét, kiegészítve fotókkal, képeslapok-

kal, egyéb illusztrációkkal — létrehozva ezzel egy igen művészi egyveleget. A központi gondolat minden szöveg esetében aköré szerveződött, hogy miként maradhatunk emberek egy olyan korban, amelyben a mennyiségi mutatók előrébbvalónak számítanak az emberi minőségénél. Az ezredforduló előtt született beszélgetések a globalizáció fenyegetése mellett veszik számba azt, hogy mit jelent magyarnak lenni, mit jelent hinni, mit jelent embernek lenni, és hogyan kell embernek maradni, hogyan kell megőrizni a múltunkat. A fejezetek közül legkoncentráltabban a *Vigyázat, humanisták* című foglalkozik ezekkel a problémákkal, és igazán érdekes a humán területek képviselői mellett például egy biológus professzor némiképp borúlátó véleményét megismerni. Ami azonban összességében jellemző a dialógusokra, az nem más, mint hogy mindegyik végtelenül személyes: Dániel Kornél festőművész beszél a zsidó múltról, amely egyben saját múltja is, Domin Károly építőművész kiváltképp érdekes gondolatait osztja meg az olvasóval az építészetéről, Cservenák Péter váci lokálpatrióta tárgymentésének „szenvedélyébe” enged bepillantást — hogy csak néhányat említsek.

A nagy várakozással övezett ezredforduló óta eltelt közel húsz év, a múltban megfogalmazott problémák azonban fájóan aktuálisnak bizonyulnak ma is. Illyés Kinga színművésznő azt a kérdést tette fel, „hogya az ember saját magát nem ismeri igazán mélyen, akkor miért is tenné lelkiismeretesen a dolgát a világban?”, míg Bokros Levente atya abbéli aggodását fejezte ki, hogy az ember nem ismeri fel az élet ajándékait, és a múlt vagy a jövő miatti szorongása okán nem képes a jelenben élni. Elkészerítő belátni, hogy azóta sem ismertük meg saját magunkat, nem tanultunk meg a jelenben élni, sőt mindezidáig még Istenhez sem tértünk vissza — hiába fejezték ki reménykedésüket az egyházi beszélgetőtársak.

Amint a számtalan közös elmélkedésben elmélyedve igyekszünk megérteni azt a fajta magatartásmódot, amelyet az ezredfordulóhoz közeledve művészek, gondolkodók képviseltek, érdemes figyelemmel kísérni a múlt, jelen, jövő problematikáját is. A könyvben szereplő beszélgetések úgy koncentrálnak az egyes évekre — az akkori jelenre —, hogy közben a jövő lehetséges módjait veszik számításba, s ezzel egyidőben nem feledik el a múlt eseményeit sem. Az olvasó nem csupán a 2000-es évek előtti időszakról kap emlékeket, de a személyes beszélgetések révén újra átélheti, más nézőpontból szemlélheti mindazokat a történelmi eseményeket, amelyek talán a saját életére már nem is voltak hatással — mindössze a történelemkönyvekből lehetnek ismerősek. S az időbeli kiterjedés természetesen magával hozza a térbeli dimenzió növekedését is, de mindvégig koncentráltan a magyar sorsot szem előtt tartva.

Ennél a művészi alkotásnál nem lehet megfedkezni arról a különleges személyről, aki önmagát szövegeiben dőlt betűvel feltüntetve igyekezett a humánus gondolatokat az utókorra hagyni, írásos formában „életre menteni”. Több száz oldalon keresztül Németh Péter Mikola mégis-moralja nyilatkozik meg az olvasó számára, ám az utolsó, 2017-ben keletkezett *Én-időben* című írásban azt olvashatjuk: „talán nem hiába írtam és szerkesztettem meg... a Párbeszélgetéseim Könyvét...” — mintha már ő maga is kevésbé lenne bizakodó. A pozitív hangvétel megingása már korábban is érezeti hatását: az ezredforduló után keletkezett szövegekben olykor a kételey erősebben sugárzik a dőlt betűk mögül.

Az *Epilógus* zárásaként *Az Úr imája 2000-ben* című verset olvashatjuk, amely így kezdődik: „Mi Atyánk, aki ma nem velünk / aki ma nem velem...” — a költő társul Babits és Pilinszky gondolatához az Istenről, aki elhagyta a világot. Ugyanakkor nem lehet elfelejteni, hogy ezek a verssorok egy imába foglaltattak, s az ima címzettje mindig a felsőbb hatalom, elmondása pedig nem más, mint maga a remény. (*Hungarvox*, Budapest, 2018)

BONIVÁRT ÁGNES

FARKAS JUDIT: A TITOKZATOS ÁRAMLÁS ÖRÖKÖSE Beszélgetés Csernák Árpáddal

Feltehetően Farkas Judit ötlete volt a Csernák Árpád életéről való „beszélgetés” könyvbe foglalása. A szövegből kitetszik, az 1943-ban született Csernák Árpád élete sikerekben, fordulatokban gazdag élet. Várkonyi Zoltán osztályában elvégezte a Színház- és Filmművészeti Főiskolát, atletizált, lovagolt, versenyszerűen vívott. Két évig egy színpadon játszott Budapesten a Nemzeti Színházban Bihari Józseffel, Kálmán Györggyel, Kállai Ferencsel, Básti Lajossal. Szabad idejében a parkokban lerajzolt mindenkit, „aki hajlandó volt egy sörért modellt ülni”. 1966 és 2005 között tagja volt a Debreceni Csokonai Színháznak, a szegedi és a pécsi Nemzeti Színháznak, majdnem harminc évig (kisebbségi megszokásokkal) a kaposvári Csiky Gergely Színháznak, játszott Békéscsabán, Kecskeméten, a József Attila Színházban. 1967 óta jelennek meg írásai folyóiratokban, antológiákban, tizennégy kötet novellát, regényt, verset, naplóregényt, rövidprózát publikált. 2002 augusztusában megalapította és azóta szerkeszti a *Búvópatak* című „polgári, kulturális és társadalmi” folyóiratot. Ugyanakkor a beszélgető könyvben többször utal „szorongásaira”, „befelé élésére”, „ostoba, korlátolt, cezaromániás igazgatókkal” és felkészületlen rendezőkkel volt konfliktusaira, utal „vergődésekre”, a „nem tudok semmit sem az életről, sem a szakmáról” első rá-

döbbenésére. Személyiségjegyeiből következően azonban nem vállalja a belső folyamatok mérlegelését, a visszanező-meditáló gondolkodást. Megmarad a tények ítéletszerű felidézésénél. A „befelé forduló ember”, amint mondta magáról, szemérmes, ha ez a szó ebben az összefüggésben nem blaszfémia. Pedig az ilyen beszélgetésekből kikerekedő én-elemzés, önfeltárás, a döntéseket meghatározó gondolatmenetek összefoglalása akár még általános érvényű is lehetne! Valamilyen szintézise a *Két év. Egy kaposvári színész naplójából 1977–1979* és a *Kések a párna alatt* című regényében szavakba foglalt egyedi emberi sorsnak.

Mennyi minden maradt így a kijelentés, közlés, abbahagyott gondolat állapotában! Pedig milyen érdekes lenne többet olvasni a színházról, a színházszettről, arról, miként „bontja le” a művész önmagát, miként hoz létre „új személyiséget”, hogyan vesz részt ebben a folyamatban a rendező, hogyan vesznek részt a kollégák, a díszlet- és jelmeztervező, de még a „műszak” is. Milyen érdekes lenne olvasni arról, hogyan valósult meg az „önlebontás” a *Vízkeresztben*, Witkiewicz darabjában, *Az anyában*, a *Téli regében*, a *Marat/Sade*-ban. Hogyan alakult a legendás Csiky Gergely Színház élete, a műhelyarculatának ismeretében, hogy a belső folyamatról semmit nem tudók autókavánjai minden este elindultak Budapestről, a Dunántúl nagy városaiból és kis településeiről, de még az Alföldről is.

A beszélgető könyv középpontjában azonban nem a színészsors van önmagában. Villanásnyira megjelenik a képzőművészet. Kicsit bővebben az író-költő. Vezető szöveget azonban a magyar történelem, kitüntetetten az 1956-os forradalom, a családja: Gera Katalin szobrászművész felesége és két fiuk: Máté és Bálint jelenti, és a mindannyiukat a munkában is összefogó *Búvópatak* című folyóirat szerkesztése.

Csernák Árpád felvillantja a „porrá zúzott „szülővárosát”, Budapestet, az óvóhelyet, „a pusztulás rémképeit”, az 1950-es éveket, „a szorongást, a félelmet”. 1956 emléke, „csodálatos kezdeti” reményei, az utána kezdődő megtorlás vissza-visszatérő gondolata most, amikor „egyre többen mellüket döngetve hirdetik”, „milyen hazafiak és forradalmárok” voltak. Ő maga elcsendesedik az évfordulókon. Barangol egy keveset a városban és környékén. Igyekszik megőrizni emberségét, a csak rá tartozó hazaszeretet. Ha valahová hívják, elmegy verset mondani vagy ünnepi beszédet tartani. Kétszer azonban vállalta a nyilvánosságot. 1990. március 15-én, az ellenzéki pártok egybehangzó kérésére ünnepi beszédet mondott Kossuth Lajos szobránál és elmondta Utassy József *Zúg március* című versét. És 2006. szeptember 17-én, amikor bejelentette a rendőrségen, hogy folyamatos tüntetés kezdődik a kormány távozásá érdekében. Amíg a naponként megismétlődő tömeggyűlésen

volt, felesége, Gera Katalin és fia, Csernák Máté szobrászművészek a *Szabadság anyagala* című szobron dolgoztak a műteremlakásban.

Az élet-émlékeket feleségének, Gera Katalinnak a folyamatos jelenléte tartja egyben. A 124 lapos könyvben a 43. oldalon tűnik fel, a 44-en az esküvőt és a színesbarátokkal csendes esti zenehallgatás-ünnepet idézi fel. A 47. lapon az olvasható, hogy az 1968. április 6-án megszületett Mátét „ezerszer fontosabb megemlíteni”, mint a színházi szerepeket és az azon a napon a Tiszatájban megjelent két versét. Az 52. oldalon arról beszél, világra jött Bálint. „Arról — mondja Farkas Juditnak — (...), milyen apának lenni”, milyenek a fiai, „milyen embereké érték, milyen testvéri viszony van köztük, milyen a viszonyuk (...) szüleikkel, erről nem lehet, nem elég és nem is érdemes néhány mondatot mondani.”

A Búvópatak című folyóiratot a történelem alakulása, a politikai helyzetre adandó válasz szándéka és a család közös vállalása teremtette meg. A 2002-es országgyűlési választások után Csernák Árpád egy lapteranggal jelent meg a helyi polgári körök gyűlésén, ahol előadta ötletét. Az egygyűlétek közül többen felajánlották a költségekre nyugdíjukat, fizetésük egy részét. Csernák Bálint megtervezte a folyóirat arculatát, Gera Katalin és két fiuk részt vettek a képzőművészeti alkotások begyűjtésében, a lap technikai előállításában, és ettől a naptól kezdve mind a mai napig a lap főkunkatársa Farkas Judit. „(...) naponta érzem — teszi hozzá Csernák Árpád —, hogy Isten közreműködése itt is nélkülözhetetlen, végső soron itt is diktál, csak nem azt, hogy mit írjak, hanem azt, hogyan szerkesztődjön a lap.” (*Hungarovox*, Budapest, 2018)

SIPOS LAJOS

RUZSA GYÖRGY: SZŰZ MÁRIA-ÁBRÁZOLÁSOK OROSZ IKONOKON

Ruzsa György, az ELTE művészettörténész professzora, nemzetközi hírű bizantinológus új könyve jelentős, hiánypótló munka. Bár az utóbbi években több könyv is megjelent magyarul az ikonokról, vagyis a keleti kereszténység szentképeiről, kevés részletes és mélyreható kiadvánnyal találkozunk. A szerzőt bizonyára sokan ismerik. A Vigília idősebb olvasói talán még emlékeznek Magyar Mózesről, a Kijevi Barlangkolostor magyar származású szentjéről mintegy fél évszázaddal ezelőtt megjelent tanulmányára (1974/7). Híressé vált Novgorodról szóló könyve, mely Németországban is megjelent, továbbá két ikonlexikona (2012, 2014) és nem utolsósorban *Görög és orosz ikonok* című kötete (1997).

A 2019-ben a budapesti pálos Sziklatemplom Fogadóközpontja által kiadott új kötet jól kapcsolódik a Sziklatemplomban 2014 óta nagy érdeklődéssel kísért Orosz Ikon-kiállításához. Már a kötet bevezetője is fokozott figyelmet érdemel, mivel a legrégebbi Szűz Mária-ikonokról szól — a római Pantheon 609. évi Istenszülő ikonjáról, a római San Francesca Romana templom híres 7. századi ikonjáról, a római Santa Maria in Trastevere tituláris ikonjáról és az alexandriai iskola 7. század eleji ikonjáról a sínai Szent Katalin templomban —, továbbá ezek hagyományteremtő erejéről a középkori művészetben. Sok ismeretlen adatot és meglepetést tartalmaz Esterházy Pál hercegnek (1635–1717) egy novgorodi Szűz Mária-ikonról szóló írásának elemzése. Figyelemre méltó, hogy már a 17. század végén szép méltatást olvashatunk magyar nyelven egy 12. (vagy 13.) századi orosz ikonról.

A szerző külön fejezetet szentel Jevgenyij Nyikolajevics Pogozsevnek (írói nevén Poszeljanyin, 1870–1931), a Szűz Mária-ikonok egyik legnagyobb kutatójának. Műveiről részletes bibliográfiát is közöl. E nagy kutató életrajzát ismertetve Ruzsa professzor elbeszéli azt a történetet, mely szerint Jevgenyij Nyikolajevics Pogozsev fiatal korában felkereste Szent Amvroszjij Optyinszkij bölcs szerzetest, akinek személyisége egyébként jelentősen inspirálta Dosztojevszkijt a *Karamazov testvérek* megírásakor Zoszima sztarc alakjának megformálásában. A bölcs szerzetes azt tanácsolta, hogy először végezze el az egetemet, és azután „írjon a hit, az egyház és a nép védelmében”. Így született meg az Istenanya-ikonokat bemutató nyolcszáz oldalas könyve. Ebben a művében a Szűz Mária-ikonokat ünnepek szerint elrendezve tárgyalja, elemzi a különböző ikonográfiai típusokat és az ikonokhoz kapcsolódó csodákat és különleges legendákat. A kommunisták hisztérikus vallás- és egyházellenes kampánya következtében 1930. december 26-án koholt vádak alapján letartóztatták, ügyét bíróságon kívüli tárgyalásra utalták, és 1931. február 13-án kivégezték.

Ruzsa professzor könyvének második részében hatvankét ikon elemzését olvashatjuk. Foglalkozik az ezüst ikonborítókkal is, és megemlíti, hogy bár ezek elsősorban orosz régióban voltak a leggyakoribbak, néha katolikus kegyképeken is megtalálhatjuk őket. Ilyen az esztergomi Bakócz-kápolna kegyképeének ezüst borítója, amely Erőss Ádám megrendelésére készült, aki 1732 és 1761 között az esztergomi vár parancsnoka volt.

S végül a Függelékben, *Szubjektív önéletrajz* címen, a szerző bepillantást enged a több évtizedes kutatásának néhány élményébe. (*Sziklatemplom Pálos Fogadóközpont*, Budapest, 2019)

PROKOPP MÁRIA

SOMMAIRE*Le Jésus historique*

- IMRE KOCSIS: L'arrière-plan culturel et religieux de l'activité de Jésus
 LEVENTE BALÁZS
 MARTOS: La langue et le langage de Jésus dans la tradition biblique
 GYÖNGYI VARGA: Les relations humaines de Jésus de Nazareth
 GYÖRGYI SZATMÁRI: Le corps du Verbe — le verbe du corps
 ■ Poèmes de Mari Falcsik, János Gécsi, Anikó Juhász et Imre Wirth
 FIDELIS NYÚL M. SSND: Mon désir pour la mission
 ■ Entretien avec Frédéric Manns

INHALT*Der historische Jesus*

- IMRE KOCSIS: Kultureller und religiöser Hintergrund der Tätigkeit Jesu
 LEVENTE BALÁZS
 MARTOS: Sprache und Ausdrucksweise Jesu in der Tradition der Evangelien
 GYÖNGYI VARGA: Die menschlichen Beziehungen von Jesus von Nazareth
 GYÖRGYI SZATMÁRI: Das Fleisch des Wortes — Das Wort des Leibes
 ■ Gedichte von Mari Falcsik, János Gécsi, Anikó Juhász und Imre Wirth
 FIDELIS NYÚL M. SSND: Meine Sehnsucht nach Mission
 ■ Gespräch mit Frédéric Manns

CONTENTS*The Historical Jesus*

- IMRE KOCSIS: Cultural and Religious Background of the Activity of Jesus
 LEVENTE BALÁZS: The Language and the Manner of Expression of Jesus in the Gospel Tradition
 MARTOS: The Human Relations of Jesus of Nazareth
 GYÖNGYI VARGA: The Body of the Word — The Word of the Body
 GYÖRGYI SZATMÁRI: ■ Poems by Mari Falcsik, János Gécsi, Anikó Juhász and Imre Wirth
 FIDELIS NYÚL M. SSND: My Yearning for Mission
 ■ Interview with Frédéric Manns

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Felelős szerkesztő: PUSKÁS ATTILA Főszerkesztő-helyettes: GÖRFÖL TIBOR

Szerkesztők: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, VÖRÖS ISTVÁN

Szerkesztőbizottság: HAFNER ZOLTÁN, HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024;

Nyomdai munkák: Séd Könyvkiadói Kereskedelmi és Nyomdaipari Kft., Ügyvezető igazgató: Dránovits István

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: 1052 Budapest, Piarista köz. 1. Telefon: 317-7246; 486-4443. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48.

Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala.

Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők.

A Magyar Posta Zrt. postacíme: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármelyik postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt. fenti elérhetőségein.

A Vigília csekkszámja száma: OTP V. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: egy évre 6.000,- Ft, fél évre 3.000,- Ft, negyed évre 1.500,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 6.000,- Ft/év + postaköltség, tengerentúli országok: 100,- USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA
 KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Alapítvány
 a Közjóért

nka
 Nemzeti Kulturális Alap

Ara: 600 Ft

VIGILIA

SZEMLE

ERDŐ PÉTER	Az ókori egyházfegyelem emlékei
PHILIP JANCEY	Hol van Isten, amikor fáj?
CSEKE ÁKOS	Nem halhatsz meg
NÉMETH PÉTER MIKOLA	Személyesség a személytelenségben. Párbeszélgetéseim könyve
FARKAS JUDIT	A titokzatos áramlás örököse. Beszélgetés Csernák Árpáddal
RUZSA GYÖRGY	Szűz Mária-ábrázolások orosz ikonokon

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Baán István, Bonivárt Ágnes, Gombor Lili,
Prokopp Mária, Sipos Lajos és Szabó Lajos

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Száz éve halt meg Ady Endre
- Mária alakja ma
- Irányzatok a mai egyházban
- Béres Tamás, Czopf Tamás,
Heidl György, Kenyeres Zoltán,
Máté Zsuzsanna és Tamás Roland tanulmánya
- Bartók Imre, Bazsányi Sándor,
Görföl Balázs, Háy János,
Kiss Judit Ágnes és Vörös István írása

MINISZTERELNÖKSÉG

Nemzeti
Együttműködési
Alap

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.